

Verzilver de Muziekvereniging

Een verkennende studie naar actieve participatie van oudere leden van
amateurmuziekverenigingen

Mariëtte van Raalte | S1026348

mariette.van.raalte@windesheim.nl

Opleiding: Toegepaste Gerontologie
Onderwijsseenheid: Advies voor een Leefstijdsvriendelijke Dienst
Vakcode: TG-ALDixx018
Collegejaar/periode: 2020-2021/periode 2, 3, 4

Verzilver de Muziekvereniging

Een verkennende studie naar actieve participatie van oudere leden van
amateurmuziekverenigingen

Mariëtte van Raalte | S1026348

mariette.van.raalte@windesheim.nl

Onderwijseenheid: Advies voor een Leeftijdsvriendelijke Dienst

Vakcode: TG-ALDixx018

Credits: 25 EC

Collegejaar/periode: 2020-2021/periode 2, 3, 4

Docenten: C. Peek en T. Mulders

Hogeschool Windesheim Zwolle | Toegepaste Gerontologie

Koninklijke Nederlandse Muziek Organisatie

Juli 2021

Voorwoord

De heren op de voorkant zijn beiden als klein jongetje begonnen bij de muziekvereniging waar ik inmiddels voorzitter van ben. In de loop der jaren hebben zij veel voor de vereniging gedaan en tot de coronacrisis speelden zij nog altijd vrolijk hun partijtje mee. Ik geniet daar enorm van en hoop dat veel amateurmuzikanten in de toekomst hun voorbeeld mogen volgen. Als Toegepast Gerontoloog heb ik gezien dat actieve kunst- en cultuurparticipatie bijdraagt aan vermindering van de kans op kwetsbaarheid, eenzaamheid en het verlagen van onnodige zorgvraag. Het is dus belangrijk om vitale ouderen te stimuleren om actief te blijven. Een uitgelezen kans voor muziekverenigingen!

Dit adviesrapport is tot stand gekomen in co-creatie met oudere leden van muziekverenigingen. Ik hoop hiermee muziekverenigingen bewust te maken van hun maatschappelijke waarde en handvaten te bieden om de vitaliteit van zowel de oudere leden als de verenigingen te bevorderen.

Ik wens iedereen veel lees- en speelplezier toe!

Mariëtte van Raalte
Hattem, juli 2021

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 start met de aanleiding van het onderzoek, waarin de focus wordt gelegd op de relatie tussen de vergrijzende samenleving en amateurkunst, waaronder muziekverenigingen. Vervolgens worden de hoofd- en deelvragen beschreven en volgt theorie over amateurkunst en kwaliteit van leven, en de huidige trends bij muziekverenigingen.

Hoofdstuk 2 beschrijft de gebruikte onderzoeksmethoden en kwaliteitscriteria van het onderzoek.

In hoofdstuk 3 komen de belangrijkste resultaten aan bod. Hoofdstuk 4 geeft antwoorden op de hoofd- en deelvragen en bevat de inhoudelijke en methodologische discussie van dit onderzoek.

De aanbevelingen voor muziekverenigingen in Nederland zijn beschreven in hoofdstuk 5, gevolgd door het implementatieplan.

Inhoud

Voorwoord	3
Leeswijzer	3
Samenvatting.....	7
Abstract	8
1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding & achtergrond	9
1.1.1 Amateurkunst.....	9
1.1.2 Vergrijzing in de amateurkunstsector	9
1.1.3 Amateurkunst in het sociaal domein	9
1.1.4 Muziekverenigingen	10
1.2 Doelstelling, advies- en onderzoeksvragen.....	13
1.2.1 Doelstelling.....	13
1.2.2 Adviesvraag	13
1.2.3 Onderzoeksvragen.....	13
1.3. Theoretisch kader.....	14
1.3.1 Amateurkunst en kwaliteit van leven.....	14
1.3.2 Trends bij muziekverenigingen.....	15
2. Methoden.....	17
2.1 Onderzoekdesign	17
2.2 Co-creatie	17
2.3 Dataverzamelmethode	17
2.4 Onderzoekspopulatie	18
2.4.1 De enquête	18
2.4.2 De interviews.....	19
2.5 Data-analyse.....	20
2.6 Kwaliteitscriteria van het onderzoek.....	20
2.6.1 Betrouwbaarheid.....	20
2.6.2 Validiteit	21
2.6.3 Ethische kwesties	21
3. Resultaten.....	23
3.1 Muziek maken op elke leeftijd	23
3.2 De rol van de muziekvereniging in het leven van amateurmuzikanten.....	23
3.2.1 De betekenis van muziek maken bij een muziekvereniging.....	23
3.2.2 Toekomstverwachting	23

3.2.3 Ervaringen van de oudste amateurmuzikanten	24
3.3 De rol van oudere leden binnen een muziekvereniging	24
3.3.1 De rol van de huidige oudere leden	24
3.3.2 Perceptie van leden jonger dan 50 jaar.....	25
3.4 Wensen en behoeften van oudere leden.....	25
3.4.1 Toekomstbeeld van oudere spelende leden	25
3.4.2 Stoppen als spelend lid.....	25
3.4.3 Wensen/behoeften van oudere spelende leden	26
3.5 Seniorenorkesten	27
3.5.1 Bereidheid om in een seniorenorkest te spelen	27
3.5.2 Redenen om bij een seniorenorkest te spelen.....	27
3.5.3 Redenen om niet bij een seniorenorkest te spelen	28
3.6 Vitaliteit van muziekverenigingen	29
3.6.1 Jeugdleden.....	29
3.6.2 Verenigingsbehoud.....	29
3.6.3 Projectmatig werken	30
4. Conclusie en discussie	31
4.1 Conclusie	31
4.1.1 Deelvragen.....	31
4.1.2 Conclusie	32
4.2 Discussie	32
4.2.1 Inhoudelijke discussie.....	32
4.2.2 Methodologische discussie	33
4.2.3 Kritische beschouwing.....	34
5. Advies	35
5.1 Aanbevelingen.....	35
5.1.1 Werken met projectensembles	35
5.1.2 Een overdagorkest binnen de vereniging.....	35
5.1.3 Bewuste transitie van prestatiegericht naar recreatief orkest	35
5.1.4 Festival/concours op projectbasis.....	36
5.2 Implementatieplan	36
5.2.1 Bewustwording.....	36
5.2.2 Voorbereidend onderzoek	37
5.2.3 Organisatie en vormgeving.....	37
5.2.4 Benodigde middelen	37
5.2.5 Financiering	38

6. Nawoord.....	39
Literatuurlijst.....	40
Bijlagen.....	44
Bijlage 1 - Tabellen.....	45
Bijlage 2 – Enquête.....	47
Bijlage 3 – Resultaten Enquête.....	53
Bijlage 4 – Presentatie Interviews.....	65
Bijlage 5 – Project Minor Non-Profit Business.....	83

Samenvatting

Aanleiding: Amateurkunst, zoals samen muziek maken, draagt bij aan de kwaliteit van leven, stimuleert het onderhouden van sociale contacten en vermindert de kans op eenzaamheid. Actieve kunstparticipatie door oudere volwassenen trekt daardoor de aandacht binnen het sociaal domein, maar een duurzame en structurele aanpak ontbreekt.

Actieve muziekbeoefening is mogelijk tot op hoge leeftijd. In Nederland zijn duizenden ouderen lid van een muziekvereniging en spelen regelmatig met mensen van alle leeftijden in één orkest. Het aandeel oudere muzikanten binnen de orkesten neemt toe als gevolg van vergrijzing.

Muziekverenigingen ervaren deze trend als bedreiging en richten zich hoofdzakelijk op (potentiële) jeugdleden. Zij zijn zich niet bewust van de meerwaarde van actieve participatie door ouderen en hebben onvoldoende kennis of lef om nieuwe mogelijkheden te benutten in het voordeel van de muziekvereniging. Het doel van deze studie is om te onderzoeken hoe oudere leden actief betrokken kunnen blijven bij de muziekvereniging om zowel het welzijn van oudere leden als de vitaliteit van de muziekverenigingen te bevorderen.

Methoden: Er is een enquête over ouderen bij muziekverenigingen afgenomen bij 2.701 respondenten van alle leeftijden. Onder de respondenten bevinden zich 2.119 amateurmuzikanten tussen de 50 en 89 jaar oud. De resultaten zijn geanalyseerd met behulp van een onderzoeksteam, bestaande uit 3 oudere amateurmuzikanten. Vervolgens zijn de resultaten verder besproken tijdens kwalitatieve interviews met 9 respondenten om in co-creatie tot een advies te komen.

Resultaten & conclusie: Oudere leden van muziekverenigingen hechten veel waarde aan plezier, ontspanning, erbij horen en gewaardeerd worden door hun medemuzikanten. Daarnaast vinden zij jeugdleden en de toekomstbestendigheid van de verenigingen erg belangrijk. Oudere muzikanten bevestigen de positieve effecten van muziek maken op hun welzijn en blijven graag muzikaal actief zolang zij op hun gewenste niveau mee kunnen doen, eventueel met aanpassingen of extra ondersteuning. De behoefte aan prestatiegerichte optredens neemt af bij het ouder worden, maar de behoefte aan muzikale uitdaging en voldoening vanuit optredens blijft. Veel amateurmuzikanten zijn (later) bereid om in een seniorenorkest te gaan spelen omdat dit een plezierige, ontspannen manier is om tot op hoge leeftijd muziek te blijven maken.

Advies: De verenigingsbesturen moeten bewust worden van hun maatschappelijke rol en leren hoe zij vergrijzing als kans voor de vereniging kunnen benutten. Op basis van eigen onderzoek binnen de vereniging kunnen zij kiezen om passende veranderingen in te zetten zoals het werken met projectensembles, het oprichten van een overdagorkest, een transitie van prestatiegericht naar recreatief orkest of het deelnemen aan festivals/concoursen op projectbasis.

Abstract

Introduction: Amateur arts, such as making music together, contributes to the quality of life, supports to maintain social contacts and reduces the risk of loneliness. Therefore active participation in amateur arts by older adults draws attention in the field of social work and wellbeing. However, a sustainable and structural approach in this regard is lacking.

People are able to make music up to a great age. Thousands of older adults are part of community bands and play in orchestras consisting of people of all ages. The aging population causes the percentage of older musicians in orchestras to increase. This trend is regarded as a threat by most community bands, who rather focus on young musicians (to be). They are not aware of the added value of active participation by older adults and have insufficient knowledge or courage to seize opportunities to the benefit of the band. The aim of this study is to investigate how older members can stay actively involved in the community band in order to improve both the well-being of older members as well as the vitality of the bands.

Methods: A survey on older adults in community bands was conducted among 2,701 respondents of all ages. 2,119 of them are amateur musicians between the ages of 50 and 89 themselves. The results have been analyzed with assistance of a research team consisting of 3 senior amateur musicians. The results were discussed during qualitative interviews with 9 respondents in order to construct the recommendations in co-creation.

Results & conclusion: Enjoyment, relaxation, the sense of belonging and appreciation by fellow musicians is very meaningful to older community band members. In addition, they consider youth members and future-proofing of the bands to be of great importance. Older musicians confirm the positive effects of making music on their well-being and like to stay musically active as long as they can participate at their desired level, if necessary with adjustments or extra support. They report a loss of ambition when growing older, but the need for musical challenges and fulfillment from performances is retained. Many amateur musicians are (eventually) willing to join a senior orchestra because of the enjoyable, relaxed way of continuing to make music up to a great age.

Recommendations: The association boards must become aware of their social role and learn how to seize opportunities for the band caused by the aging population. Based on research within the community band, they can choose to make appropriate changes such as working with project ensembles, setting up a daytime orchestra, a transition from a performance-oriented to a recreational orchestra or project-based participation in festivals/competitions.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding & achtergrond

1.1.1 Amateurkunst

Amateurkunst oftewel (actieve) kunst- en cultuurparticipatie is het uitvoeren van kunstzinnige of erfgoedactiviteiten in de vrije tijd als vrijwilliger of amateur. Het is voor burgers in alle levensfasen (Raad voor Cultuur, 2014). De gemiddelde amateurkunstbeoefenaar zal zich niet zo snel amateur noemen omdat het misschien denigrerend klinkt, ondanks dat het is afgeleid van het Latijnse woord 'Amator': liefhebber. De term wordt vooral gebruikt om amateurs te onderscheiden van professionals, die aan kunst doen om in hun primaire levensbehoeften te voorzien (Heimans, 2011; Hoogstraten, 2015). Uit de Monitor Amateurkunst van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) blijkt dat 40% van de Nederlandse bevolking van zes jaar en ouder één of meerdere vormen van amateurkunst beoefent in de vrije tijd (Neele, Zernitz & IJdens, 2018).

1.1.2 Vergrijzing in de amateurkunstsector

De bevolkingsgroei en een stijging van de levensverwachting zorgen voor een oplopend percentage 65-plussers in Nederland dat de komende jaren nog zal toenemen (CBS, 2020; NIDI & CBS, 2020). De vergrijzing is duidelijk voelbaar in de amateurkunstsector. Dat is geen direct probleem, want ouderen beschikken in het algemeen over meer vrije tijd dan jongeren en geven doorgaans meer geld uit aan vrijetijdsbestedingen dan andere leeftijdsgroepen (The Gerontological Society of America, 2018).

In de jaren '90 wordt al een toename van het aantal senioren in de actieve cultuurparticipatie waargenomen (De Haan & Knulst, 1998) en uit de verenigingsmonitor 2018 van het LKCA blijkt dat 57% van de verenigingen voor kunstbeoefening te maken heeft met vergrijzing van het ledenbestand. Twee derde van de verenigingen noemt vergrijzing samen met de geringe aanwas van nieuwe leden als knelpunten (LKCA, 2019). De cultuursector associeert vergrijzing met een slinkend publiek en onzekerheden in de toekomst, waardoor de doelgroep 'ouderen' doorgaans geen enthousiasme oproept. De aandacht gaat hoofdzakelijk uit naar het binnenhalen van jongeren en het stimuleren van kunst- en cultuurparticipatie voor ouderen wordt binnen de sector vaak als overbodig gezien (Twaalfhoven, 2011). De Raad voor Cultuur (2007) stelt echter dat verminderde participatie van ouderen juist een bedreiging vormt voor de amateurkunstsector, dat voorkomen kan worden door deze doelgroep voldoende uit te dagen en op maat te bedienen.

1.1.3 Amateurkunst in het sociaal domein

Voormalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Jet Bussemaker stelde in een kamerbrief in 2013 dat cultuur en creativiteit een bijdrage kunnen leveren aan onder andere de gezondheidszorg en de vergrijzingsproblematiek (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013a). In hetzelfde jaar werd het Convenant Ouderen en Cultuur ondertekend door het ministerie van OCW, het ministerie van VWS, Stichting RCOAK, Fonds Sluyterman van Loo, het LKCA, het Fonds voor Cultuurparticipatie, het VSBfonds en de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk.

De partijen zijn van mening dat cultuurparticipatie positieve effecten heeft op de vitaliteit, gezondheid en het welzijn van ouderen (figuur 1) en stellen ten doel om gezamenlijk de cultuurparticipatie door ouderen te bevorderen en de werelden van zorg, welzijn en cultuur te verbinden en de betekenis van cultuurparticipatie door ouderen voor de gezondheid meer te herkennen en erkennen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013b).

*Dit convenant komt voort uit de overtuiging van de ondertekenaars dat:
cultuurparticipatie bijdraagt aan de gezondheid, het welzijn, het welbevinden en de
persoonlijke ontwikkeling van ouderen;
de levenslust en levenskunst van ouderen toont dat de vergrijzing ook positieve kanten kent;
de deelname aan het culturele leven een universeel recht is;³
cultuurparticipatie een vorm van maatschappelijke participatie is die bijdraagt aan actief burgerschap.*

Figuur 1: Fragment uit het Convenant 'Ouderen en Cultuur' (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013b)

Het convenant legde de basis voor een financiële impuls in de vorm van een meerjarenprogramma Lang Leve Kunst, gericht op de stimulering van cultuurparticipatie onder ouderen en het verminderen van de kloof tussen de beleidsterreinen kunst & cultuur en zorg & welzijn (Van Campen, Rosenboom, Van Grinsven, & Smits, 2017).

Tegelijkertijd is er in de afgelopen tien jaar fors bezuinigd op cultuur. De overheid wil maatschappelijk verantwoorde initiatieven vanuit de samenleving laten komen. Deze veranderingen vergroten de behoefte vanuit de cultuursector om maatschappelijk van betekenis te zijn (Van Campen, Rosenboom, Van Grinsven & Smits, 2017; Witte, 2016).

Op lokaal niveau hebben gemeenten meer verantwoordelijkheid voor het welzijn van burgers gekregen door de komst van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in 2015. Het is voor gemeenten belangrijker geworden om samen te werken met andere partijen zoals instellingen en verenigingen op het gebied van zorg, maatschappelijk en sociaal cultureel werk (Witte, 2016). Omdat amateurkunst het welzijn van burgers bevordert is hierbij ook een prominente rol voor de cultuursector weggelegd (Bos, 2015; Trienekens, 2016). Gemeenten hebben relatief veel autonomie op het gebied van cultuurbeleid, maar het ontbreekt vaak nog aan een structurele aanpak en (duurzame) financiële middelen. Er is domeinoverstijgend beleid nodig om kansrijke culturele interventies te realiseren (Van Hout, Poll, & Tal, 2016; Van Campen, Rosenboom, Van Grinsven & Smits, 2017).

1.1.4 Muziekverenigingen

1.1.4.1 Muziekverenigingen

Muziek (inclusief zang) is na beeldende kunsten de meest voorkomende vorm van amateurkunst. Wegens de relatief hoge organisatiegraad doet waarschijnlijk meer dan een kwart van de beoefenaars dit in georganiseerd verband, bijvoorbeeld bij een vereniging (Neele, Zernitz & IJdens, 2018; Van Den Broek, 2010).

Via tien regionale bonden zijn er 2.154 muziekverenigingen met 100.000 leden aangesloten bij de Koninklijke Nederlandse Muziekorganisatie (KNMO), de grootste organisatie voor amateurmuziek in Nederland. De verenigingen omvatten verschillende genres: Blaasmuziek (harmonie, fanfare en brassband (HaFaBra), blaaskapellen en bigbands), Majorette&Twirl, Show, Mars, Percussie (drumbands, drumfanfares, slagwerk-percussie-ensembles, tamboerkorpsen, lyrakorpsen, showkorpsen, pijper-piccolokorpsen) en Color Guard Nederland. Daarnaast zijn er nog twee categorale bonden aangesloten bij de KNMO: de Federatie van Amateur Symfonie- en Strijkorkesten en de Nederlandse Organisatie voor Accordeon en Mondharmonica. Zij zijn samen goed voor nog eens ruim 300 muziekverenigingen met ruim 10.000 leden (KNMO, 2020a; KNMO, 2020b)

De verenigingen bestaan doorgaans uit jeugdorkesten, gemengde orkesten met mensen van alle leeftijden en/of seniorenorkesten. Zij repeteren meestal wekelijks op een vaste avond of in het weekend. De ambities, inspanningen en prestaties kunnen sterk van elkaar verschillen, maar de meeste verenigingen zijn gericht op het geven van concerten en optredens (Van den Broek, 2010).

1.1.4.2 Leeftijdverdeling binnen muziekverenigingen

Instrumentale muziekbeoefening wordt gedaan door jong en oud. De jongste muzikanten starten met de basismuziekopleiding bij een vereniging als zij ongeveer 9 jaar oud zijn. Jongere kinderen hebben nog vaak te maken met fysiek remmende factoren om een blaas- of slagwerkinstrument te leren spelen (Bomhof, De Bonth, Van den Eijnden, & Smit, 2016).

Een opvallende eigenschap van blaasmuziek is dat er vaak meerdere generaties vertegenwoordigd zijn binnen een vereniging, want instrumentale muziekbeoefening wordt gedaan door jong en oud. Dat is uitzonderlijk omdat muziekvoorkeuren variëren met de leeftijd. De Monitor Amateurkunst 2017 laat een vrij evenredige verdeling van de leeftijdsgroepen zien binnen het genre HaFaBra (Tabel 1). Bij andere genres is vaak een daling of stijging te zien van het aandeel beoefenaars met de leeftijd (Neele, Zernitz, & IJdens, 2018).

	6-11 jaar	12-19 jaar	20-34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	65+	Alle beoefenaars
	%	%	%	%	%	%	%
Pop\rock	34	58	57	63	38	18	46
Klassieke muziek	18	33	32	27	32	41	30
Wereldmuziek	10	23	14	13	17	18	16
Volksmuziek	10	10	11	9	16	30	14
Religieuze Muziek	5	6	8	10	16	17	10
HaFaBra	7	5	12	8	11	7	9
Dance\house	10	14	10	9	2	1	8
Jazz	0	9	8	9	8	7	7

Opmerking. Aangepast overgenomen uit *Monitor Amateurkunst 2017* door Neele, Zernitz & IJdens, 2018 (<https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/02/Monitorrapport-NMAK-2017-DEF29032018.pdf>)

1.1.4.3 Aantal ouderen bij muziekverenigingen

Vanuit de verenigingen en muziekorganisaties is er geen duidelijke informatie over het aantal ouderen binnen de verenigingen. Er kan wel een ruwe indicatie worden gemaakt op basis van cijfers over lidmaatschapsjubilea. Bij een huldiging ontvangen muzikanten bij een jubileum een insigne of medaille via de muziekbond. Lidmaatschappen van tientallen jaren zijn bij muziekverenigingen niet ongebruikelijk (Van den Broek, 2010).

In 2019 zijn er 1975 medailles en insignes uitgereikt voor lidmaatschapsjubilea vanaf 40 jaar; in 2020 waren dit er 1098 (zie Bijlage 1.2). Uit deze cijfers blijkt dat er naar schatting minimaal 13.000 Nederlanders 40 jaar of langer lid zijn van een muziekvereniging. Daarvan zijn zelfs 1.000 mensen langer dan 65 jaar lid. Hierbij moet wel worden meegenomen dat er ook muzikanten zijn die na hun tiende levensjaar lid worden en dat niet alle jubilerende muzikanten gehuldigd (willen) worden. Bovendien zijn de cijfers van 2020 vrij laag, hoogstwaarschijnlijk als gevolg van de Covid-19 pandemie. Het werkelijke aantal ouderen bij muziekverenigingen ligt hoogstwaarschijnlijk hoger.

1.1.4.4 Impact van vergrijzing bij muziekverenigingen

Muziekverenigingen noemen de vergrijzing vaak in één adem met ledenterugloop en problematiek. Zij vrezen dat een afname van het aandeel van jeugdleden hun imago niet ten goede komt. Publiek dat de orkesten alleen tijdens straatoptredens ziet heeft het beeld van een hoempaorkest met stijve uniformen in gedachte en kinderen vinden blaasmuziekverenigingen 'niet cool' (Den Hartog, 2016; Peters, 2013). Daarnaast maken muziekverenigingen zich zorgen om een generatie-effect, waarbij de belangstelling voor traditionele kunstvormen op de lange termijn afneemt (Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap, 2014).

Veruit de meeste verenigingen leggen daarom de nadruk op jeugdledenwerving en hebben een commissie of persoon die zich hier specifiek op richt. Dit is soms een flinke uitdaging, want vooral bij middelbare scholieren is er veel concurrentie van andere activiteiten en vrijetijdsbestedingen (Den Hartog, 2006; Hendriks & Bisschop Boele, 2015).

Muziekverenigingen streven naar een gevarieerd ledenbestand om het voortbestaan zeker te stellen, maar weten vaak niet goed hoe zij dit kunnen aanpakken. Bovendien wordt er vaak vastgehouden aan tradities omdat bestaande leden meestal niet zitten te wachten op veranderingen, of omdat het de verenigingen aan lef ontbreekt om vernieuwing door te voeren (Den Hartog, 2006; Hoogstraten, 2015; Van den Broek, 2010).

Het gaat nu bij sommige muziekverenigingen erg goed, maar er zijn ook verenigingen die mede door vergrijzing afslanken, fuseren of omvallen, zoals de Velpse fanfare in figuur 2 (Hendriks & Bisschop Boele, 2015; Organisatie van Muziekverenigingen in Fryslân, 2018). Mogelijk kunnen deze verenigingen het tij keren door de doelgroep ouderen uit te dagen en hen maatwerk te bieden (Raad voor Cultuur, 2007). Het benutten van de voordelen van vergrijzing kan dan een positief effect hebben op het welzijn van de leden en de vitaliteit van de muziekvereniging.

Figuur 2: Velpse fanfare gaat ten onder aan vergrijzing én corona (Venhuizen, 2020)

1.2 Doelstelling, advies- en onderzoeksvragen

1.2.1 Doelstelling

In juni 2021 ligt er bij de KNMO een gefundeerd advies dat muziekverenigingen in Nederland kunnen toepassen om hun oudere leden actief betrokken te houden bij de vereniging en daarmee het welzijn van oudere leden en de vitaliteit van de muziekvereniging te bevorderen.

1.2.2 Adviesvraag

Wat kan een muziekvereniging in Nederland het best doen om oudere leden actief betrokken te houden bij de vereniging en daarmee zowel het welzijn van de oudere leden als de vitaliteit van de muziekvereniging te bevorderen?

1.2.3 Onderzoeksvragen

Hoe kunnen muziekverenigingen hun oudere leden actief betrokken houden om zowel het welzijn van de oudere leden als de vitaliteit van de muziekvereniging te bevorderen?

Deelvragen

1. Welke rol speelt de muziekvereniging in het leven van de oudere leden?
2. Wat is de rol van oudere leden binnen een muziekvereniging?
3. Wat zijn de wensen en behoeften van oudere leden?
4. Hoe ervaren amateurmuzikanten seniorenorkesten ten opzichte van gewone muziekverenigingen?

1.3. Theoretisch kader

1.3.1 Amateurkunst en kwaliteit van leven

1.3.1.1 Positieve Gezondheid

Actieve kunst- en cultuurparticipatie helpt om gezond en plezierig oud te worden en een goed sociaal netwerk te onderhouden. Het vermindert de kans op eenzaamheid en sociaal isolement en maakt dat mensen daardoor langer zelfstandig kunnen blijven wonen (All-Party Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing, 2017; Van Campen, Iedema, Broese van Gronou, & Deeg, 2017; Van Hout, Poll, & Tal, 2016).

De onderzochte positieve effecten op de kwaliteit van leven kunnen in kaart gebracht worden met het model van Positieve Gezondheid, dat de kwaliteit van leven definieert aan de hand van zes hoofddimensionen. Amateurkunst heeft invloed op alle dimensionen op de volgende manieren:

	Lichaamsfuncties	een gezonder gevoel, betere houding en balans, minder medicatie;
	Mentaal welbevinden	ontspanning, minder onrust en agressief gedrag;
	Zingeving	ontplooiing, het bevorderen van levenslust en het bieden van uitdaging;
	Kwaliteit van leven	plezier hebben, sleur doorbreken;
	Meedoen	samen leuke dingen doen, serieus genomen worden, ondersteuning, ontmoeting en het onderhouden van sociale contacten waardoor eenzaamheid en de kans op sociaal isolement vermindert;
	Dagelijks Functioneren	bevordering van probleemoplossend vermogen en een betere relatie met betrokken zorgprofessionals (in een zorgcontext).

(Huber et al., 2016; Raad voor Cultuur, 2014; SCP, 2021; Van Ditzhuijzen, Van Grinsven, & De Groot, 2018).

1.3.1.2 Kunstinterventies in de zorg

Inmiddels worden er in toenemende mate kunstinterventies ingezet in de zorg, vaak gebaseerd op Positieve Gezondheid en met name gericht op oudere mensen met geestelijke gezondheidsproblemen of dementie (Van Campen et al., 2017). Een voorbeeld is Kunst op Recept (Arts on Prescription), waarbij deelname aan kunst & cultuur wordt ingezet om positief gevoel en gedrag te stimuleren (Van Dijk & Schlaman, 2019). Sommige deelnemers blijven na afloop van het traject bezig met kunst en cultuur in hun dagelijks leven (Dowlen, 2020; Heemskerk & Sterrenberg, 2020; Kwakernaak, De Meere, & Van Kapel, 2019).

Diverse factoren bevorderen de positieve effecten van de interventies. Dat zijn onder andere de aansluiting op de interesse en intrinsieke behoefte van de deelnemers, maatwerk op artistiek en lichamelijk niveau, gelijkwaardigheid, een positieve en open sfeer, een podiummoment, co-creatie met de doelgroep en cross-over samenwerkingen met zorg, gemeenten en fondsen (Van Ditzhuijzen, Van Grinsven, & De Groot, 2018). Om dit te realiseren kunnen intermediairs tussen de zorg- en cultuursector en aanjagers binnen zorginstellingen worden ingezet (De Boer & Te Marvelde, 2018).

1.3.1.3 Preventie van gezondheidsproblemen

Amateurkunst is niet alleen steunend voor mensen met een zorgvraag maar speelt ook een rol in de preventie van kwetsbaarheid en gezondheidsproblemen. Als ontspanningsvorm versterkt het de mentale gezondheid omdat gevoelens van spanning en stress verminderen, waardoor de kans op mentale problemen afneemt (Cuypers, Krokstad, Holmen, Knudtsen, Bygren, & Homen, 2011; Fancourt & Finn, 2020).

Daarnaast draagt het bij aan behoud van cognitieve functies. Mensen die tien jaar of langer muziek maken ervaren op latere leeftijd diverse neurobiologische effecten zoals beter ruimtelijk inzicht, een beter geheugen en verminderde kans op dementie. Zelfs wanneer iemand al cognitieve problemen ervaart kan kunstparticipatie helpen om verergering te voorkomen (Fancourt, Warran, & Aughterson, 2020; Van Ditzhuijzen, Van Grinsven, & De Groot, N., 2018).

De verminderde kans op gezondheidsproblemen zorgt dat mensen uiteindelijk langer zelfstandig thuis kunnen blijven wonen en levert economische voordelen op door het voorkomen van (de kosten van) onnodig zorggebruik (LKCA, Coalitie Erbij & Cultuurconnectie, 2020; Long Live Arts, 2014; Neuvel & De Pater, 2021).

1.3.2 Trends bij muziekverenigingen

1.3.2.1 Muziekverenigingen van vroeger en nu

De meeste amateurmuziekverenigingen zijn ontstaan vanuit schutterijorkesten en militaire orkesten, die gebruik maakten van blaasinstrumenten omdat deze erg geschikt zijn in de openlucht. Na de Franse bezetting in de 19e eeuw kwamen burgers vaker in aanmerking met deze militaire orkesten, wat leidde tot de opkomst van amateurblaasorkesten (Den Hartog, 2006).

De populariteit van de blaasmuziek nam af aan het begin van de 20e eeuw wegens de komst van de grammofoonplaat en de radio. Toch waren amateurmuziekverenigingen niet meer weg te denken bij bijzondere lokale gebeurtenissen en festiviteiten. Vernieuwing van het repertoire maakte uiteindelijk dat de sector weer ging bloeien (Peters, 2013). In de eerste helft van de 20^e eeuw ontstonden er muziekbonden en federaties, vaak met een politieke of levensbeschouwelijke grondslag, zoals de Nederlandse Bond van Arbeiders Muziekverenigingen en de Katholieke muziekbonden. De bonden organiseerden concoursen waarbij de verenigingen uitgenodigd werden om tegen elkaar te wedijveren (Peters, 2013; Van Den Broek, 2010).

De Nederlandse amateurmuzieksector kent nog altijd een bloeiend verenigingsleven maar factoren als ontzuiling, stijging van de levensstandaard, meer vrijetijds mogelijkheden en de opkomst van de commerciële muziek maken dat de muziekvereniging minder vanzelfsprekend is dan in de vorige eeuw (Peters, 2013; Van Den Broek, 2013).

1.3.2.2 Houding van de leden

Maatschappelijke veranderingen zoals meer keuzevrijheid en individualisme hebben de houding van de leden veranderd. Gezag is gelijkwaardiger en informeler geworden: overleg en inspraak gaat niet alleen meer via de Algemene Ledenvergadering maar vindt op elk moment plaats via bellen, whatsapp en e-mail. Burgers worden in staat geacht om zelf te kiezen hoe en of zij gebruik maken van het culturele aanbod (Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap, 2014; Ravenhorst, Ernst & Noijens, 2019). Leden stellen zich binnen verenigingen soms meer op als consument dan als actief betrokken lid. Dat leidt tot moeilijkheden bij het vinden en vasthouden van vrijwilligers voor uitvoerend en organisatorisch werk bij muziekverenigingen (Hoogstraten, 2015; Rubingh, 2018; Van

den Broek, 2010). Het resulteert in minder animo voor randactiviteiten zoals geldinzamelingsacties en buitenmuzikale activiteiten (Den Hartog, 2006).

1.3.2.3 Financiën

Op financieel gebied is de gemeentelijke subsidie niet langer vanzelfsprekend, wat vraagt om veranderingen in de manier van organiseren. Er ontstaat meer behoefte aan maatschappelijke betrokkenheid in de omgeving en samenwerkingen om in aanmerking te komen voor alternatieve financieringsbronnen zoals sponsoring en fondsenwerving. Verenigingen verruilen vaker hun procesgerichte aanpak voor een projectgerichte aanpak met een duidelijk eindresultaat (Apperloo, 2014; Ravenhorst, Ernst & Noijens, 2019).

1.3.2.4 Concorsodeelname

Nog altijd zijn concertconcoursen een middel om de kwaliteitsontwikkeling, beleving en aantrekkingskracht van de blaasmuziek te bevorderen, maar de KNFM en de VNM (de voorlopers van de KNMO) constateerden in 2013 een halvering van het aantal concoursdeelnamen tussen 1998 en 2011. Concorsodeelname blijkt niet meer voor alle verenigingen even doeltreffend. Verenigingen haken af wegens verschillende redenen zoals terugloop van het aantal leden en onvoldoende bezetting, de hoge inzet die van muzikanten vereist wordt, hoge financiële kosten of omdat muzikanten aangeven te weinig plezier te beleven aan concoursdeelname en liever kiezen voor een bijzonder concert (Van den Eijnden, Peerboom, Schat, Roodenburg, Peters, & Schillings, 2013).

2. Methoden

2.1 Onderzoekdesign

Het onderzoeksdoel is om in kaart te brengen wat de rol, wensen en behoeften van oudere leden van muziekverenigingen in Nederland zijn, zodat de muziekverenigingen hierop kunnen inspelen en de ouderen zo lang mogelijk actief betrokken kunnen houden. Centraal staat de verbinding tussen amateurmuziekbeoefening bij een muziekvereniging en het welzijn van de oudere leden van deze verenigingen.

De COVID-19 pandemie beïnvloedt het onderzoekdesign sterk. Op het moment van het onderzoek liggen de fysieke activiteiten van muziekverenigingen stil. Om in deze situatie tot relevante onderzoeksresultaten te komen is gekozen voor triangulatie en wordt gebruik gemaakt van zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeksmethoden (Verhoeven, 2014). Literatuuronderzoek wordt verricht om een beeld te schetsen van de invloed van amateurkunstbeoefening, in het bijzonder muziekbeoefening bij muziekverenigingen, en relevante trends en ontwikkelingen in de amateurmuzieksector in kaart te brengen. Vervolgens wordt een enquête met kwantitatieve en kwalitatieve vragen uitgezet middels de KNMO en social media om inzicht te krijgen in de ervaringen, wensen en behoeften van oudere leden van muziekverenigingen. Hierbij kunnen respondenten vrijwillig contactgegevens achterlaten, zodat zij benaderd kunnen worden om later de resultaten in een open groepsinterview te bespreken en mee te denken over de aanbevelingen.

2.2 Co-creatie

De enquêtevragen zijn opgesteld in samenspraak met de opdrachtgever en de oudere critical friend. Naar aanleiding van de enquête hebben diverse respondenten hulp aangeboden. Hieruit is een onderzoeksteam ontstaan bestaande uit de oudere critical friend (74), een toegepast gerontoloog (67) en een sociaal wetenschappelijk onderzoeker (72), allen tevens zelf spelende leden van muziekverenigingen. De sociaal wetenschappelijk onderzoeker heeft daarnaast meegewerkt bij het analyseren van de onderzoeksresultaten zoals beschreven in §2.5. Door nauwe samenwerking met het onderzoeksteam en door respondenten in kwalitatieve interviews mee te laten denken over het advies wordt in co-creatie met de doelgroep een advies opgesteld voor muziekverenigingen om leeftijdsvriendelijker en toekomstbestendig te worden. Zij blijven voortdurend betrokken bij het proces.

2.3 Dataverzamelmethode

De dataverzameling bestaat uit drie onderdelen:

1. Literatuurstudie

Het doel van de literatuurstudie is het verduidelijken van de aanleiding en de context van het onderzoek. Daarnaast wordt het verband tussen amateurkunst, in het bijzonder muziekbeoefening in verenigingsverband, en het welzijn van oudere volwassenen onderbouwd met wetenschappelijke informatie.

De literatuurstudie vond plaats voor het praktijkonderzoek. Na afloop van het praktijkonderzoek is de literatuurstudie verder uitgebreid met thema's die respondenten vanuit de enquête en interviews hebben uitgelicht.

2. Enquête met zowel kwantitatieve als kwalitatieve vragen

De enquête is opgesteld in Google Forms en verspreid naar muziekverenigingen in Nederland namens de KNMO en via social media.

De enquête bevat in totaal 53 open en gesloten vragen (Bijlage 2). De enquête is daarmee een hybride geworden van kwalitatief en kwantitatief onderzoek.

Bij het opstellen van de vragen zijn de principes van Appreciative Inquiry (waardierend onderzoeken) toegepast. Dit is van oorsprong een gesprekstechniek voor open interviews, maar het was niet mogelijk om dergelijke interviews uit te voeren. Daarom worden respondenten in de enquête uitgenodigd om te vertellen over hun positieve ervaringen bij de muziekvereniging en wordt er vervolgens gevraagd naar hun idee van hoopvolle toekomstbeelden (Barrett, Fry & Wittockx, 2010).

Afhankelijk van de gegeven antwoorden ontvangt de respondent 9 tot 33 vragen die van toepassing zijn op de respondent.

3. Open interviews

Alle respondenten van de enquête zijn verdeeld in subgroepen (actieve/passieve/oud-leden, leeftijdscategorie, wel/niet lid van een seniorenorkest). Uit alle subgroepen zijn enkele respondenten die hun contactgegevens hebben achtergelaten uitgenodigd voor de open interviews, zodat personen met gevarieerde achtergronden op elkaar kunnen reageren.

De interviews vonden online plaats via Zoom. Er is voor communicatie richting de respondenten gekozen om hier de term 'workshop' voor te gebruiken, omdat de onderzoeker start met een presentatie over het onderzoek en de resultaten van de enquête (zie Bijlage 4). Daarnaast wordt er een actieve bijdrage van de respondenten gevraagd. Respondenten reageren tijdens de workshop op de resultaten en op elkaar. Daarnaast vraagt de onderzoeker naar aanbevelingen van de respondenten voor het adviestraject en mogelijke relevante persoonlijke informatie van de respondenten.

2.4 Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie betreft Nederlandse personen die betrokken zijn bij amateurmuziekverenigingen. Dat zijn hoofdzakelijk de huidige leden van muziekverenigingen maar ook oud-leden, bestuursleden en muziekprofessionals.

2.4.1 De enquête

De doelgroep werd in januari 2021 benaderd middels een open uitnodiging om de enquête in te vullen. Vanuit de KNMO zijn de aangesloten verenigingen aangeschreven met het verzoek om de uitnodiging te verspreiden onder de leden. Daarnaast is de uitnodiging verspreid op Social Media. Hierbij is gekozen voor Facebook omdat hier ook groepen bestaan gericht op leden van muziekverenigingen. Hierdoor zijn er ook respondenten bij die via hun vereniging niet zijn aangesloten bij een KNMO-bond.

In totaal hebben 2701 personen deelgenomen aan het onderzoek (zie tabel 3). De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 62 jaar. De potentiële doelgroep bestaat afgaand op de ledenaantallen van de KNMO (2020) uit 100.000 personen. Mogelijk hebben

Categorie	Totaal	<50	50-69	70+
Actief lid	2542	423	1160	959
Passief lid	80	8	34	38
Oud-lid	69	18	30	21
Niet lid	10	1	8	1

mensen de enquête niet ingevuld omdat zij niet over de benodigde technische kennis/vaardigheden beschikken om mee te doen, omdat er belemmeringen optreden in het verzenden of ontvangen van e-mail vanuit de KNMO/ verenigingen of omdat er geen interesse is om mee te doen.

Daarnaast wordt er onderscheid gemaakt tussen de soorten muziekverenigingen waar men lid van is in tabel 4. Het totale percentage telt tot meer dan 100% omdat sommigen lid zijn van meerdere verenigingen.

	Soort vereniging	Aantal	%
1	Harmonie	1243	46,0
2	Fanfare	831	30,8
3	Seniorenorkest	480	17,8
4	Symfonie/ Strijkorkest	183	6,8
5	Böhmisch/Egerländer kapel	129	4,8
6	Brassband	121	4,5
7	Big band	110	4,1
8	Showkorps/marching band	90	3,3
9	Slagwerkvereniging/tamboerkorps	86	3,2
10	Dweilorkest / blaaskapel	71	2,6
11	Accordeonorkest	64	2,4
12	Overig	47	1,7
	Totaal	3455	128,0

Het onderzoek richt zich op HaFaBra- en seniorenorkesten maar de doelgroep van de KNMO omvat daarnaast bijvoorbeeld ook strijk- en accordeonorkesten. Behalve dat hier gebruik wordt gemaakt van andere instrumenten is er geen wezenlijk verschil tussen deze amateurmuziekverenigingen. Input uit deze sectoren is daarom meegenomen in deze verkenning. De HaFaBra-verenigingen en seniorenorkesten samen vertegenwoordigen het grootste deel (77,5%) van het soort muziekverenigingen waarvan respondenten lid zijn. De volledige uitslag van de enquête is te vinden in Bijlage 3.

2.4.2 De interviews

Bij het invullen van de enquête mochten respondenten vrijwillig hun e-mailadres achterlaten. Met veertig van hen is op deze manier opnieuw contact opgenomen voor deelname aan één van de interviews.

Dertig respondenten hebben niet gereageerd of hebben zich afgemeld wegens verhindering of gebrek aan de benodigde technische middelen/vaardigheden. Er is mogelijk sprake van selectieve non-respons. Eén respondent was wel aanwezig bij een interview maar is vroegtijdig afgehaakt omdat de verbinding onvoldoende was om actief deel te kunnen nemen. Deze respondent is niet meegenomen in de verdere verwerking. In totaal hebben 9 respondenten deelgenomen aan de interviews. Deze respondenten zijn zichtbaar gemaakt in tabel 5.

	Geslacht	Leeftijd	Categorie	Soort vereniging
R1	Vrouw	50	Actief lid	Harmonie
R2	Man	71	Actief lid	Böhmisch/Egerländer kapel, Harmonie, Seniorenorkest
R3	Man	76	Actief lid	Brassband
R4	Man	66	Oud-lid	n.v.t.
R5	Vrouw	38	Actief lid	Harmonie
R6	Vrouw	63	Actief lid	Fanfare
R7	Man	72	Actief lid	Böhmisch/Egerländer kapel, Harmonie
R8	Vrouw	60	Actief lid	Harmonie
R9	Vrouw	63	Actief lid	Böhmisch/Egerländer kapel, Harmonie

2.5 Data-analyse

De vragenlijst bevat zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens. Het kwantitatieve deel is geanalyseerd door frequentieanalyses uit te voeren in SPSS en Excel. Het kwalitatieve deel is geanalyseerd in Excel door middel van open coderen, waarbij de antwoorden op open vragen zijn gecodeerd en gegroepeerd. Vervolgens is een hiërarchie aangebracht op basis van de frequentie van de codes. Omdat het hier gaat om resultaten uit een enquête worden de begrippen axiaal gecodeerd door de codes te ordenen per vraag en eventueel per respondentencategorie. Zo worden de overeenkomsten en verschillen tussen verschillende groepen respondenten bij identieke vragen inzichtelijk (Verhoeven, 2014).

Aan de hand van de onderzoeksresultaten zijn gesprekken gevoerd met het onderzoeksteam en de opdrachtgever. Daarnaast is er in de vorm van interviews samen met enkele respondenten besproken wat de belangrijkste resultaten en conclusies zijn. Door de resultaten in groepen te bespreken en de respondenten onderling in discussie te laten gaan vond er een kwaliteitscontrole van de data plaats.

De interviews met respondenten leverden ook verdiepende informatie op. Deze informatie is gecodeerd op basis van de eerder verworven codes uit de enquête.

2.6 Kwaliteitscriteria van het onderzoek

Tijdens het onderzoek zijn er diverse maatregelen genomen om de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek te waarborgen. Deze staan in de volgende paragraaf beschreven.

2.6.1 Betrouwbaarheid

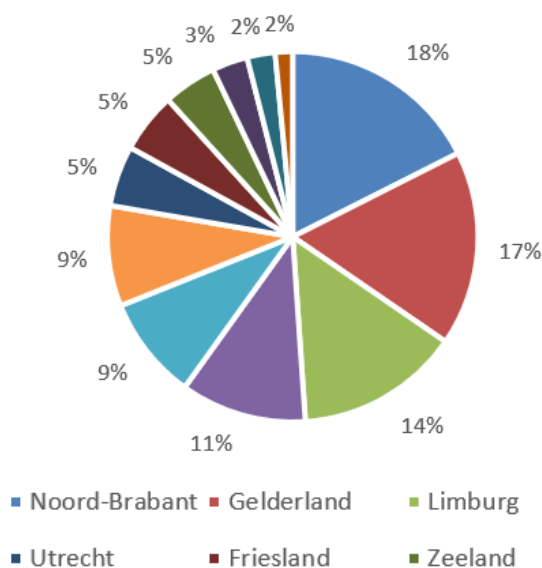
De Covid-19 pandemie

Het is begrijpelijk dat veel amateurmuzikanten wel de nadruk willen leggen op de huidige situatie omdat het van grote invloed is op de amateurmuzieksector. Respondenten hebben daarom de mogelijkheid gekregen om in de enquête enkele vragen met betrekking tot de Covid-19 pandemie te beantwoorden en er is expliciet aangegeven dat de overige vragen hier geen betrekking op hebben, om zo de betrouwbaarheid van de vragen te verhogen. Het is echter niet uitgesloten dat respondenten toch bepaalde antwoorden hebben gegeven met de nadruk op de Covid-19 pandemie.

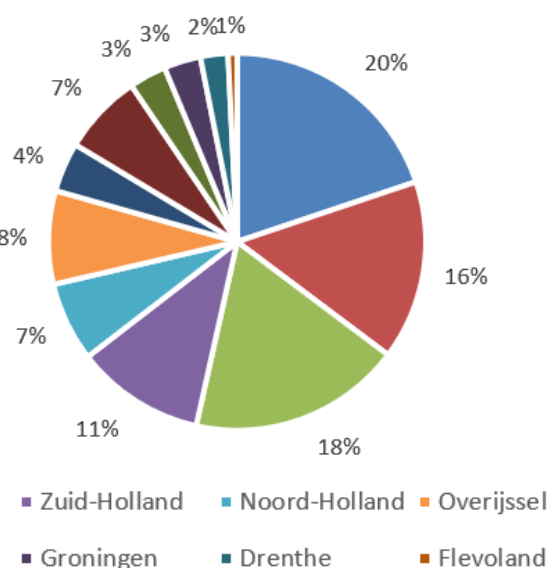
Respondenten

Het totale aantal musicerende leden bij de KNMO is 98.290 personen (KNMO, 2020b). Behalve de orkesttypen en de geografische spreiding (zie Bijlage 1) is er geen informatie bekend over deze leden. Er zijn 2701 respondenten binnen het onderzoek. Het gaat om een klein percentage van de totale doelgroep, maar de spreiding per provincie komt procentueel sterk overeen zoals hieronder weergegeven in figuur 3. Op basis van de overeenkomsten gegevens van de respondenten met de gegevens van de leden van de KNMO kunnen de resultaten van dit onderzoek voorzichtig gegeneraliseerd worden voor muziekverenigingen in Nederland.

Respondenten enquête per provincie, januari 2021

Ledencijfers KNMO per provincie, 2020

Figuur 3: Spreiding van de respondenten (links) en de musicerende leden van de KNMO (rechts).

2.6.2 Validiteit

In het onderzoek wordt triangulatie op diverse manieren toegepast. Zo zijn behalve de oudere leden van muziekverenigingen ook muziekprofessionals, bestuursleden en jongere leden benaderd voor zowel de enquête als de interviews, omdat deze groepen allen vertegenwoordigd zijn in muziekverenigingen en zij verschillende perspectieven hebben op de rol van oudere leden.

De coronacrisis heeft veel invloed op de situatie in de muzieksector op het moment van onderzoek. De respondenten hebben in de enquête de mogelijkheid om hier kort aandacht aan te besteden. Bij de overige vragen wordt expliciet aangegeven dat het gaat om de ‘normale’ situatie.

Tijdens de interviews zijn de resultaten van de enquête besproken met de respondenten om de validiteit van het onderzoek te verhogen.

2.6.3 Ethische kwesties

Voorafgaand aan de enquête en interviews zijn respondenten per e-mail benaderd en op de hoogte gebracht van het onderzoeksdoel, de werkwijze, de vertrouwelijke omgang en waarborging van hun gegevens.

De enquête

Bij de enquête is korte uitleg meegegeven in de e-mail. Op de eerste pagina van de enquête in Google Forms is schriftelijke informatie vermeld over de aard van het onderzoek. Invullen van de enquête is vrijwillig. Deelname is anoniem indien gewenst. Bij de afronding van de enquête wordt gevraagd naar de naam en het e-mailadres van de respondent om later nog contact op te kunnen nemen. Deze vragen zijn niet verplicht. Vervolgens hebben respondenten aangegeven of zij toestemming geven voor het publiceren van (fragmenten van) hun antwoorden op bijvoorbeeld social media en in het eindverslag, al dan niet onder vermelding van hun naam en/of leeftijd.

De interviews

De uitnodiging van de interviews bevat uitleg over de aard en belasting van het onderzoek. Omdat de interviews geen fysieke doorgang konden vinden zijn ook de toestemmingsformulieren digitaal ondertekend in Google Forms. Hierbij geven respondenten akkoord voor de bovenstaande informatie. Vervolgens hebben zij een link ontvangen voor deelname aan de interviews, waardoor deelname zonder akkoord in het toestemmingsformulier niet mogelijk was.

De interviews zijn getranscribeerd en anoniem verwerkt.

3. Resultaten

3.1 Muziek maken op elke leeftijd

Muziek maken is een hobby die op alle leeftijden beoefend kan worden. Diverse respondenten geven aan dat zij deel uitmaken van een orkest waarin meerdere generaties vertegenwoordigd zijn en er worden enkele voorbeelden genoemd van leden die tot op zeer hoge leeftijd actief meespeelden in een orkest.

De respondenten in dit onderzoek zijn tussen de 13 en 89 jaar oud en hebben een gemiddelde leeftijd van 62 jaar. In de onderzoeksresultaten wordt er regelmatig onderscheid gemaakt tussen respondenten uit diverse leeftijdscategorieën: jongeren tot 50 jaar, de jongste ouderen tussen 50 en 69 jaar en oudste ouderen vanaf 70 jaar.

3.2 De rol van de muziekvereniging in het leven van amateurmuzikanten

3.2.1 De betekenis van muziek maken bij een muziekvereniging

De gezelligheid, de ontspanning en het plezier worden genoemd als belangrijkste betekenis van het muziek maken bij de vereniging. De top 20 van meest genoemde woorden is weergegeven in tabel 6.

	Steekwoord	freq.		Steekwoord	freq.
1	Gezelligheid	714	11	Samenspel	154
2	Ontspanning	547	12	Muziek maken	147
3	Plezier	439	13	Vriendschap	138
4	Sociale contacten	337	14	Emotie	115
5	Samen	248	15	Muziek	110
6	Verbinding	223	16	Genieten	106
7	Sociaal	211	17	Passie	98
8	Uitdaging	191	18	Leerzaam	59
9	Hobby	158	19	Leven	59
10	Saamhorigheid	155	20	Ontmoeting	57

3.2.2 Toekomstverwachting

64,0% van de actief spelende leden tot 70 jaar geven aan dat ze hun hobby zo lang mogelijk willen blijven beoefenen en verwachten dat zij op tachtigjarige leeftijd nog steeds muziek zullen maken. Zij vinden het een goede manier om tot op hoge leeftijd sociale contacten te onderhouden en geven voorbeelden uit de praktijk waaruit blijkt dat muziek maken toegankelijk is voor mensen van alle leeftijden.

“Het is mijn lust en mijn leven en ik heb mijn moeder als voorbeeld, zij is 87 en speelt nog steeds in een harmonie ”

Mw. K. van der Veen (59)

De overige 36,0% verwacht dat zij op hun tachtigste zijn gestopt. Dat is omdat zij zichzelf dan te oud vinden, omdat zij verwachten dat zij het muzikaal niveau waarschijnlijk niet meer aan kunnen en/of

dat muziek maken fysiek niet meer haalbaar is. Daarnaast denken enkele respondenten dat hun muziekvereniging tegen die tijd niet meer zal bestaan. Tevens geeft 34,6% van de actief spelende ouderen vanaf 70 jaar aan dat zij niet hadden verwacht dat zij tot op heden nog steeds muziek zouden maken. Daartegenover had 65,4% dat wel verwacht. Er is een verschil te zien in de verwachtingen van leden van seniorenorkesten en overige orkesten. Van de jongere ouderen tussen de 50 en 69 jaar die lid zijn van een seniorenorkest verwacht 78,3% dat zij tot hun tachtigste muziek blijven maken, tegenover 61,0% van hun leeftijdsgenoten die niet lid zijn van een seniorenorkest.

3.2.3 Ervaringen van de oudste amateurmuzikanten

Op enkele uitzonderingen na voelen de oudste ouderen zich thuis in het orkest. Voor ruim de helft staan de gezelligheid en andere sociale aspecten bij de vereniging voorop. De oudere leden hebben veel plezier bij het uitoefenen van hun hobby en ervaren het als een goede manier om actief en fit te blijven.

“Het spelen in een goed orkest is een totaal beleving voor mij. Geeft me grote voldoening en houdt me jong en flexibel van geest. Geeft me een sociaal netwerk. Mijn kind en kleinkind spelen ook, maar dan in de harmonie.”

Dhr. P. Zuurmond (71)

Er worden wel veranderingen opgemerkt bij de actieve muziekbeoefening. Een deel van de oudste muzikanten geeft aan dat het muziek maken moeilijker wordt. Zij merken verminderde techniek en/of embouchure op. Als oorzaken worden vooral fysieke effecten genoemd zoals verminderd zicht, gehoorverlies, artrose, gebitsproblemen, minder lucht, minder concentratie en minder uithoudingsvermogen. Daarnaast geeft 29% aan dat er geen verschillen zijn ten opzichte van vroeger of dat hun muzikale kwaliteit verbetert omdat er meer tijd aan het muziek maken wordt besteed. Overige veranderingen die worden opgemerkt zijn veranderingen in het repertoire van het orkest en toenemende logistieke uitdagingen, met name bij mensen die grote instrumenten (bastuba's/accordeons/slagwerk) bespelen. In sociaal opzicht neemt het contact met medemuzikanten soms af wegens het wegvallen van leeftijdsgenoten in het orkest.

3.3 De rol van oudere leden binnen een muziekvereniging

3.3.1 De rol van de huidige oudere leden

De meeste respondenten zijn spelend lid en maken deel uit van een of meerdere orkesten. Van de jongste ouderen vervult 55,7% naast hun rol als spelend lid een functie zoals bestuurslid, commissielid of vrijwilliger bij de muziekvereniging. Bij de oudste ouderen geldt dit voor 40,7%. Binnen de groep van 80 leden die niet (meer) actief meespelen zijn 85,3% van de jongste ouderen en 50% van de oudste ouderen wel actief achter de schermen. Als reden om lid te blijven noemen zij de gezelligheid, verbinding en de behoefte om zich in te zetten voor de toekomst van de vereniging. Ten slotte bevinden zich onder de 69 oud-leden nog 9 bestuursleden, commissieleden en vrijwilligers in de leeftijd van 64 tot 85 jaar.

“Als oud-voorzitter en erelid voel ik me nog steeds betrokken bij de vereniging. [Ik] bezoek de repetities als toehoorder, doe mee aan de gezellige ‘3e helft’, ben lid van de commissie Cecilia-viering en organiseer de buitenlandse concertreizen.”

Dhr. H. Roncken (88)

3.3.2 Perceptie van leden jonger dan 50 jaar

Een ruime meerderheid (97%) van de spelende jongeren vindt het een goede zaak dat ouderen bij de orkesten blijven spelen. Een deel daarvan geeft wel als voorwaarde dat het muzikale niveau van de oudere muzikant bij het orkest moet passen. Daarnaast wordt benoemd dat ouderen mogelijk vernieuwing binnen de vereniging kunnen belemmeren of het orkest minder aantrekkelijk maken voor jonge aanwas.

De jongere leden benoemen ook positieve effecten. Zo vinden ze het muziek maken goed voor de gezondheid en het welzijn van de ouderen en is het een mooie manier om sociale contacten te onderhouden. Oudere muzikanten worden ook genoemd als onmisbaar om de vereniging in stand te houden. Zij worden gewaardeerd om hun schat aan kennis en ervaring en hun loyaliteit. De jongere muzikanten benoemen de mix van jong en oud als unieke positieve eigenschap van muziekverenigingen.

“Enerzijds vind ik het tof dat ze nog meedoen en ervan genieten. Anderzijds merk ik dat de oudere generatie de groei van het orkest wat tegenhoudt. Met alle respect, de kwaliteit wordt minder. Ook is er bij ons veel weerstand tegen modernere stukken bij de oudere generatie, dat vind ik wel eens jammer. Maar de mensen die nu onder ouderen vallen, zijn wel de mensen die de vereniging hebben opgebouwd. Die zet je niet zomaar opzij.”

Mw. D. Wagemans (23)

3.4 Wensen en behoeften van oudere leden

3.4.1 Toekomstbeeld van oudere spelende leden

Onder de spelende leden denkt een ruime meerderheid van 84% van de jongste ouderen voorlopig nog niet aan stoppen met muziek maken bij de muziekvereniging. Behoud van een goede gezondheid en voldoende muzikaal niveau is daarbij een vaak genoemde voorwaarde. Het ambitieniveau verschilt onderling: sommigen willen bijvoorbeeld in een hoge divisie blijven spelen en op concours gaan. Anderen laten dit liever los en richten zich meer op plezier, ontspanning en de sociale aspecten bij de muziekvereniging.

Van de oudste ouderen wil zelfs 95% voorlopig doorgaan met het beoefenen van hun hobby bij een muziekvereniging. De meesten hebben geen speciale toekomstwensen en gaan graag op dezelfde voet verder. Ze leggen hierbij de nadruk op mee blijven doen op het huidige muzikale niveau, voldoende optredens geven en een goede orkestbezetting waarin alle generaties vertegenwoordigd zijn.

3.4.2 Stoppen als spelend lid

In bepaalde situaties maakt iemand de beslissing om te stoppen als spelend lid bij een muziekvereniging. Voor meer dan de helft van alle respondenten (58,3%) is dat wanneer de muzikant

voor zichzelf vindt dat het muzikale niveau van het orkest niet meer haalbaar is. 12,3% van de respondenten geeft aan dat de mening van de vereniging of muzikaal leider doorslaggevend is. De overige 29,4% vindt dat iemand pas moet stoppen met muziek maken als het echt niet anders meer kan. Hierbij speelt persoonlijke voorkeur een grote rol en zijn er verschillen binnen de orkestvormen te vinden. Leden van een show- of marchingband stoppen bijvoorbeeld eerder dan leden van een zittend orkest vanwege de fysieke intensiteit. Ook bij prestatiegerichte orkesten die op hoog niveau spelen is het op latere leeftijd lastiger om mee te komen.

“Mijn vader was 70 jaar lid. [...] Hij zegt: ‘maar laat me nou op mijn hoogtepunt stoppen. Want stel nou dat ik wat krijg en ik moet stoppen, dan is het mijn eigen keuze niet meer en dan is het veel moeilijker om dat ook te moeten inleveren.’ [...] Uiteindelijk vond ik het wel een heel wijs besluit.”

R6 (63)

Daarnaast kan het voor de muzikant zelf frustrerend zijn om niet (meer) volwaardig mee te kunnen spelen of niet serieus behandeld te worden door medemuzikanten. Het wordt door de oudere leden wel gewaardeerd als er op een respectvolle manier toch eerlijk en duidelijk wordt overlegd (ook vanuit de muzikant zelf) wanneer het moment komt dat de muzikant niet meer mee kan komen binnen het orkest.

Het gevoel dat iemand erbij heeft wanneer muziek maken lastiger wordt verschilt per persoon. De uiteindelijke keuze om te stoppen ligt volgens de muzikanten vooral bij de muzikant zelf. Desondanks kan de vereniging hier wel invloed op hebben door oog te hebben voor de situatie van de muzikant en mee te denken over mogelijkheden.

3.4.3 Wensen/behoefte van oudere spelende leden

Op de vraag wat de muziekvereniging kan doen voor hun ideale toekomst worden de volgende aspecten het vaakst benoemd door spelende oudere leden vanaf 50 jaar:

Respect en waardering

Zorg dat iedereen de ruimte krijgt om op zijn/haar eigen niveau mee te doen, ongeacht de leeftijd van de muzikant. Daar hoort ook bij dat zowel de muzikant zelf als de omgeving accepteren dat het soms niet helemaal meer lukt. De muzikanten willen graag gestimuleerd worden om mee te blijven doen en zich volwaardig orkestlid kunnen voelen. Hierbij is goede communicatie en de houding van de dirigent en de muziekvereniging van groot belang.

Betrekken en verbinden

De muzikanten zoeken sociale binding en vinden het fijn om betrokken te blijven. De mate van gewenste betrokkenheid varieert van het meedenken bij keuzes die de vereniging maakt tot het op de hoogte blijven van wat er binnen de vereniging gebeurt, ook wanneer de leden niet meer zelf muzikaal actief zijn. De muzikanten benadrukken de sociale functie van de muziekvereniging.

Passende ambitie en repertoire

Een stapje terug in ambitieniveau vinden de ouderen prettig. De arrangementen moeten niet te moeilijk zijn, maar het is ook belangrijk dat de muziek voldoende uitdaging biedt om op een bepaald niveau te kunnen blijven spelen. De muziekkeuze moet bij de orkestleden passen. De ouderen geven

aan dat moderne en/of lichte muziek hen vaak niet aanspreekt. Anderen spelen juist graag voor ieder wat wils omdat ze het belangrijk vinden dat de jongere generaties ook aangesproken worden door het repertoire.

Alternatieve samenspelvormen

Wanneer meedoen belangrijker wordt dan het niveau wordt het spelen in seniorenorkesten, overdagorkesten, B-orkesten of ensembles genoemd. Deze vormen van samenspel zijn toegankelijk voor muzikanten die de lat iets lager willen leggen en kunnen zowel structureel als op projectbasis aangeboden worden. De ouderen zien mogelijkheden om door te stromen van de eigen vereniging naar een seniorenorkest, maar ook om een seniorenorkest binnen de vereniging of met meerdere verenigingen samen te vormen.

Ondersteuning en aanpassingen

Wanneer nodig vinden mensen het fijn om ondersteuning en aanpassingen op maat te krijgen. Denk daarbij aan het vereenvoudigen van partijen, muzikale ondersteuning tijdens de repetities en extra oefenmogelijkheden of muzieklessen. Daarnaast hebben ouderen behoefte aan goede verlichting, een duidelijk verstaanbare dirigent en hulp bij vervoer naar de repetitie.

Optredens

Samen naar iets toe werken motiveert de muzikanten om actief muziek te blijven maken. Ze vinden het leuk en krijgen voldoening door op te treden.

3.5 Seniorenorkesten

3.5.1 Bereidheid om in een seniorenorkest te spelen

Ruim 42% van de oudste respondenten speelt bij een seniorenorkest. Daarnaast is nog 10% bereid om bij een seniorenorkest spelen, 24,4% weet het nog niet en 22,9% wil niet in een seniorenorkest spelen. Onder de respondenten jonger dan 70 zijn er veel minder leden van seniorenorkesten, maar ruim een kwart van hen wil (later) wel bij een seniorenorkest spelen en iets meer dan 10% wil dat niet. De overige respondenten geven aan dat ze misschien bij een seniorenorkest willen of dat ze het nog niet weten, bijvoorbeeld omdat ze er nog nooit over hebben nagedacht of vinden dat ze er nog niet aan toe zijn.

3.5.2 Redenen om bij een seniorenorkest te spelen

De volgende redenen worden door de respondenten gegeven om in een seniorenorkest te spelen:

Spelen met gelijkgestemden/leeftijdsgenoten

De muzikanten vinden het fijn om raakvlakken met elkaar te hebben waardoor ze elkaar begrijpen en het gevoel hebben dat ze er echt bij horen.

Sociale contacten onderhouden en gezelligheid

Het 'onder de mensen blijven' en sociale binding behouden.

Actief blijven

Niet achter de geraniums gaan zitten maar betrokken blijven.

Aangepast niveau

Het niveau van de muziekstukken is aangepast op de behoefte van de muzikanten. Dat betekent dat de ambities vaak lager liggen dan bij reguliere orkesten, maar de muzikanten wel uitgedaagd worden op een haalbaar niveau.

Andere aanpassingen op behoeften en wensen

Onder andere de keuze van het repertoire (niet te modern) en geen straatoptredens. Daarnaast vinden respondenten het een voordeel dat seniorenorkesten vaak overdag repeteren.

Hobby uitoefenen/tijdsbesteding

Muziek maken wordt door de respondenten gezien als zinvolle vrijetijdsbesteding.

Ontspannen en minder prestatiedruk

Senioren nemen doorgaans geen deel aan competitieve optredens. Het 'moeten' presteren is eraf en wordt met name door de huidige leden van seniorenorkesten als prettig ervaren.

3.5.3 Redenen om niet bij een seniorenorkest te spelen

De volgende redenen worden gegeven om niet in een seniorenorkest te spelen:

Te laag muzikaal niveau/gebrek aan uitdaging

Vooraf voor ambitieuze amateurmuzikanten die graag op concours willen wordt het seniorenorkest niet gezien als de juiste plek. Leden van overige orkesten verwachten soms dat de nadruk te veel ligt op gezelligheid en kletsen en te weinig op de muziek. De leden van seniorenorkesten geven aan dat ze begrijpen dat het muzikale niveau niet bij iedereen past maar geven aan dat er genoeg uitdaging in de muziek blijft zitten om naar een bevredigend resultaat toe te werken.

Diversiteit binnen het orkest

Hier wordt in het bijzonder de afwezigheid van de jongere generaties benoemd, omdat dit aspect zeer gewaardeerd wordt bij andere muziekverenigingen.

Haalbaarheid

Een reden om niet mee te spelen in een seniorenorkest is omdat dit in bepaalde gevallen (fysiek) niet meer haalbaar is.

De ouderen

De respondenten vrezen dat ze zich oud voelen of als oud gezien worden wanneer zij deelnemen aan een seniorenorkest. Daarnaast hebben sommigen te weinig affiniteit met ouderen om lid te worden van een seniorenorkest. Een orkest wat overdag repeteert maar zich 'overdagorkest' noemt is een mogelijk alternatief dat jongere muzikanten kan aantrekken.

Aanbod en afstand

Er is niet overal een seniorenorkest in de buurt. Zeker wanneer iemand minder mobiel wordt is het beperkte aanbod of een grote afstand tot de repetitielocatie een belemmering.

Repertoire

Het repertoire spreekt niet alle respondenten aan.

Geen interesse

Sommige muzikanten vinden zichzelf te jong of geven aan geen behoefte te hebben aan het meespelen in een seniorenorkest.

Geen tijd/teveel verplichtingen

Sommige respondenten willen geen tijd investeren in een (extra) orkest. Het gaat hier in het bijzonder om de bereidheid om thuis te oefenen.

De eigen vereniging

Vooraf de respondenten die niet bij een seniorenorkest zitten geven aan dat zij niet graag afscheid van 'hun' vereniging nemen. Dit wordt nauwelijks benoemd door de leden van seniorenorkesten. Een

ruime meerderheid van hen geeft aan zowel lid van een seniorenorkest als van een ander orkest te zijn.

3.6 Vitaliteit van muziekverenigingen

Van de spelende leden legt 11% van jongste ouderen en 33% van de oudste ouderen liever de nadruk op de vitaliteit en continuïteit van de muziekvereniging dan op hun eigen toekomst. Zij zien graag dat mensen in de toekomst in de gelegenheid blijven om in orkestverband muziek te maken.

3.6.1 Jeugdleden

De respondenten geven aan dat het moeilijk is om voldoende jeugdleden te werven. Volgens hen is het minder vanzelfsprekend geworden dat kinderen van leden lid worden en is de hoge tijdsinvestering alvorens nieuwe leden mee kunnen doen teveel gevraagd. Bovendien stopt een deel van de jongere leden wanneer zij in de levensfase komen waarin ze gaan studeren, werken of kinderen krijgen. De oudere leden maken zich zorgen en vinden het belangrijk dat de vereniging hier aandacht aan besteedt. Zij zien (jeugd)ledenwerving en muzikeducatie hoofdzakelijk als taak voor de vereniging/het bestuur, maar er zijn ook oudere leden die zich om deze reden actief inzetten bij de organisatie van bijvoorbeeld scholenprojecten.

3.6.2 Verenigingsbehoud

Respondenten relateren het teruglopende aantal leden en muziekverenigingen aan maatschappelijke trends zoals ontzuiling en individualisering. De situatie per regio en per muziekvereniging verschilt. Er zijn plaatsen waar het verenigingsleven nog altijd bloeit, maar er zijn ook veel muziekverenigingen die zich zorgen maken over hun bestaansrecht. Leden van muziekverenigingen uit het hele land herkennen veel van elkaars uitdagingen. Enerzijds willen de respondenten de traditie binnen hun vereniging in ere houden maar er is ook behoefte aan vernieuwing.

“We maken deel uit van een maatschappij die verhardt, die individualiseert. En daar moeten wij als vereniging op inspelen. Doe je dat niet, ben je ten dode opgeschreven. Dat is een kwestie van tijd.”

R4 (66)

De geschiedenis is nog altijd van invloed op het huidige verenigingsleven. Zo zijn er al diverse muziekverenigingen met succes gefuseerd maar niet alle verenigingen zijn hiertoe bereid wegens onderlinge culturele verschillen.

Respondenten geven ook aan dat verenigingen moeten weten wat voor hen belangrijk is en moeten inspelen op de veranderende wensen en behoeften van de huidige leden. Als voorbeelden worden concoursen en straatoptredens genoemd, die in toenemende mate niet meer in de smaak lijken te vallen of niet haalbaar zijn voor alle leden. Het kan de vereniging minder aantrekkelijk maken voor nieuwe aanwas en ten koste gaan van de betrokkenheid van de huidige leden.

3.6.3 Projectmatig werken

Uit de interviews blijkt dat respondenten potentie zien in projectmatig werken als muziekvereniging om specifiek in de wensen en behoeften van hun (potentiële) leden te voorzien. Daarbij hoort een duidelijk doel zoals een afsluitend concert. Er worden goede voorbeelden zoals het SPON (Scattando Project Orkest Nederland) en het OGJO (Oost Gelders Jeugdorkest) genoemd. De respondenten zien ook mogelijkheden voor projecten binnen de vereniging, zoals een seniorenprojectorkest. Daar hoort wel de kanttekening bij dat daar genoeg draagvlak voor moet zijn: wanneer de muziekvereniging in beginsel al moeite heeft om een volledige orkestbezetting rond te krijgen is samenwerking met andere partijen vereist voor een geslaagd project. Dat kunnen andere muziekverenigingen zijn maar ook andere partijen, zoals bij het project Mundo Sonora in Dronten dat voortkomt uit een samenwerking met een brassband en een asielzoekerscentrum (zie figuur 4).

Figuur 4: Mundo Sonora. Overgenomen uit Hoera!! Orchestre Partout – MUNDO SONORA: online familieconcert is geslaagd! door voordekunst, 2021 (<https://www.voordekunst.nl/projecten/11482-mundo-sonora-online-familieconcert>).

4. Conclusie en discussie

4.1 Conclusie

In de conclusie wordt het antwoord op de verschillende deelvragen gegeven. Vervolgens wordt het antwoord gegeven op de centrale adviesvraag: *Hoe kunnen muziekverenigingen hun oudere leden actief betrokken houden om zowel het welzijn van de oudere leden als de vitaliteit van de muziekvereniging te bevorderen?*

4.1.1 Deelvragen

1. Welke rol speelt de muziekvereniging in het leven van de oudere leden?
2. Wat is de rol van oudere leden binnen een muziekvereniging?
3. Wat zijn de wensen en behoeften van oudere leden?
4. Hoe ervaren amateurmuzikanten seniorenorkesten ten opzichte van gewone muziekverenigingen?

De muziekvereniging is voor amateurmuzikanten van alle generaties een plek om samen te komen en hun gemeenschappelijke hobby uit te oefenen. Hierbij ligt de nadruk vooral op plezier, ontspanning en sociale aspecten. Duizenden ouderen ervaren door actieve muziekbeoefening in de vrije tijd positieve effecten op hun gezondheid en gevoel van welzijn. Het draagt bij aan plezierig oud worden en vermindert kans op eenzaamheid. Op latere leeftijd daalt het ambitieniveau van veel muzikanten, maar meedoen als volwaardig orkestlid blijft belangrijk. Uitdaging en goed presteren tijdens concerten blijft belangrijk voor genoeg voldoening en plezier bij het samen muziek maken.

Omdat actieve muziekbeoefening mogelijk is tot op hoge leeftijd maken ouderen deel uit van een vitale muziekvereniging. De meesten blijven lang actief muzikant en een deel van de oudere leden vervult er tevens taken als bestuurslid, commissielid of vrijwilliger. De jongere leden waarderen ouderen om hun loyaliteit, kennis en ervaring. Zij staan zeer positief tegenover actieve muziekbeoefening door ouderen mits hun speelniveau past bij het orkest en geen belemmering vormt voor vernieuwing binnen de vereniging.

De oudere amateurmuzikanten blijven graag tot op hoge leeftijd actief muziek maken. Een deel van de oudere amateurmuzikanten ervaart geen leeftijdsgerelateerde veranderingen, maar wanneer er belemmeringen ontstaan kunnen aanpassingen of ondersteuning op maat uitkomst bieden. Meedoen en erbij horen wordt steeds belangrijker ten opzichte van de muzikale prestaties naarmate de muzikant ouder wordt. Wanneer het volwaardig meespelen in een orkest doen niet meer lukt, levert dit vaak veel frustraties op bij de muzikanten. De meesten kiezen dan om te stoppen als actief lid, maar blijven vaak wel verbonden met de muziekvereniging door concerten en andere activiteiten van de muziekvereniging bij te wonen. Daarnaast geven veel oudere muzikanten aan dat zij met het oog op de toekomst ook graag rekening houden met de wensen van de jongere (potentiële) leden van de muziekvereniging.

Oudere amateurmuzikanten ervaren een seniorenorkest als plek waar zij langer dan bij een reguliere vereniging actief mee kunnen blijven doen. Het ambitieniveau en de prestatiedruk van seniorenorkesten is lager omdat zij bijvoorbeeld niet aan concoursen deelnemen. De leden waarderen de saamhorigheid, de sociale aspecten en de ontspannen sfeer. De repetities overdag worden doorgaans als prettig ervaren en maakt dat een groot deel van de leden het seniorenorkest

als aanvulling op de 'eigen' vereniging ziet. De meerderheid van de muzikanten die nog niet bij een seniorenorkest speelt sluit niet uit om ooit bij een seniorenorkest gaan spelen. Factoren die hen er eventueel van weerhouden om lid te worden zijn vooral het gebrek aan interesse of uitdaging, het muziek maken met enkel oudere muzikanten of het beperkte aanbod van seniorenorkesten binnen een redelijke afstand.

4.1.2 Conclusie

Muziekverenigingen kunnen de oudere leden langer betrokken houden door in te spelen op de wensen en behoeften van deze loyale groep. Zij hebben vaak minder muzikale ambities dan toen zij jonger waren en leggen vaak de nadruk op het meedoen als volwaardig orkestlid, eventueel met aanpassingen of extra ondersteuning. Muziekensembles op projectbasis en seniorenorkesten bieden daarnaast goede extra mogelijkheden op een passend muzikaal niveau. Wanneer actieve muziekbeoefening niet langer gaat blijven oudere leden graag betrokken door zich bijvoorbeeld in te zetten als vrijwilliger of concerten bij te wonen.

Wanneer leden tot op hoge leeftijd gestimuleerd worden om mee te doen bij de muziekvereniging wordt het welzijn van de leden verhoogd. Dit vergroot de maatschappelijke waarde van de muziekvereniging en bevordert zowel de vitaliteit van de oudere leden als de muziekvereniging.

4.2 Discussie

4.2.1 Inhoudelijke discussie

4.2.1.1 *De effecten van muziekbeoefening voor oudere amateurmuzikanten*

Respondenten geven in het onderzoek aan dat zij plezier, ontspanning en gezelligheid bij de muziekvereniging belangrijker vinden dan het muziek maken. Dit komt overeen met de uitkomst van de Verenigingsmonitor 2018 van het LKCA (2019), waarin ruim twee derde van de vereniging gezelligheid en ontmoeting als belangrijkste doelstelling ziet. Dit draagt tevens bij aan de afname van het aantal concoursdeelnamen door muziekverenigingen (Van den Eijnden, Peerboom, Schat, Roodenburg, Peters, & Schillings, 2013).

Er zijn veel raakvlakken met de aspecten die worden benoemd in het model van Positieve Gezondheid (Huber et al., 2016). De oudere leden benoemen regelmatig aspecten uit de sociaal-maatschappelijke dimensie zoals samen leuke dingen doen/muziek maken, erbij horen en het onderhouden van sociale contacten. Ook aspecten uit andere dimensies worden genoemd, zoals mentaal welbevinden (o.a. concentreren en vrolijk zijn) en kwaliteit van leven (zoals genieten en gelukkig zijn). Het onderzoek bevestigt de invloed van muziekbeoefening op de Positieve Gezondheid van oudere volwassenen zoals beschreven in de Kennissynthese 'Kunst en Positieve Gezondheid' (Van Campen, Rosenboom, Van Grinsven, & Smits, 2017) zonder dat hierbij per definitie sprake is van kwetsbaarheid of een hulpvraag bij de beoefenaars.

4.2.1.2 *Intergenerationele context*

Muziekverenigingen vrezen voor verslechtering van hun imago wanneer hun ledenbestand vergrijsd (Den Hartog, 2016; Peters, 2013). Dit dilemma speelt ook volgens de oudere leden zelf: een deel legt liever de nadruk op de toekomst van de vereniging dan op hun eigen muziekvereniging en geeft aan graag een stapje opzij te willen zetten. Het is daarmee de wens van de oudere muzikanten aandacht te blijven besteden aan de jongere generaties binnen de vereniging.

4.2.1.3 Vervolgonderzoek

Om de meest kansrijke veranderingen bij muziekverenigingen te realiseren is kleinschalig vervolgonderzoek nodig. Hierbij moeten alle leden van de betreffende vereniging(en) benaderd worden voor een volledig beeld. De resultaten kunnen per vereniging sterk verschillen. De resultaten van dit onderzoek kunnen gebruikt worden als leidraad om gerichte vragen over voor de muziekverenigingen relevante onderwerpen te stellen.

4.2.2 Methodologische discussie

4.2.2.1 Literatuur over amateurkunst en muziekverenigingen

Door middel van literatuuronderzoek is een zo volledig mogelijk beeld geschetst over reeds bekende effecten van amateurmuziekbeoefening door ouderen. Wanneer het gaat om de doelgroep ouderen is er relatief veel geschreven over amateurkunstbeoefening inclusief bijvoorbeeld muziek, dans en toneel. Literatuur over muziekbeoefening is doorgaans meer gericht op de organisatorische aspecten en maatschappelijke trends binnen de amateurmuzieksector. Om een vollediger beeld te geven over ouderen en muziekbeoefening wordt er in de literatuurstudie eerst aandacht besteed aan ouderen en amateurkunstbeoefening in het algemeen. Vervolgens wordt specifiekere literatuur over muziekverenigingen behandeld.

4.2.2.2 Kwalitatief onderzoek tijdens de Covid-19 pandemie

Het praktijkonderdeel van dit onderzoek vond plaats van januari tot april 2021. In deze periode was er wegens de Covid-19 pandemie sprake van een harde lockdown. Er vonden geen repetities en/of optredens plaats en het was niet mogelijk om muziekverenigingen fysiek te benaderen voor het onderzoek. De inductieve aard van het onderzoek, waarbij de beleving van oudere leden centraal staat, vraagt om een kwalitatieve aanpak (Verhoeven, 2014). Om tijdens de lockdown een groot aantal respondenten op een veilige manier te bereiken is gekozen voor een online enquête met zowel kwantitatieve (gesloten) als kwalitatieve (open) vragen.

Het onderzoek gaat uit van een situatie zonder Covid-19maatregelen, maar de effecten van de crisis op de amateurmuzieksector zijn voor alle muzikanten sterk voelbaar. Daarom zijn er een aantal vragen over de effecten van de Covid-19maatregelen toegevoegd aan de enquête zodat de respondenten hier kort aandacht aan kunnen besteden en vervolgens vragen volledig over de normale situatie kunnen beantwoorden.

De open vragen en het hoge aantal respondenten uit het hele land zorgde voor een grote hoeveelheid informatie en een zeer uitgebreid analyseproces waarbij er echter geen mogelijkheden waren om door te vragen over de gegeven antwoorden. Daarom zijn de antwoorden erg letterlijk verwerkt. Dit is onder andere het geval bij de betekenis van muziek maken bij een muziekvereniging zoals beschreven in §3.2.1. Antwoorden zoals 'Samen', 'Samenspel', 'Samen muziek maken', 'Muziek maken' & 'Muziek' hebben overlappende betekenissen maar zijn afzonderlijk verwerkt omdat er geen duidelijke onderscheiding aan te wijzen is.

De interviews zijn uitgevoerd via het programma Zoom. Dat had tot gevolg dat er geen grote afstanden overbrugd hoefden te worden om met respondenten uit het hele land contact op te nemen.

4.2.2.3 Operationele onderzoekspopulatie

De secretariaten van bij de KNMO aangesloten muziekverenigingen zijn per e-mail aangeschreven met het verzoek om de enquête te verspreiden onder de leden. De operationele onderzoekspopulatie bestond uit 2701 respondenten tussen de 13 en 89 jaar met een gemiddelde leeftijd van 62 jaar. Daarvan is 78,5% van de personen 50 jaar of ouder en 37,8% is 70 jaar of ouder. Er zijn geen redenen om aan te nemen dat de onderzoeksmethode veel ouderen uitsluit van deelname omdat deze generaties mogelijk minder digitaal vaardig zijn dan jongeren. In vergelijking met de leeftijdsverdeling in het genre HaFaBra zoals eerder weergegeven in de Verenigingsmonitor 2018 van het LKCA (tabel 1) is er sprake van een verhoogde respons vanuit de oudere leeftijdscategorieën en ook het percentage respondenten dat bestuurs- en commissiefuncties vervult lijkt vrij hoog. Mogelijk hebben deze groepen meer affiniteit met het onderwerp van het onderzoek dan andere leden. Zo beslaat de groep passieve leden slechts 3% van de totale onderzoekspopulatie.

4.2.2.4 De intergenerationele context

Er zijn geen leeftijdscategorieën uitgesloten wegens de intergenerationele samenstelling van de meeste muziekverenigingen. De oudste ouderen kunnen goed aangeven wat er op dit moment voor hen speelt en wat hun wensen en behoeften zijn. De jongste ouderen kunnen aangeven wat hun wensen en ideeën over de toekomst bij de muziekverenigingen zijn. De jongeren maken tevens deel uit van de muziekverenigingen en het is voor vitale muziekverenigingen van belang om hun beeld en ideeën over ouderen bij muziekverenigingen mee te nemen.

4.2.3 Kritische beschouwing

Succesvolle implementatie van het advies kan leiden tot verhoogde betrokkenheid van de (oudere) leden en daarmee tot een vitale, toekomstbestendige muziekvereniging met verhoogde maatschappelijke waarde. Zoals eerder beschreven vormt vergrijzing van het ledenbestand echter een bedreiging volgens muziekverenigingen. De oudere doelgroep roept doorgaans geen enthousiasme op muziekverenigingen vrezende een verslechtering van hun imago wanneer het aandeel oudere leden stijgt (Den Hartog, 2006; Van Den Broek, 2010).

Toch maakt meer erkenning van alle leden inclusief de ouderen dat muziekverenigingen beter kunnen inspelen op de wensen behoeften van de generaties die binnen de vereniging vertegenwoordigd zijn. Het is de uitdaging voor de verenigingen om samen met de leden een duidelijke visie op te stellen en hiermee aan de slag te gaan. Het vereist bewustwording van de gevolgen van vergrijzing binnen de vereniging, een open houding van (bestuurs)leden en voldoende organisatiekracht om het advies succesvol te implementeren en ongewenste effecten zoals onbedoelde verdeeldheid of verwarring binnen een vereniging te voorkomen.

5. Advies

De amateurmuzieksector is erg divers. Muziekverenigingen bevinden zich in het hele land en bestaan uit jeugdorkesten, seniorenorkesten en gemengde orkesten met verschillende ambitieniveaus (Van den Broek, 2010). Desondanks blijkt uit de literatuur, het onderzoek en de gesprekken met oudere leden en bestuursleden dat de verenigingen veel gemeenschappelijke uitdagingen hebben. Dit hoofdstuk bevat aanbevelingen en een implementatieplan om hiermee aan de slag te gaan.

5.1 Aanbevelingen

Deze aanbevelingen zijn in co-creatie met amateurmuzikanten opgesteld op basis van de wensen en behoeften van oudere amateurmuzikanten. Een van die wensen is om rekening te houden met jongere generaties en daarom richt het advies zich hoofdzakelijk op leeftijdsvriendelijkheid van de muziekverenigingen in het algemeen.

5.1.1 Werken met projectensembles

Zoals beschreven in §3.6.3 kunnen muziekverenigingen projectmatig laagdrempelige muziekensembles opzetten. De genres van de ensembles zijn afhankelijk van de interesses van (potentiële) deelnemers en hebben een duidelijke afsluiting in de vorm van een optreden. Voorbeelden zijn een popband, een koperensemble, een marslooppoject of een seniorenensemble. Het speelniveau kan variëren per project. Een ensemble met een hoger speelniveau zorgt voor verbetering van de muzikale kwaliteiten en extra motivatie voor ambitieuze leden. Een ensemble met een lager speelniveau biedt meer mogelijkheden voor participatie door kinderen, senioren en mensen met een drukke baan. Het trekt mogelijk ook amateurmuzikanten aan die in groepsverband willen musiceren maar niet direct 'vast' willen zitten aan het orkest. Door een maatschappelijke waarde te benadrukken zoals de stimulering van actieve cultuurparticipatie door ouderen komen projectensembles mogelijk in aanmerking voor financiële ondersteuning van externe partijen (Apperloo, 2014).

5.1.2 Een overdagorkest binnen de vereniging

Uit §3.5 blijkt dat er behoefte is aan seniorenorkesten omdat dit meer mogelijkheden biedt voor oudere amateurmuzikanten om langer muzikaal actief te blijven. Om negatieve stereotypering tegen te gaan en diversiteit binnen het orkest te bevorderen kunnen bestaande verenigingen het best een overdagorkest opzetten. Wegens de opzet en het tijdstip zal dit vooral de oudere amateurmuzikanten aanspreken. Het orkest is ook toegankelijk voor jongere muzikanten die overdag vrije tijd hebben en aantrekkelijk voor muzikanten die graag met alle generaties samen spelen. Om onbedoelde concurrentie en onnodig veel organisatie te voorkomen kunnen bestaande muziekverenigingen het best een plaatselijk overdagorkest starten als onderdeel van de vereniging. Grote verenigingen met voldoende organisatiekracht kunnen dit zelfstandig doen. Bij kleinere verenigingen is samenwerking met andere (lokale) muziekverenigingen noodzakelijk.

5.1.3 Bewuste transitie van prestatiegericht naar recreatief orkest

Om actieve participatie bij amateurorkesten toegankelijk te houden voor een breed publiek kunnen muziekverenigingen kiezen voor een transitie waarbij het orkest minder prestatiegericht wordt. De afname van concoursdeelname in de laatste decennia wijst erop dat veel orkesten steeds minder belang hechten aan hoge muzikale prestaties en deze weg bewust of onbewust al inslaan (Van den Eijnden, Peerboom, Schat, Roodenburg, Peters, & Schillings, 2013). Het is een langdurig maar

duurzaam proces waarbij de visie van de vereniging verandert. Het is de kunst tijdens deze transitie als verenigingsbestuur hiervan bewust te zijn en de regie te houden door een duidelijke toekomstvisie te ontwikkelen en bewuste keuzes te maken. De nadruk ligt bij een recreatief orkest vooral op ontspanning, vermaak en samen toe werken naar spetterende optredens waarbij geen hoog speelniveau vereist is. Het komt hiermee tegemoet aan de wens van veel oudere leden die het prettig vinden om niet meer te ‘moeten’ presteren op concoursen of festivals. Daarbij hebben ambitieuze leden mogelijk wel behoefte aan aanvullende uitdagingen.

5.1.4 Festival/concours op projectbasis

Wanneer leden van een orkest onderling van mening verschillen over festival- of concoursdeelname kan deelname op projectbasis uitkomst bieden. Muziekverenigingen kunnen hierbij samenwerken om een tijdelijk orkest met een complete bezetting te vormen met leden die tijd en zin hebben om mee te doen. Het voorkomt dat ambitieuze muzikanten zich belemmerd voelen door andere orkestleden, zoals jongere muzikanten bijvoorbeeld aangegeven in §3.3.2. Bovendien kunnen vooraf afspraken gemaakt worden over vereiste inzet/muzikaal niveau om gezamenlijk een goed resultaat te bereiken.

De muzikanten die liever niet mee willen doen kunnen mee blijven doen in het ‘gewone’ orkest en natuurlijk als supporters betrokken blijven bij het festival/concours.

5.2 Implementatieplan

In het implementatieplan wordt beschreven wat muziekverenigingen kunnen doen om de aanbevelingen toe te passen als een succesvol verandertraject. Het doel is om de leeftijdsvriendelijkheid van muziekverenigingen in Nederland te verbeteren op basis van de wensen en behoeften van oudere leden, om zowel de vitaliteit van de leden als de muziekverenigingen te verbeteren. Het implementatieplan bestaat uit voorbereidingsstappen zoals weergegeven in onderstaand diagram. De stappen worden vervolgens verder toegelicht.

5.2.1 Bewustwording

Bewustwording van muziekverenigingen over hun positie in een vergrijzende samenleving is de eerste stap om als vooruitstrevende muziekvereniging structureel met een moderne, structurele aanpak te gaan werken (Den Hartog, 2006). Uit §1.1.4.4 blijkt dat er op dit gebied nog veel winst te behalen is. Zolang verenigingsbesturen het belang van actieve participatie door oudere leden onvoldoende inzien zal er geen verandering plaatsvinden.

Landelijke organisaties zoals de KNMO en provinciale instellingen voor cultuureducatie en cultuurparticipatie kunnen hieraan bijdragen door verenigingsbesturen te adviseren over dit onderwerp. Dit kan door relevante informatie online beschikbaar te stellen en informatiesessies te

organiseren waarin bestuursleden van muziekverenigingen worden gestimuleerd om hun eigen situatie te analyseren.

5.2.2 Voorbereidend onderzoek

Voorbereidend onderzoek naar de huidige situatie van de vereniging en haar maatschappelijke positie is nodig om te bepalen welke verbeteringen het best bij de vereniging in kwestie aansluit. Alle leden van de muziekvereniging behoren deel te nemen aan het onderzoek, waarbij de focus ligt op de sterke punten van de vereniging in de huidige situatie te behouden, en op wat beter kan om mogelijkheden voor groei te verkennen. Dit kan middels een vragenlijst en vervolgens met de leden in groepen in gesprek te gaan over de uitkomsten. Daardoor ontstaat in co-creatie een beeld van de huidige situatie en wordt inzichtelijk welke veranderingen kansrijk zijn voor de toekomst van de vereniging.

5.2.3 Organisatie en vormgeving

Het werken met projectorkesten of het opzetten van een extra orkest vergt extra organisatiekracht. De muziekvereniging initieert een participatieve veranderstrategie waarbij de verandering in co-creatie met de leden wordt ingezet. Het bestuur neemt bij het opzetten van nieuwe projecten/orkesten bij voorkeur niet alle uitvoerende taken op zich maar vervult tijdens het verandertraject de rol van procesbegeleider (Rubingh, 2018).

Doorgaans beschikken muziekverenigingen vaak over voldoende vrijwilligers (LKCA, 2019). Vanuit de gesprekken over het voorbereidende onderzoek verzamelen enkele enthousiaste vrijwilligers uit de doelgroep zich rond een idee, zoals een projectensemble of een overdagorkest. Zij hebben misschien nog niet alles in huis om het idee te organiseren, maar door ruimte te bieden voor flexibele organisatie en improvisatie vergroot de vereniging de kans voor het team om te groeien. Interactie met de omgeving zoals het aanspreken van andere mensen en samenwerking met zusterverenigingen en andere organisaties versterkt de organisatiekracht verder. Het startende team verandert dan op den duur in een autonome groep met draagvlak binnen en buiten de vereniging (Piot & Heylen, 2017). Daardoor kunnen zowel orkesten als kortdurende projecten zich verankeren in de cultuur van de vereniging en de leeftijdsvriendelijkheid en vitaliteit van de muziekverenigingen blijvend verbeteren.

5.2.4 Benodigde middelen

De uitvoering van projecten of het opzetten van een nieuw orkest vereist een aantal basismiddelen. Deze zijn goed bereikbaar voor muziekverenigingen omdat zij overeenkomen met de basis van bestaande orkesten. Het gaat vooral om:

- 1. Geschikte locatie:** verenigingen kunnen voor repetities hun eigen verenigingsgebouw gebruiken of een geschikte ruimte huren. Er moet ook een toegankelijke concertlocatie zijn.
- 2. Muzikale leiding:** een dirigent die enthousiast wordt van de nieuwe ideeën en dit kan overdragen op de leden is onmisbaar. Het salaris van de dirigent wordt bepaald door de dirigent in overleg met de muziekvereniging.
- 3. Muziekinstrumenten:** een muziekvereniging beschikt vaak al over een degelijk instrumentarium inclusief verzekering. Zolang het project een activiteit van de vereniging valt kunnen deze instrumenten gebruikt worden. Daarnaast hebben sommige leden misschien al een eigen instrument dat zij kunnen gebruiken. Bij onvoldoende instrumentarium kunnen er instrumenten gehuurd of gekocht worden.

4. Passend repertoire: zeker in de beginfase kan bladmuziek uit de bibliotheek van de muziekvereniging gebruikt worden alvorens over te gaan op aanschaf van nieuwe stukken.

5. Nieuwe leden: voor een volledige orkestbezetting kan indien nodig een ledenwervingscampagne worden opgezet. Dit varieert van gratis mond-tot-mondreclame maken en gebruik maken van eigen social mediakanalen tot het plaatsen van betaalde advertenties en organiseren van activiteiten om de muziekvereniging bij nieuw publiek onder de aandacht te brengen.

5.2.5 Financiering

De muziekverenigingen kunnen zelf met eigen vermogen projecten opstarten, aangevuld met externe bronnen. Mogelijke manieren om projectkosten volledig te kunnen dekken zijn:

1. Contributie: Leden die meedoen betalen een kleine extra vergoeding wanneer zij gebruik maken van het extra project/orkest. Niet-leden betalen voor deelname of worden lid. Verbeterde toegankelijkheid om muziek te blijven maken levert nieuwe leden op én zorgt ervoor dat huidige leden langer lid kunnen blijven, waardoor de inkomsten uit contributie stijgen.

2. Sponsoring: Muziekverenigingen kunnen bijvoorbeeld lokale ondernemingen benaderen om het nieuwe project/orkest te sponsoren. Bij sponsoring wordt om een tegenprestatie gevraagd, bijvoorbeeld het vergroten van de zichtbaarheid van de sponsor door het logo af te drukken op de uitnodiging van een concert. Een sponsorbijdrage hoeft niet altijd een financiële bijdrage te zijn. Een lokale muziekhandelaar kan bijvoorbeeld instrumenten of accessoires sponsoren en een bedrijf met een groot pand kan ruimte beschikbaar stellen voor concerten of repetities.

3. Fondsenwerving: Projecten en nieuwe orkesten komen in aanmerking voor subsidies van fondsen. De bijdragen van fondsen zijn vaak voor vooraf vastgestelde en specifieke bestedingsdoelen, zoals aanschaf van instrumenten of het vergoeden van (een deel van) het salaris van de dirigent. Bij een fondsaanvraag kan een muziekvereniging de kans op toekenning vergroten door de toegevoegde maatschappelijke waarde, zoals het belang van actieve muziekbeoefening door oudere volwassenen, goed te onderbouwen bij een fonds waarvan de doelstellingen aansluiten bij het project.

6. Nawoord

In september 2020 begon ik met mijn laatste jaar van de opleiding Toegepaste Gerontologie. Het was tijd voor mijn afstudeeropdracht waarbij ik mijn opleiding graag wilde combineren met mijn passie. Want zou het niet mooi zijn als we allemaal tot op hoge leeftijd mee kunnen doen bij de muziekvereniging? Ik trok de stoute schoenen aan en nam contact op met de KNMO. Daar werd ik met open armen ontvangen en kon ik al snel starten met mijn onderzoek.

Het liefst wilde ik orkesten bezoeken en de muzikanten spreken. Dat kon ik midden in de coronacrisis natuurlijk wel vergeten, dus ik koos ervoor om een vrij uitgebreide enquête uit te zetten en hoopte op misschien een paar honderd respondenten. Ik werd overweldigd door maar liefst 2700 ingevulde enquêtes uit het hele land en ik heb ook nog een aantal mensen (digitaal) kunnen ontmoeten. Ik genoot ervan om de interviews uit te voeren met verschillende muzikanten die elkaar nog nooit hadden gezien. Door te vragen naar welk instrument ze bespelen was het ijs al snel gebroken en ontstonden er als vanzelf hele leuke, boeiende gesprekken. Zelfs als de amateurkunstsector helemaal plat ligt is het duidelijk dat muziek mensen verbindt.

De muzikanten wisten dat natuurlijk allang. Ik ben dan ook erg trots dat ik we hier samen hebben laten zien wat de muziekvereniging voor de leden betekent en waarom samen muziek maken zo'n waardevolle hobby is. Daar lijken we ons niet altijd van bewust, laat staan dat mensen van buitenaf weten wat zelf muziek maken het met een mens kan doen.

Ik stond dan ook perplex toen bleek dat het rapport door mijn docenten van Hogeschool Windesheim is beoordeeld met een 10. Een prachtig cijfer, maar wat voor mij vooral telt is de erkenning. Terwijl sommige medestudenten zich bezig hielden met complexe problematiek en kwetsbare ouderen, probeerde ik de aandacht te vestigen op vitale ouderen met een leuke hobby. Dan is het fijn om te lezen dat het rapport uiteindelijk wordt gezien als 'een mooi, compleet en bruikbaar advies voor het Nederlandse muzikale verenigingsleven'. Ook de KNMO geeft aan dat we als amateurmuzieksector veel positiever kunnen en moeten aangeven wat we in handen hebben en waar we voor staan. Met zulke reacties maakt het eindcijfer me echt niet meer uit.

Ik wil daarom nog een aantal mensen bedanken. Ik wil allereerst graag Petra van der Aart, Bart van Meijl en alle andere collega's/bestuursleden van de KNMO bedanken voor de fijne samenwerking die ik binnen de organisatie heb mogen ervaren. Mijn oudere onderzoeksteam wil ik graag bedanken, want Marijke van Uden, Maud Olthof en Ad Vermulst stonden altijd voor mij klaar om mee te denken en zelfs te helpen bij het analyseren van de enorme hoeveelheid data. Mijn professionele Critical Friends Crétien van Campen (SCP), Toon Peerboom (KNMO) en Angela van Dijk (LKCA) wil ik bedanken voor hun hulp en waardevolle feedback. Daarnaast bedank ik mijn docenten Carina Peek en Tamara Mulders en medestudent Yannick Liefthing voor de tussentijdse contactmomenten. Tot slot wil ik alle respondenten bedanken voor hun overweldigende animo en de tijd die zij hebben genomen om deel te nemen aan de enquête en de interviews.

De tijd zal ons leren hoe de muziekverenigingen in de toekomst verder gaan. Zowel de amateurmuzieksector als de maatschappij blijft voortdurend in beweging en bovendien kunnen situaties per vereniging enorm verschillen. Heeft u een vraag of een reactie naar aanleiding van dit adviesrapport, dan nodig ik u van harte uit om contact op te nemen met de KNMO of rechtstreeks met mij via mijn Facebookpagina: [Verzilver de Muziekvereniging](#). Ik ben ontzettend benieuwd!

Met muzikale groet,

Mariëtte van Raalte

Literatuurlijst

- All-Party Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing (2017). *Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing*. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van https://www.culturehealthandwellbeing.org.uk/appg-inquiry/Publications/Creative_Health_Inquiry_Report_2017_-_Second_Edition.pdf
- Apperlo, M. (2014). *Succesvolle fondsenwerving in de culturele sector*. Geraadpleegd op 1 mei 2021, van <https://thesis.eur.nl/pub/18193/Scriptie-Michelle-Apperloo.pdf>
- Barrett, F., Fry, R., & Wittockx, H. (2010). *Appreciative Inquiry: Het Basiswerk* (tweede druk). Leuven: LannooCampus.
- Bomhof, G., De Bonth, C., Van den Eijnden, J., & Smit, H. (2016). *Raamleerplan Blaasinstrumenten* [LKCA]. Geraadpleegd op 30 april 2021, van https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/09/interactieve-versie_raamleerplan_blaasinstrument2020_def2.pdf
- Bos, E. (2015). *Twee oren en één mond. Op zoek naar nieuwe woorden en wegen in een veranderend sociaal cultureel domein*. Geraadpleegd op 22 november 2020, van https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kc-mr/assets_5/lectorale-rede-eltje-bos.pdf
- Bussemaker, M. (2013). *Cultuur beweegt: de betekenis van cultuur in een veranderende samenleving*. Geraadpleegd op 26 april 2021, via <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=5c538b9d-0e4a-46b8-8cfc-1205700c28be&title=Cultuur%20beweegt.%20De%20betekenis%20van%20cultuur%20in%20een%20veranderende%20samenleving.pdf>
- CBS (2020). *Dashboard bevolking: ouderen*. Geraadpleegd of 4 april 2021, via <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/leeftijd/ouderen>
- Cuypers, K., Krokstad, S., Holmen, T. L., Knudtsen, M.S., Bygren, L.O., & Homen, J. (2011). Patterns of receptive and creative cultural activities and their association with perceived health, anxiety, depression and satisfaction with life among adults: the HUNT study, Norway. *Journal of epidemiology and community health* 66(8), 698-703. doi: 10.1136/jech.2010.113571
- De Boer, D., & Te Marvelde, D. (2018). Kunst en positieve gezondheid: een kennissynthese. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen* 2018(96), 178-179. doi: 10.1007/s12508-018-0153-y
- De Haan, J., & Knulst, W.P. (1998). *De Kunstzinnige Burger Wordt Ouder. Kunstbeoefening in de vrije tijd opnieuw onderzocht* [Cultuurnetwerk Nederland]. Geraadpleegd op 29 november 2020, van <http://docplayer.nl/115873167-Katernen-kunsteducatie-de-kunstzinnige-burger-wordt-ouder.html>
- Van Dijk, A., & Schlaman, M. (Reds.). (2019). *Handreiking Kunst op Recept* [LKCA]. Geraadpleegd op 24 mei 2021, van https://www.kunstoprecept.nl/site/assets/files/1104/handreiking_kunst_op_recept.pdf
- Den Hartog, W. (2006). *HaFaBra in transitie?* (master thesis). Geraadpleegd op 26 november 2020, van <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/12340/master%20thesis%20HaFaBra.doc?sequence=1&isAllowed=y>

- Dowlen, R. (2020). *Research Digest: Culture on Referral*. Geraadpleegd op 24 november 2020, van <https://www.culturalvalue.org.uk/wp-content/uploads/2020/10/Culture-on-Referral.pdf>
- Fancourt, D. & Finn, S. (2020). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being?* [WHO]. Geraadpleegd op 22 november 2020, van <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>
- Fancourt, D., Warran, K., & Aughterson, H. (2020). *The role of arts in improving health and wellbeing*. Geraadpleegd op 22 november 2020, van https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/929773/DCMS_report_April_2020_finalx_1_.pdf
- Heemskerk, J., & Sterrenberg, L. (2020). *De Kracht van het Gewone* [LKCA]. Geraadpleegd op 27 november 2020, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/08/2020-De-kracht-van-het-gewone.pdf>
- Heimans, H. (2011). Amateurs, vaandeldragers van cultuur. *Boekman* 23(87), 78-82. Geraadpleegd op 30 april 2021, van https://www.boekman.nl/wp-content/uploads/2012/01/bm87_heimans_amateurs.pdf
- Hendriks, L.H., & Bisschop Boele, E.H. (2015). *Orkesten onder druk?* Geraadpleegd op 26 november 2020, van <https://research.hanze.nl/ws/portalfiles/portal/11441113/hendriks.pdf>
- Hoogstraten, H. J. (2015). *Amateursymfonieorkesten en hun toekomst* (master thesis). Geraadpleegd op 26 november 2020, van <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/320635/Amateursymfonieorkesten%20en%20hun%20toekomst.docx>
- Huber, M., Knottnerus, J.A., Green, L., Horst, H., Van der Jadad, A.J., Kromhout, D., . . . Smid, H. (2011). How should we define health? *BMJ* 2011(343), 235-237. doi:10.1136/bmj.d4163
- KNMO (2020a). *Jaarverslag 2019 van de Koninklijke Nederlandse Muziek Organisatie (KNMO)*. Geraadpleegd op 23 april 2021, via <https://www.knmo.nl/wp-content/uploads/2021/02/Jaarverslag-KNMO-2019.pdf>
- KNMO (2020b). *Ledencijfers KNMO 2020*. Utrecht: Auteur.
- Kwakernaak, M., De Meere, F., & Van Kapel, M. (2019). Doet kunst goed? De betekenis van Kunst op Recept in Nieuwegein. Geraadpleegd op 24 mei 2021, van https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2019/06/116022_Kunst_op_Recept_pdf-1.pdf
- LKCA (2019). *Verenigingsmonitor 2018* [LKCA]. Geraadpleegd op 29 november 2020, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01e/verenigingsmonitor-2018.pdf>
- LKCA, Coalitie Erbij & Cultuurconnectie (2020). *Kom erbij! Met Kunst en Cultuur*. Geraadpleegd op 27 november 2020, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01/def-lkcahandreiking-kom-erbij.pdf>
- Long Live Arts (2014). *Older people and culture – older, culturally active and full of life*. Geraadpleegd op 18 januari 2021, van <https://www.langlevekunst.nl/wp-content/uploads/2021/01/PDF-09-Older-people-and-culture.pdf>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013a). *Adviesaanvraag Voorzieningen Actieve Cultuurparticipatie*. Geraadpleegd op 20 maart 2021, van

https://vng.nl/files/vng/nieuws_attachments/2013/20130601-ocw-adviesaanvraag_voorzieningen_actieve_cultuurparticipatie.pdf

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013b). *Convenant Ouderen en Cultuur*.

Geraadpleegd op 2 december 2020, van

<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/convenanten/2013/06/18/convenant-ouderen-en-cultuur/convenant-ouderen-en-cultuur.pdf>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2014). *Cultuur in beeld*. Geraadpleegd op 2

december 2020, van [http://staatvanhetnederlands.nl/cms/wp-](http://staatvanhetnederlands.nl/cms/wp-content/uploads/2017/05/Cultuur-in-beeld.pdf)

[content/uploads/2017/05/Cultuur-in-beeld.pdf](http://staatvanhetnederlands.nl/cms/wp-content/uploads/2017/05/Cultuur-in-beeld.pdf)

Neele, A., Zernitz, Z., & IJdens, T. (2018). *Monitor Amateurkunst 2017* [LKCA]. Geraadpleegd op 26

januari 2021, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/02/Monitorrapport-NMAK-2017-DEF29032018.pdf>

Neuvel, K., & De Pater, C. (2021). *Ouderen in de Hoofdrol*. Geraadpleegd op 25 februari 2021, van

<https://www.langlevekunst.nl/wp-content/uploads/2021/01/3-Bookazine-online.pdf>

NIDI en CBS (2020). *Bevolking 2050 in beeld: drukker, diverser en grijzer*. Geraadpleegd op 4 april

2021, via <https://publ.nidi.nl/output/2020/nidi-cbs-2020-bevolking-2050-in-beeld.pdf>

Organisatie van Muziekverenigingen in Fryslân (2018). *Met een aanjager Amateurmuziek als*

buitenboordmotor van krimp naar groei (projectplan). Geraadpleegd op 28 april 2021, van

<https://omfryslan.nl/wp-content/uploads/2018/10/OMF-projectplan-van-krimp-naar-groei-edited.pdf>

Peters, A. (2013). *Blaasmuziek en imago* (masterscriptie). Faculteit Geesteswetenschappen,

Universiteit Utrecht, Utrecht. Geraadpleegd op 26 januari 2021, van

<http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/268316/Masterscriptie%20definitief.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Piot, J. & Heylen, M. (2017). *Eat Love Volunteer. Hoe vrijwilligers ondersteunen* (tweede druk).

Kalmthout: Pelckmans Pro.

Raad voor Cultuur (2007). *Innoveren, Participeren!* Adviesagenda voor cultuurbeleid & culturele

infrastructuur. Geraadpleegd op 4 april 2021, via <https://catalogus.boekman.nl/pub/E07-300.pdf>

Raad voor Cultuur (2014). *Meedoen is de kunst* (adviesrapport). Den Haag: Raad voor Cultuur.

Geraadpleegd op 26 januari 2021, van

https://www.raadvoorcultuur.nl/binaries/raadvoorcultuur/documenten/adviezen/2014/03/06/advies-meedoen-is-de-kunst/Advies_Meedoen_is_de_kunst.pdf

Ravenhorst, C., Ernst, J. & Noijens, H. (2019). *Vereniging in Verandering* [LKCA]. Geraadpleegd op 30

april 2021, van https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01/vereniging-in-verandering_def_spread-1.pdf

Rubingh, B. (2018). *Back2Basics. De kracht van verenigen*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

SCP (2021). *Een jaar met corona*. Geraadpleegd op 26 april 2021, via

<https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2021/03/03/een-jaar-met-corona/Een+jaar+met+corona.pdf>

- The Gerontological Society of America (2018). *Longevity Economics: Leveraging the Advantages of an Aging Society*. Geraadpleegd op 30 april 2021, van <https://www.geron.org/images/gsa/documents/gsa-longevity-economics-2018.pdf>
- Trienekens, S. (2016). *Preventie, zelfregie en participatie met kunst en cultuur in het sociaal domein. Inspiratiegids lokaal beleid*. Geraadpleegd op 29 april 2021, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01/inspiratiegids-lokaal-beleid-08122016.pdf>
- Twaalfhoven, A. (2011). Grijs en for granted. *Boekman, 2011*(86), 24-26. Geraadpleegd op 4 april 2021, van https://www.boekman.nl/wp-content/uploads/2012/01/bm86_twaalfhoven_grijs_en_for_granted.pdf
- Van Campen, C., Iedema, J., Broese van Gronou, M., & Deeg, D. (2017). *Langer zelfstandig*. Geraadpleegd op 27 januari 2021, van <https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2017/02/10/langer-zelfstandig/Langer+zelfstandig.pdf>
- Van Campen, C., Rosenboom, W., Van Grinsven, S., & Smits, C. (2017). *Kunst en Positieve Gezondheid. Een overzichtsstudie van culturele interventies met mensen die langdurig zorg en ondersteuning ontvangen*. Geraadpleegd op 20 maart 2021, van https://publicaties.zonmw.nl/fileadmin/zonmw/documenten/GGz/Cultuur/2017_09_Kennisynthese_Kunst_en_Positieve_Gezondheid.pdf
- Van Den Broek, A. (2010). *Mogelijkheden tot Kunstbeoefening in de Vrije Tijd*. Geraadpleegd op 20 maart 2021, van <https://catalogus.boekman.nl/pub/P10-0114.pdf>
- Van Den Eijnden, J., Peerboom, T., Schat, W., Roodenburg, T., Peters, P., & Schillings, A. (2013). *Groei en bloei van de amateur blaasmuziek in Nederland – Visie en aanpak* [KNMO]. Geraadpleegd op 30 april 2021, van <https://www.knmo.nl/kennisbank/wp-content/uploads/sites/5/2019/07/Groeibloei-blaasmuziek-aanpak-vs-9-20131008.pdf>
- Van Ditzhuijzen, J., Van Grinsven, S., & De Groot, N. (2018). *Wat werkt bij culturele interventies* [Movisie]. Geraadpleegd op 29 november 2020, van <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Wat-werkt-bij-culturele-interventies%20%5BMOV-13684125-1.2%5D.pdf>
- Van Hout, F., Poll, J., & Tal, M. (2016). *Nooit te oud voor Cultuur. Handreiking lokaal beleid ouderen en cultuur* [LKCA]. Geraadpleegd op 3 december 2020, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01/nooit-te-oud-voor-cultuur-def.pdf>
- Venhuizen, P. (2020, 17 december). *Velpse fanfare gaat ten onder aan vergrijzing én corona*. De Gelderlander. Geraadpleegd op 12 maart 2020, via <https://www.gelderlander.nl/rheden/velpse-fanfare-gaat-ten-onder-aan-vergrijzing-en-corona~af8ee396/>
- Verhoeven, N. (2014). *Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken* (vijfde druk). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Voordekunst. (2021). *Hoera!! Orchestre Partout – MUNDO SONORA: online familieconcert is geslaagd!* Geraadpleegd op 11 juni 2021, van <https://www.voordekunst.nl/projecten/11482-mundo-sonora-online-familieconcert>
- Witte, T. (2016). *Sociale dynamiek van de gemeentelijke politiek*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Bijlagen

Bijlage 1 - Tabellen	45
1.1 Demografische spreiding van muziekverenigingen en musicerende leden.....	45
1.2 Overzicht insignes/medailles per bond	46
Bijlage 2 – Enquête.....	47
Bijlage 3 – Resultaten Enquête.....	53
Bijlage 4 – Presentatie Interviews	65
Bijlage 5 – Project Minor Non-Profit Business	83
1. Onderzoeksopzet.....	85
2. Onderzoeksresultaten	85
3. Aanbevelingen	102

Bijlage 1 - Tabellen

1.1 Demografische spreiding van muziekverenigingen en musicerende leden

Demografische spreiding van muziekverenigingen en musicerende leden bij de KNMO, 2020			
Provincie	Aantal aangesloten muziekverenigingen	Aantal musicerende leden	Aantal musicerende leden per 1000 inwoners
Noord-Brabant	362	19.511	7,6
Limburg	360	17.937	16,1
Gelderland	343	15.129	7,3
Zuid-Holland	229	10.878	2,9
Overijssel	154	7.867	6,8
Friesland	190	6.800	10,5
Noord-Holland	172	6.690	2,3
Utrecht	83	4.167	3,1
Zeeland	87	3.131	8,2
Groningen	92	3.100	5,3
Drenthe	60	2.316	4,7
Flevoland	22	764	1,8

Opmerking. Gegevens afkomstig van KNMO, 2020, & CBS, 2021.

1.2 Overzicht insignes/medailles per bond

2019	MGD	ZHBM	MBGF	ZMB	MNHU	LBM	BBM	OBM	OMF	LBT	TOTAAL
12,5 jaar	35	80	124	16	64	331	146	54	20	10	880
25 jaar	60	88	133	25	97	355	86	82	62	41	1029
40 jaar	44	43	146	16	67	301	146	49	53	23	888
50 jaar	23	42	64	12	44	208	86	51	23	13	566
60 jaar	14	10	37	9	16	108	47	24	13	10	288
65 jaar	4	10	22	2	10	30	16	5	0	1	100
70 jaar	2	5	13	3	4	58	15	4	7	0	111
75 jaar	0	0	1	0	0	6	1	3	0	0	11
80 jaar	0	1	0	0	1	2	0	1	0	0	5
85 jaar	0	0	0	0	0	1	5	0	0	0	6
	182	279	540	83	303	1400	548	273	178	98	3.884

2020	MGD	ZHBM	MBGF	ZMB	MNHU	LBM	BBM	OBM	OMF	LBT	TOTAAL
12,5 jaar	22	31	104	18	14	143	83	35	8	7	465
25 jaar	28	44	99	24	52	164	37	44	17	23	532
40 jaar	16	24	77	11	46	123	83	45	21	15	461
50 jaar	17	22	59	8	24	81	37	28	10	15	301
60 jaar	15	14	34	4	3	50	24	18	1	6	169
65 jaar	4	2	11	2	7	13	12	16	0	0	67
70 jaar	2	0	16	3	5	31	10	4	0	0	71
75 jaar	0	1	5	0	0	9	8	1	0	0	24
80 jaar	0	0	1	0	0	3	0	0	0	0	4
85 jaar	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
	104	138	406	70	151	617	294	192	57	66	2.095

Opmerking. Gegevens afkomstig van Muziekbond Groningen en Drenthe (MGD), Zuid-Hollandse Bond van Muziekverenigingen (ZHBM), Muziekbond Gelderland – Flevoland (MBGF), Muziekorganisatie Noord-Holland en Utrecht (MNHU), Klankkleur Limburg (KKL)/Limburgse Bond Muziekgezelschappen (LBM), Brabantse Bond van Muziekverenigingen (BBM), Overijsselse Bond van Muziekverenigingen (OBM), Organisatie van Muziekverenigingen in Fryslân (OMF), & Limburgse Bond van Tamboerkorpsen (LBT).

Bijlage 2 – Enquête

Muzikaal verhaal

* = meerdere antwoorden mogelijk

*Een onderzoek naar ouderen en muziekverenigingen. Ik ben benieuwd naar uw muzikaal verhaal!
Het is mogelijk om anoniem deel te nemen.*

Ik ben Mariëtte van Raalte en ik studeer Toegepaste Gerontologie aan Hogeschool Windesheim in Zwolle. Mijn afstudeeronderzoek 'Verzilver de Muziekvereniging' bij de KNMO (Koninklijke Nederlandse Muziek Organisatie) gaat over ouderen bij amateursmuziekverenigingen. Ik vind muziek maken zo bijzonder, omdat het jong en oud verbindt. Het is een prachtige manier om gelukkig en onder de mensen te blijven. Ik wil graag weten wat muziekverenigingen kunnen doen om de leden tot op hoge leeftijd betrokken te houden, zelfs als het muziek maken misschien wat lastiger wordt of helemaal niet meer gaat. En wie kan ik daar beter voor benaderen dan uzelf? Het liefst zou ik door heel Nederland gaan om vragen te stellen, maar dat gaat nu helaas niet. Daarom vraag ik u op deze manier om uw verhaal te vertellen.

Sectie 1

1. Wat is uw geboortjaar?
<getal> Validatie: Getal tussen 1900 en 2020
2. Wat is uw geslacht?
 - 1) Man
 - 2) Vrouw
 - 3) Zeg ik liever niet
3. In welke provincie woont u?
 - 1) Drenthe
 - 2) Flevoland
 - 3) Friesland
 - 4) Gelderland
 - 5) Groningen
 - 6) Limburg
 - 7) Noord-Brabant
 - 8) Noord-Holland
 - 9) Overijssel
 - 10) Utrecht
 - 11) Zuid-Holland
 - 12) Zeeland
 - 13) Anders, namelijk...
4. Bent u op dit moment (spelend of niet-spielend) lid van een muziekvereniging?
 - 1) Ja, ik ben lid van minimaal één muziekvereniging
→ ga door naar sectie 2
 - 2) Nee, ik ben in het verleden wel lid geweest van een muziekvereniging
→ ga door naar sectie 10
 - 3) Nee, ik ben nooit lid geweest van een muziekvereniging
→ ga door naar sectie 15

5. Bent u op dit moment ook op een andere manier betrokken bij de muziekvereniging/muzieksector?*
- 1) Ja, ik ben erelid bij een muziekvereniging
 - 2) Ja, ik ben bestuurslid bij een muziekvereniging
 - 3) Ja, ik ben commissielid bij een muziekvereniging
 - 4) Ja, ik ben muziekdocent/dirigent/muzikaal leider
 - 5) Nee
 - 6) Overig

Sectie 2

U bent lid van minimaal één muziekvereniging.

6. Van wat voor soort muziekvereniging(en) bent u lid?*
- 1) Big band
 - 2) Brassband
 - 3) Böhmisch/Egerländer kapel
 - 4) Fanfare
 - 5) Harmonie
 - 6) Seniorenorkest
 - 7) Showkorps/ Marchingband
 - 8) Slagwerkvereniging/ Tamboerkorps
 - 9) Symfonie/ Strijkorkest
 - 10) Accordeonorkest
 - 11) Dweilorkest/ blaaskapel
 - 12) Overig
7. Bent u bij minimaal één vereniging actief als muzikant?
- 1) Ja, als de repetitie doorgaat ben ik erbij
→ *ga door naar sectie 4*
 - 2) Ik speel tijdelijk niet mee (bijv. wegens corona/gezondheidsredenen etc.)
→ *ga door naar sectie 3*
 - 3) Ik ben inmiddels gestopt als actief muzikant bij alle verenigingen
→ *ga door naar sectie 8*
 - 4) Ik ben nooit muzikaal actief geweest bij een muziekvereniging
→ *ga door naar sectie 9*

Sectie 3

U speelt tijdelijk niet mee bij de muziekvereniging.

8. Wat is hiervan de reden?*
- 1) Corona: Ik vind het voor mij en/of mijn omgeving niet veilig om te repeteren
 - 2) Gezondheidsredenen
 - 3) Anders, namelijk... (Werk, opleiding, studie)
9. Heeft dat volgens u iets te maken met uw leeftijd?
- 1) Ja, dat speelt voor een groot deel mee
 - 2) Ja, dat speelt voor een klein deel mee
 - 3) Nee
10. Komt u weer meespelen zodra de omstandigheden het toelaten?
- 1) Jazeker
 - 2) Ik denk het wel
 - 3) Weet ik niet

- 4) Ik denk het niet
- 5) Nee
- 6) Anders, namelijk...

Sectie 4

11. Wat is uw leeftijd?

Ik ben:

- 1) Jonger dan 50 jaar
→ *ga door naar sectie 5*
- 2) 50 – 69 jaar
→ *ga door naar sectie 6*
- 3) 70 jaar of ouder
→ *ga door naar sectie 7*

Sectie 5

U bent jonger dan 50 jaar.

12. Denkt u dat u zelf op uw 80^e nog steeds muziek maakt in een orkest?

- 1) Ja
- 2) Nee

13. Waarom denkt u dat?

<open antwoord>

14. Wat vindt u ervan dat steeds meer ouderen bij een vereniging blijven spelen?

<open antwoord>

→ *ga door naar sectie 11*

Sectie 6

U bent tussen de 50 en 69 jaar oud.

15. Denkt u dat u zelf op uw 80^e nog steeds muziek maakt in een orkest?

- a. Ja
- b. Nee

16. Waarom denkt u dat?

<open antwoord>

17. Hoe ziet uw ideale muzikale toekomst eruit?

<open antwoord>

18. Kan een muziekvereniging hier iets in betekenen volgens u? Zo ja, wat?

<open antwoord>

→ *ga door naar sectie 11*

Sectie 7

U bent 70 jaar of ouder.

19. Had u toen u jonger was verwacht dat u tot op heden nog steeds muziek zou maken?

- 1) Ja
- 2) Nee

20. Wat is voor u de belangrijkste reden om muziek te blijven maken?

<open antwoord>

21. Voelt u zich prettig in het orkest? Waarom wel/niet?

<open antwoord>

22. Wat verandert er voor u als muzikant naarmate u ouder wordt?

<open antwoord>

23. Hoe ziet uw ideale muzikale toekomst eruit?

<open antwoord>

24. Wat zou een muziekvereniging voor die ideale toekomst kunnen doen volgens u?

<open antwoord>

→ ga door naar sectie 11

Sectie 8

U bent gestopt als actief muzikant bij de muziekvereniging(en).

25. Wat is de belangrijkste reden geweest om te stoppen als actief muzikant?

<open antwoord>

26. Heeft deze reden iets te maken met ouderdom volgens u?

- 1) Ja, zeker
- 2) Ja, gedeeltelijk
- 3) Nee
- 4) Weet ik niet

27. Bent u nu op een andere manier betrokken bij de muziekvereniging, of zou u dat graag willen? Zo ja, hoe?

<open antwoord>

→ ga door naar sectie 11

Sectie 9

U bent niet-splend lid bij een muziekvereniging.

28. Wat is uw reden om lid te blijven van de muziekvereniging?

<open antwoord>

→ ga door naar sectie 11

Sectie 10

U bent vroeger lid geweest van een muziekvereniging.

29. Om welke reden(en) bent u nu niet meer lid?

<open antwoord>

30. Heeft deze reden iets te maken met ouderdom volgens u?

- 1) Ja, zeker
- 2) Ja, gedeeltelijk
- 3) Nee
- 4) Weet ik niet

31. Zou u in de toekomst weer lid willen worden van een muziekvereniging?

- 1) Ja
- 2) Nee
- 3) Misschien / Dat weet ik nog niet

32. Maakt u nog wel eens muziek met een muziekinstrument?

- 1) Ja, dagelijks
- 2) Ja, wekelijks
- 3) Ja, soms
- 4) Nee, nooit

Sectie 11

Wat betekent muziek maken en/of de vereniging voor u? Bedenk 1 tot 3 steekwoorden en vertel waarom u die woorden kiest. Als u klaar bent, klikt u onderaan de pagina op next/volgende.

33. Steekwoord 1
<open antwoord>
34. Waarom heeft u dit woord gekozen?
<open antwoord>
35. Steekwoord 2
<open antwoord>
36. Waarom heeft u dit woord gekozen?
<open antwoord>
37. Steekwoord 3
<open antwoord>
38. Waarom heeft u dit woord gekozen?
<open antwoord>

Sectie 12

Enkele vragen tot slot:

39. Wat is volgens u het beste moment voor een oudere muzikant om te stoppen in een orkest?
- 1) Wanneer de muzikant zelf vindt dat hij/zij het muzikale niveau niet meer aan kan
 - 2) Wanneer de vereniging/muzikaal leider vindt dat de muzikant het muzikale niveau niet meer aan kan
 - 3) Nooit, pas wanneer het echt onmogelijk is om langer in het orkest te blijven spelen.
40. Heeft u tips/ideeën hoe oudere leden betrokken kunnen blijven bij een muziekvereniging?
<open antwoord>

Seniorenorkesten zijn orkesten die zijn afgestemd op de wensen van oudere muzikanten. Repetities zijn doorgaans overdag en de orkesten geven wel optredens maar gaan niet op concours.

41. Zou u (later) bij een seniorenorkest willen spelen?
- a. Ik zit/zat al in een seniorenorkest
 - b. Ja
 - c. Nee
 - d. Misschien/dat weet ik niet
42. Wat is volgens u een goede reden om bij een seniorenorkest te spelen?
<open antwoord>
43. Wat is volgens u een reden om NIET bij een seniorenorkest te spelen?
<open antwoord>

Sectie 13

44. Ik vind het belangrijk om te laten zien wat ik doe, bijvoorbeeld op mijn Facebookpagina 'Verzilver de Muziekvereniging'. Mag ik (fragmenten van) uw verhaal openbaar maken, eventueel onder vermelding van naam en leeftijd?
- 1) Ja, ik geef toestemming om mijn verhaal openbaar te maken onder vermelding van mijn naam en/of leeftijd.
 - 2) Ik geef toestemming om mijn verhaal openbaar te maken, maar anoniem (zonder vermelding van naam en/of leeftijd).
 - 3) Nee, ik vind het fijner als je mijn verhaal alleen intern gebruikt en niet openbaar maakt.
45. Wat is uw leeftijd? (controlevraag)
Validatie: Getal tussen 5 en 120

46. Wat is uw naam?
<open antwoord>

Sectie 14

Vervolg

47. Mag ik voor mijn onderzoek nog een keer contact met u opnemen? Laat dan hier uw e-mailadres achter.
<emailadres>
48. U bent aan het einde gekomen van deze vragenlijst. Is er verder nog niets wat u aan mij mee wilt geven?
<open antwoord>

Sectie 15

U bent geen lid van een muziekvereniging. U valt daarom niet onder de doelgroep dit onderzoek. Desondanks bent u vrij om uw mening over dit onderwerp met mij te delen door de volgende vragen in te vullen.

49. Maakt u wel eens muziek met een muziekinstrument?
- 1) Ja, dagelijks
 - 2) Ja, wekelijks
 - 3) Ja, soms
 - 4) Nee, nooit
50. Overweegt u om lid te worden van een muziekvereniging?
- 1) Ja
 - 2) Nee
 - 3) Misschien / Dat weet ik niet
51. Waarom wel/niet?
<Open antwoord>
52. Wat wilt u aan mij vertellen over oudere muzikanten en muziekverenigingen?
<Open antwoord>
53. Mag ik voor mijn onderzoek nog een keer contact met u opnemen? Laat dan hier uw e-mailadres achter.
<e-mailadres>

Bijlage 3 – Resultaten Enquête

Muzikaal Verhaal
Januari 2021
Versie 15 maart 2021

1. Totale onderzoekspopulatie

De vragenlijst 'Muzikaal Verhaal' is ingevuld van 5 januari tot 31 januari 2021. De vragenlijst is verspreid op Facebook via 'Verzilver de Muziekvereniging' en is door de KNMO per e-mail verstuurd naar alle aangesloten muziekverenigingen.

Er zijn 2701 geldige vragenlijsten ingevuld door respondenten uit heel Nederland (zie tabel 1).

Van hen zijn 2622 lid van een muziekvereniging (97,0%), 69 zijn in het verleden lid geweest van een muziekvereniging (2,6%). De overige 10 respondenten zijn nooit lid geweest van een muziekvereniging (0,4%).

Aan de respondent werd gevraagd aan te geven bij welk soort muziekvereniging men lid is. In de volgende tabel (Tabel xx) zijn deze soorten muziekverenigingen weergegeven. Het komt vaak voor dat mensen lid zijn van meerdere verenigingen. Vandaar dat het totaal aantal muziekverenigingen niet op 2622, maar op 3346 uitkomt.

Harmonie komt het meeste voor, gevolgd door fanfare en seniorenorkest (samen 74%). Er zijn allerlei combinaties van lidmaatschappen mogelijk. In deze steekproef zijn er 709 combinaties waarvan er 598 spelen bij twee soorten muziekverenigingen, 102 bij 3 soorten, 8 bij 4 soorten en 1 bij 5. Vaak komt de combinatie harmonie-seniorenorkest (213) of fanfare-seniorenorkest (102) voor, andere meer voorkomende combinaties zijn harmonie-fanfare (102), harmonie-big band (54), harmonie-Böhmisch/Egerländer kapel (63) en fanfare-Böhmisch/Egerländer kapel (32). Deze zes combinaties bevatten 80% van alle mogelijke combinaties.

Naast een gewoon lidmaatschap geven maar liefst 1659 respondenten aan extra betrokken te zijn bij de muziekvereniging (61,4%). Hieronder vallen diverse functies zoals bestuurslid (39,6%), commissielid (32,5%), muziekdocent of muzikaal leider (zowel professionals als amateurs) (6,9%) en diverse andere vormen van vrijwilligerswerk (6,5%).

Dit resultaat geeft aan dat veel respondenten een verantwoordelijke taak hebben binnen een muziekvereniging. Zij hebben mogelijk meer gereageerd op de vragenlijst dan leden die minder betrokken zijn bij de muziekvereniging.

2. Respondenten die nooit lid zijn geweest van een muziekvereniging.

De 8 van de 10 leden die nooit lid zijn geweest zijn wel anderszins betrokken bij een muziekvereniging, bijvoorbeeld als vrijwilliger, bestuurslid of muziekprofessional. Zij hebben een verkorte versie van de vragenlijst ingevuld.

Tabel 1

Respondenten per provincie

Provincie	Aantal	%
Noord-Brabant	474	17,5%
Gelderland	460	17,0%
Limburg	387	14,3%
Zuid-Holland	297	11,0%
Noord-Holland	244	9,0%
Overijssel	237	8,8%
Utrecht	143	5,3%
Friesland	142	5,3%
Zeeland	126	4,7%
Groningen	84	3,1%
Drenthe	66	2,4%
Flevoland	41	1,5%

Tabel 2

Frequentieverdeling van de soorten muziekverenigingen waarvan men lid is

	Soort vereniging	Aantal	%
1	Harmonie	1243	36.0
2	Fanfare	831	24.1
3	Seniorenorkest	480	13.9
4	Symfonie/ Strijkorkest	183	5.3
5	Böhmisch/Egerländer kapel	129	3.7
6	Brassband	121	3.5
7	Big band	110	3.2
8	Showkorps/marching band	90	2.6
9	Slagwerkvereniging/tamboerkorps	86	2.5
10	Dweilorkest / blaaskapel	71	2.1
11	Accordeonorkest	64	1.7
12	Overig	47	1.4
	Totaal	3455	100.0

3. Respondenten die in het verleden lid zijn geweest van een muziekvereniging.

Onder de 69 respondenten die in het verleden lid zijn geweest van een muziekvereniging (oud-leden) zijn er 16 muziekprofessionals. De meesten van hen zijn bij de muziekvereniging gestart maar zijn nu betrokken bij één of meerdere muziekverenigingen als dirigent, instructeur of muziekdocent. Deze respondenten zijn tussen de 32 en 67 jaar oud. Maar liefst 13 van hen (80%) sluit niet uit dat zij in de toekomst weer lid zullen worden van een muziekvereniging.

Van de overige 53 oud-leden zijn er nog 18 betrokken bij een muziekvereniging, bijvoorbeeld als erelid of bestuurslid. 35 oud-leden zijn niet meer betrokken bij een muziekvereniging.

De meest voorkomende redenen om het lidmaatschap te beëindigen zijn fysieke klachten of leeftijd (11 personen, 21%), tijdsgebrek wegens bijvoorbeeld studie of gezin (11 personen, 21%) en meningsverschillen binnen de vereniging over bestuur/muziekkeuze/dirigent/verplichtingen (11 personen, 21%). 5 Respondenten zijn noodgedwongen gestopt omdat de vereniging is opgeheven (9%).

Van de 32 oud-leden jonger dan 70 jaar geeft 25% aan dat hun reden om hun lidmaatschap op te geven (gedeeltelijk) te maken heeft met ouderdom. Van de 12 zeventigers en de 9 tachtigers geven respectievelijk 50% en 66% aan dat hun reden om hun lidmaatschap op te zeggen bij de muziekvereniging met ouderdom te maken heeft.

Tabel 3

Oudleden die in de toekomst lid willen worden van een muziekvereniging

Leeftijd	< 70	70+
Ja	37,5%	14,3%
Misschien	48,0%	23,8%
Nee	15,5%	61,9%

Van de leden onder de 70 zouden 12 respondenten wel weer lid willen worden van een muziekvereniging (37,5%), 15 misschien (48%) en 5 willen niet meer lid worden (15,5%). Bij de leden boven de 70 willen 3 mensen weer lid worden (14,3%), 5 misschien (23,8%) maar het grootste deel (61,9%) niet meer (zie tabel 3).

4. Respondenten die tijdelijk niet meespelen.

4.1 Redenen

Het onderzoek vindt plaats tijdens de coronacrisis. Op dat moment zijn repetities niet toegestaan. 217 van de 2622 leden van muziekverenigingen geven aan dat zij tijdelijk niet meespelen, zelfs als de repetitie wel door zou mogen gaan.

Corona (88,9%)

In de meeste gevallen is de coronacrisis de aanleiding, omdat de leden het voor zichzelf en/of hun omgeving niet veilig vinden om te repeteren. Bijna de helft van deze groep is 70 jaar of ouder (49,7%) en geeft aan dat dit (deels) te maken heeft met hun eigen leeftijd. Bij de respondenten onder de 70 jaar geeft 37,1% aan dat dit met hun leeftijd te maken heeft.

Gezondheidsredenen (15,2%)

Daarnaast wordt ook de gezondheid genoemd om tijdelijk niet naar de repetitie te gaan. De meerderheid (69,7%) is ouder dan 60 jaar. In ruim de helft van de gevallen (63,6%) wordt de tijdelijke onderbreking niet in verband gebracht met ouderdom.

Van de respondenten die gezondheidsredenen aangeven geeft 39,4% tevens corona als reden op.

Overig (4,1%)

Als overige redenen worden hoofdzakelijk persoonlijke redenen (werk/studie, zwangerschap, verhuizing) genoemd en enkele redenen die met de vereniging te maken hebben (geen gevoel van verbondenheid of plezier meer).

4.2 Komen ze wel weer terug?

Deze muzikanten zijn echt tijdelijk gestopt – niemand heeft ‘nee’ geantwoord op de vraag of zij weer mee komen spelen zodra de omstandigheden dat toelaten. Maar liefst 95,4% denkt of is er zeker van om weer terug te komen. Slechts enkelen (1,8%) weten het niet. 2,8% denkt helemaal niet terug te komen. Dit betreft alle mensen die aangaven te zijn gestopt wegens de vereniging. Het lijkt er daarom op dat deze redenen relatief veel invloed hebben op het wel of niet terug komen bij de vereniging, maar het gaat hier wel om een zeer klein aantal respondenten.

5 Respondenten die lid maar niet muzikaal actief zijn bij een muziekvereniging.

Sommige leden van muziekverenigingen zijn niet muzikaal actief. In het onderzoek gaat het om 80 respondenten waarvan 39 personen inmiddels zijn gestopt en 41 mensen nooit muzikaal actief zijn geweest.

Twee derde van de leden die wel lid maar inmiddels zijn gestopt geeft de gezondheid, leeftijd of moeite met het hoge niveau van het orkest als reden (66,7%). Hierbij worden specifiek verminderd gehoor, zicht en problemen met het gebit benoemd maar ook acute gezondheidsproblemen zoals een ongeluk of een herseninfarct. In enkele gevallen (19,2%) gaat het volgens het lid niet om leeftijdsgerelateerde redenen.

Andere redenen zijn onder andere te weinig tijd (7,7%) of het oppakken van een bestuurstaak (7,7%). Onder de 41 respondenten die nooit muzikaal actief zijn geweest zijn 34 bestuurs- en/of commissieleden (82,9%). Daarnaast noemt deze groep als reden om lid te blijven vooral betrokkenheid en verbinding met de vereniging (24,4%) en het in stand houden van de vereniging en de cultuur (17,1%).

6 Respondenten die lid en muzikaal actief zijn bij een muziekvereniging.

Verreweg de meeste respondenten zijn actief spelend lid bij een muziekvereniging (94,1%). Dit is inclusief de leden die tijdelijk niet meespelen, maar exclusief de leden die niet muzikaal actief zijn.

De groep is verdeeld in drie verschillende leeftijdscategorieën: jonger dan 50 jaar, 50 tot 69 jaar en 70 jaar en ouder (zie tabel 4).

Tabel 4
Actieve leden van muziekverenigingen naar leeftijd

Leeftijd	Aantal	%
Jonger dan 50	423	16,6%
50 - 69	1160	45,6%
70 of ouder	959	37,8%
Totaal	2542	100,0%

6.1 Blijven we muziek maken tot we 80 zijn?

6.1.1 Percentages

We hebben natuurlijk geen glazen bol. Desondanks zijn de muzikanten gevraagd over hun idee over de toekomst: zien zij zich op hun tachtigste nog in het orkest? En voor de zeventig-plussers: had u ooit gedacht dat u op uw leeftijd nog muziek zou maken?

Gemiddeld 64,5% verwacht of had verwacht dat zij rond hun 80^e levensjaar nog steeds muziek maken en 35,5% verwacht dat niet. Hierbij

Tabel 5
Denkt u / had u gedacht dat u op uw 80^e nog muziek maakt in een orkest?

Leeftijd	Ja	%	Nee	%
Jonger dan 50	280	66,2%	143	33,8%
50 - 69	733	63,2%	427	36,8%
70 of ouder	637	65,4%	332	34,6%
Totaal	1640	64,5%	902	35,5%

komen de antwoorden in de verschillende leeftijdscategorieën grotendeels overeen (zie tabel 5). Ook

bij de zeventigplussers geldt dat 35% nog steeds muziek maakt ondanks dat zij dat niet hadden verwacht toen zij jonger waren. Er is wel een opvallend verschil te zien tussen de verwachtingen van leden van Seniorenorkesten en overige orkesten (zie tabel 6), waarbij de vijftigers en zestigers uit de Seniorenorkesten een beduidend hogere verwachting hebben dan hun leeftijdsgenoten uit de overige orkesten.

Tabel 6
Percentage actieve leden die denken / hadden gedacht dat ze op hun 80^e nog muziek maken in een orkest.
Vergelijking seniorenorkesten /overige orkesten.

Leeftijd	Senioren%	Overig%
Jonger dan 50	nvt	65,9%
50 - 69	78,3%	61,0%
70 of ouder	65,0%	65,7%
Totaal	68,6%	63,3%

6.1.2 Redenen

De respondenten jonger dan 70 zijn tevens gevraagd waarom zij denken dat zij wel of niet muziek blijven maken. Bij de 1.013 personen die wel verwachten tot op hoge leeftijd te blijven zijn de meest voorkomende redenen omdat het leuk en gezellig is (21%), of omdat ze hun hobby zo lang mogelijk willen blijven doen (15%). Nog eens 11% noemt het behouden van sociale contacten en 10% vindt het muziek maken onmisbaar in hun leven. Verder wordt onder andere benoemd dat muziek maken toegankelijk is voor alle leeftijden en dat er al goede voorbeelden van oudere muzikanten in de orkesten zitten.

Bij de 570 mensen die verwachten dat ze voor hun tachtigste zullen stoppen noemt 23% de leeftijd als reden: zij vinden zichzelf dan te oud om nog muziek te maken. Nog eens 14% noemt specifiek dat het niveau dan niet meer haalbaar is en 12,6% benoemt de afnemende gezondheid als reden om te stoppen. Daarnaast zijn er respondenten die niet verwachten dat de vereniging waar ze bij willen spelen blijft bestaan (2,4%) of willen ze zelf een moment kiezen om te stoppen (1,5%).

6.2 Beeld van muzikanten jonger dan 50 over oudere muzikanten

Een ruime meerderheid (97%) van de jongere muzikanten vindt het een goede zaak dat ouderen in de orkesten blijven spelen. Een deel daarvan (17%) geeft wel als voorwaarde dat het muzikale niveau van de muzikant bij het orkest moet passen. 9% van de respondenten benoemt dat ouderen in het orkest mogelijk vernieuwing binnen de vereniging kunnen belemmeren of het orkest minder aantrekkelijk maakt voor jonge aanwas. Dit is tevens ook de reden die wordt opgegeven door respondenten die niet positief staan tegenover ouderen bij de muziekverenigingen.

“Enerzijds vind ik het tof dat ze nog meedoen en ervan genieten. Anderzijds merk ik dat de oudere generatie de groei van het orkest wat tegenhoudt. Met alle respect, de kwaliteit wordt minder. Ook is er bij ons veel weerstand tegen modernere stukken bij de oudere generatie, dat vind ik wel eens jammer. Maar de mensen die nu onder ouderen vallen, zijn wel de mensen die de vereniging hebben opgebouwd. Die zet je niet zomaar opzij.” – Danique Wagemans (23)

Ruim een kwart van de jongeren (28%) benoemt ook de positieve effecten. Zo vinden ze het muziek maken goed voor de gezondheid en het welzijn van de ouderen en is het een mooie manier om sociale contacten te onderhouden. Oudere muzikanten worden ook genoemd als onmisbaar om de vereniging in stand te houden. Zij worden gewaardeerd om hun schat aan kennis en ervaring en hun loyaliteit. De jongere muzikanten benoemen ook de mix van jong en oud als unieke positieve eigenschap van muziekverenigingen.

6.3 Muzikanten tussen 50 en 69 jaar

6.3.1 De ideale toekomst

Het overgrote deel van de muzikanten (84%) gaat voorlopig nog wel door met muziek maken. Daarnaast doet 10% er nog een schepje bovenop en geeft expliciet aan zo lang mogelijk te willen blijven.

Verder heeft 3% van de respondenten nog geen idee wat de toekomst gaat brengen. De overige 3% ziet maar een beperkte muzikale toekomst voor zich: zij benoemen bijvoorbeeld een periode waarin ze nog bij de vereniging zullen blijven. De meesten van hen zien zichzelf op een bepaald moment stoppen, bijvoorbeeld als ze 70 of 75 zijn, of als ze met pensioen gaan.

Voor de groep die doorgaat is het behouden van het niveau of een goede gezondheid wel een veel genoemde voorwaarde. Sommigen hebben ambitieuze doelen: zij willen bijvoorbeeld in hoge divisies blijven spelen, op concours gaan of zelfs naar het Wereld Muziek Concours (WMC).

Anderen laten dit liever los en willen in de toekomst niet meer op concours. De muzikanten geven aan op de lange termijn open te staan voor aanpassingen als het muziek maken lastiger wordt door bijvoorbeeld van partij of instrument te wisselen of mee te doen in een seniorenorkest.

Als het gaat om de ideale muzikale toekomst wordt er ook aandacht besteed aan omstandigheden buiten de muzikant zelf om, in het bijzonder de vitaliteit van de muziekvereniging inclusief jeugdbeleid en vernieuwing.

6.3.2 De rol van de muziekvereniging

Op de vraag wat de muziekvereniging voor de ideale toekomst zou kunnen doen heeft zo'n 35% van de muzikanten tussen de 50 en 69 jaar geen specifiek antwoord of vinden dat de muziekvereniging al genoeg doet. De andere muzikanten benoemen verschillende aspecten:

- ♪ **Respect en open staan (49%):** Zorgen dat iedereen de ruimte krijgt van de vereniging, medemuzikanten en dirigent om op zijn/haar eigen niveau mee te doen, ongeacht de leeftijd van de muzikant. Hierbij is goede communicatie en de toegankelijkheid/houding van de muziekvereniging van groot belang.
- ♪ **Betrekken en verbinden (25%):** De muzikanten benadrukken de sociale functie van de muziekvereniging. Ze benoemen het op de hoogte houden van de vereniging bij de leden, ook wanneer zij geen actieve muzikanten meer zijn.
- ♪ **Senioren/dagorkesten, ensembles (13%):** Wanneer meedoen belangrijker wordt dan het niveau benoemen de muzikanten aangepaste vormen van samen muziek maken. Daarbij worden seniorenorkesten genoemd maar ook dagorkesten, B-orkesten of ensembles die toegankelijk zijn voor alle muzikanten die niet per se op het hoogst haalbare niveau van het 'grote' orkest willen spelen. Dit kan zowel structureel als op projectbasis aangeboden worden.
- ♪ **Aanpassen, ondersteunen, partijen, lessen (13%):** Het aanbieden van oplossingen en maatwerk wanneer het nodig is, zowel het vereenvoudigen van partijen als extra ondersteuning of zelfs muzieklessen als daar behoefte aan is.
- ♪ **Repertoire, ambitie (12%):** Een divers aansprekend repertoire spelen waar iedereen mee aan de slag kan. De muzikanten benoemen dat een stapje terug fijn kan zijn, maar dat het ook belangrijk is om uitdaging te bieden en op niveau te blijven spelen. De muziekkeuze moet bij de orkestleden passen.
- ♪ **Optreden (5%):** Samen naar iets toe werken motiveert de muzikanten om actief muziek te blijven maken.

Naast deze redenen gaat 11% van de gegeven antwoorden over het belang van het overeind houden van de vereniging en/of (jeugd)ledenwerving.

6.4 Muzikanten van 70 jaar en ouder

6.4.1 Ervaringen

Reden om muziek te maken van een vereniging

Van de respondenten die muzikaal actief zijn bij een muziekvereniging zijn 959 personen 70 jaar of ouder. Als belangrijkste redenen om nog altijd muziek te blijven maken bij een muziekvereniging noemt ruim de helft de sociale aspecten en/of gezelligheid (52%). Daarnaast maken ze muziek omdat ze veel plezier hebben bij het uitoefenen van deze hobby en omdat het een goede manier is om actief en fit te blijven.

Voelen ouderen zich prettig in het orkest?

Daarnaast geeft 96% van de 70-plussers aan dat zij het nog altijd naar hun zin hebben en zich thuis voelen in het orkest. De mensen die aangeven zich minder prettig te voelen zeggen meer moeite te hebben met het muziek maken of met opvattingen/gedrag van medemuzikanten in het orkest (zowel jongeren als ouderen).

Veranderingen

De ouderen merken wel dat er iets verandert naarmate zij ouder worden. 26% geeft aan dat het wel moeilijker wordt: 7% benoemt dat thuis oefenen belangrijker wordt om bij te blijven; 6% merkt verminderde techniek en/of embouchure op en 1,5% speelt nu een andere partij in het orkest. Daarnaast benoemt 28% fysieke effecten zoals verminderd zicht, gehoorverlies, artrose, gebitsproblemen, minder lucht, minder concentratie en minder uithoudingsvermogen. Daartegenover staat dat 29% nog geen verschil opmerkt of zelfs vindt dat er verbeteringen zijn ten opzichte van vroeger, zoals meer tijd om muziek te maken.

Overige veranderingen zijn onder andere te vinden binnen de vereniging, zoals verandering van repertoire of minder contact met medemuzikanten door het wegvallen van leeftijdsgenoten.

Muzikanten van grotere instrumenten (bastuba's/accordeons/slagwerk) krijgen moeite met het 'gesjouw' en repetities en concerten overdag worden doorgaans als prettig ervaren.

6.4.2 De ideale toekomst

Bijna alle actieve muzikanten van 70 jaar of ouder willen graag doorgaan met muziek maken in het orkest (95%). Dat willen ze graag op dezelfde manier voortzetten als voorheen en de meesten noemen geen speciale toekomstwensen. Slechts 4% kan geen antwoord geven op de vraag wat voor hen de muzikale toekomst is en 1% ziet slechts een beperkte muzikale toekomst voor zich en bouwt langzaam af.

Enkele respondenten die voorlopig doorgaan geven aanvullende wensen, zoals mee blijven doen op het huidige niveau, voldoende optredens geven, meer leden in het orkest en behoud van alle generaties binnen het orkest. Mocht het te veel moeite kosten om in het orkest mee te komen, dan is een seniorenorkest of spelen/repeteren in kleine groepjes (ensembles) een optie. Tot slot wordt de behoefte om passief maar betrokken lid te blijven genoemd wanneer het muziek maken echt niet meer zou gaan.

6.4.3 De rol van de muziekvereniging

Op de vraag wat de muziekvereniging voor de ideale toekomst zou kunnen doen heeft zo'n 37% van de muzikanten ouder dan 70 geen specifiek antwoord of ze vinden dat de muziekvereniging al genoeg doet. De overige antwoorden omvatten de volgende thema's:

1. **Respect en waardering (23%):** rekening houden met elkaar en accepteren dat het soms niet helemaal meer lukt. De muzikanten willen graag de ruimte hebben en gestimuleerd worden om mee te blijven doen en zich volwaardig orkestlid blijven voelen. Hier ligt volgens de muzikanten ook een rol voor de dirigent. Daarnaast wordt het ook gewaardeerd als er op een respectvolle

manier toch eerlijk en duidelijk wordt overlegd (ook vanuit de muzikant zelf) wanneer het moment komt dat de muzikant niet meer mee kan komen binnen het orkest.

2. **Het repertoire (18%):** veel muzikanten geven aan dat de gekozen arrangementen niet te moeilijk moeten zijn. Moderne en/of lichte muziek spreekt hen vaak niet aan, maar sommigen geven aan dat ze het juist graag willen spelen omdat ze het belangrijk vinden dat de jongere generaties ook aangesproken worden door het repertoire. Ze spelen graag voor ieder wat wils.
3. **Betrekken en verbinden (13%):** de muzikanten zoeken de sociale binding en vinden het fijn om betrokken te blijven bij de vereniging, bijvoorbeeld door mee te denken bij keuzes die de vereniging maakt.
4. **Ondersteunen en aanpassingen (9%):** vooral het vereenvoudigen van partijen maar ook ondersteunen als een muzikant daar behoefte aan heeft. Denk aan goede verlichting, duidelijk verstaanbare dirigent, extra oefenmogelijkheden en vervoer naar de repetitie.
5. **Seniorenorkesten en ensembles (8%):** worden vaak genoemd met verschillende ideeën. Van soepele doorstroming naar een seniorenorkest vanuit de eigen vereniging tot het vormen van een seniorenorkest binnen een vereniging of met meerdere verenigingen samen. Daarnaast wordt het overdag repeteren in kleine groepjes als wenselijk gezien.
6. **Optredens verzorgen (5%):** omdat muzikanten het leuk vinden en het voldoening geeft. Daarnaast gaat maar liefst 33% van de gegeven antwoorden over het voortbestaan van de muziekvereniging en het werven van (jeugd)leden. Dat is vaak niet direct in het belang van de muzikant zelf, maar wel om ervoor te zorgen dat mensen in de toekomst in de gelegenheid blijven om in orkestverband muziek te blijven maken.

7. Vragen aan de hele onderzoekspopulatie

Deze vragen zijn gesteld aan alle respondenten met uitzondering van de respondenten die nooit lid zijn geweest van een muziekvereniging. Het gaat in totaal om 2691 respondenten.

7.1 Muzikaal verhaal

De leden zijn gevraagd te omschrijven wat muziek voor hen betekent aan de hand van 1 tot 3 steekwoorden. Hieruit is een top100 ontstaan van de meest genoemde woorden (zie tabel 7).

Tabel 7

Wat betekent muziek maken en/of de vereniging voor u?

#	Steekwoord	freq.	#	Steekwoord	freq.
1	Gezelligheid	714	51	Creatief	22
2	Ontspanning	547	52	Vrijtijdsbesteding	22
3	Plezier	439	53	Cultuur	20
4	Sociale contacten	337	54	Jeugd	19
5	Samen	248	55	Liefde	19
6	Verbinding	223	56	Gemeenschap	19
7	Sociaal	211	57	Vrolijk	19
8	Uitdaging	191	58	Oefenen	18
9	Hobby	158	59	Dirigent	17
10	Saamhorigheid	155	60	Trots	16
11	Samenspel	154	61	Houdt je jong	16
12	Muziek maken	147	62	Rust	16
13	Vriendschap	138	63	Geest	16
14	Emotie	115	64	Kwaliteit	16
15	Muziek	110	65	Gezamenlijk	15
16	Genieten	106	66	Erbij horen	15
17	Passie	98	67	Groepsgevoel	15
18	Leerzaam	59	68	Sfeer	14
19	Leven	59	69	Dorp	14
20	Ontmoeting	57	70	Klank	14
21	Ontwikkeling	54	71	Team	14
22	Samen zijn	52	72	Inspiratie	13
23	Presteren	52	73	Structuur	13
24	Actief	52	74	Discipline	12
25	Voldoening	49	75	Repetitie	12
26	Bezig zijn	48	76	Levensvreugde	12
27	Uitlaatklep	45	77	Vermaak	12
28	Samenwerking	44	78	Derde helft	12
29	Hersenen	43	79	Belangrijk	11
30	Gezondheid	42	80	Conditie	11
31	Blij	42	81	Muzikaal	11
32	Vereniging	40	82	Fijn	11
33	Familie	37	83	Repeteren	11
34	Optreden	36	84	Warmte	11
35	Leuk	33	85	Fit blijven	11
36	Niveau	32	86	Activiteit	10
37	Alles	31	87	Samenleving	10
38	Muzikaliteit	30	88	Concentratie	10
39	Mooi	30	89	Kennis	10
40	Harmonie	29	90	Mensen	10
41	Afleiding	28	91	Alert blijven	9
42	Concerten	28	92	Instrument	9
43	Energie	28	93	Lol	9
44	Beleving	27	94	Onmisbaar	9
45	Doel	26	95	Club	9
46	Gevoel	26	96	Resultaat	9
47	Inspanning	26	97	Training	9
48	Geluk	26	98	Collegialiteit	9
49	Betrokkenheid	26	99	Jong en oud	9
50	Vreugde	25	100	Bestuur	8

7.2 Het beste moment om te stoppen

Wat is volgens u het beste moment voor een oudere muzikant om te stoppen in een orkest?

De respondenten hebben drie antwoordmogelijkheden gekregen:

1. Wanneer de vereniging/muzikaal leider vindt dat de muzikant het muzikale niveau niet meer aan kan.
2. Wanneer de muzikant zelf vindt dat hij/zij het muzikale niveau niet meer aan kan.
3. Nooit, pas wanneer het echt onmogelijk is om langer in het orkest te blijven spelen.

De resultaten zijn verwerkt in tabel 8. Meer dan de helft (58,3%) vindt dat de muzikant moet stoppen als hij/zij zelf vindt dat het muzikale niveau niet meer haalbaar is. 29,4% vindt dat iemand pas moet stoppen met in een orkest spelen als het echt niet anders meer kan en slechts 12,3% vindt dat de vereniging of muzikaal leider hier de doorslaggevende rol in heeft.

	Totaal n=2691	<50 jaar n=449	50-69 jaar n=1223	>70 jaar n=1019
1. Wanneer de vereniging/muzikaal leider dat vindt	12,3%	12,5%	14,4%	9,6%
2. Wanneer de muzikant dat zelf vindt	58,3%	55,2%	55,5%	63,1%
3. Nooit	29,4%	32,3%	30,2%	27,3%

7.3 Seniorenorkesten

7.3.1 Zou u (later) bij een seniorenorkest willen spelen?

De muzikanten hebben de vraag gekregen of zij in een seniorenorkest zouden willen spelen. De antwoorden op deze vraag zijn weergegeven in tabel 9.

Maar liefst 42,7% van de respondenten van 70 jaar of ouder en 12,5% van de respondenten tussen de 50 en 69 jaar geeft aan dat zij in al in een seniorenorkest zitten of zaten. Het totale aantal personen dat landelijk bij een seniorenorkest speelt is onbekend, maar het is waarschijnlijk dat leden van seniorenorkesten bovengemiddeld geïnteresseerd zijn in het onderzoek en zij daarom een relatief groot deel van de respondenten vertegenwoordigen.

	Totaal n=2691	<50 jaar n=449	50-69 jaar n=1223	>70 jaar n=1019
1. Ik zit/zat al in een seniorenorkest	22,1%	1,6%	12,5%	42,7%
2. Ja	20%	25,1%	26,3%	10,0%
3. Misschien / Dat weet ik niet	42,6%	61,4%	50,8%	24,4%
4. Nee	15,3%	11,8%	10,3%	22,9%

Van alle respondenten onder de 70 jaar geeft ongeveer een kwart aan dat zij nog niet in een seniorenorkest zitten, maar dat in de toekomst wel zou willen. Meer dan de helft weet het nog niet en vooral jongeren geven aan dat ze er nog helemaal niet over nagedacht hebben. Slechts iets meer dan 10% geeft aan niet bij een seniorenorkest te willen spelen.

Het lijkt er daarom op dat er een goed toekomstperspectief is voor de Seniorenorkesten in Nederland.

7.3.2 Redenen om wel in een Seniorenorkest te spelen

De respondenten geven een aantal redenen om mee te doen in een seniorenorkest. De belangrijkste redenen zijn:

1. Spelen met gelijkgestemden/leeftijdsgenoten: Respondenten benoemen dat ze het fijn vinden om veel raakvlakken met elkaar te hebben waardoor ze elkaar begrijpen en het gevoel hebben dat ze er echt bij horen.
2. Sociale contacten onderhouden/gezelligheid: 'Onder de mensen blijven' en verbinding.
3. Actief blijven: Niet achter de geraniums gaan zitten maar betrokken blijven.
4. Aangepast niveau: Het niveau van de muziekstukken is aangepast op de behoefte van de muzikanten. Dat betekent dat de ambities vaak lager liggen dan reguliere orkesten, maar de muzikanten wel uitgedaagd worden op hun hoogst haalbare niveau.
5. Andere aanpassingen op behoeften en wensen: Onder andere keuze van het repertoire (niet te modern, en geen straatoptredens. Daarnaast repeteren seniorenorkesten vaak overdag, waardoor muzikanten minder vermoeid zijn dan 's avonds.
6. Hobby uitoefenen/tijdsbesteding: Muziek maken als zinvolle vrijetijdsbesteding.
7. Ontspannen/minder prestatiedruk: Het 'moeten' presteren is eraf. Seniorenorkesten nemen doorgaans geen deel aan competitieve optredens zoals concoursen.

In tabel 10 staan de percentages per reden beschreven en wordt er een onderscheid gemaakt tussen de antwoorden van respondenten die al in een seniorenorkest zitten/zaten, en respondenten die niet in een seniorenorkest zitten. Sommige respondenten hebben meerdere redenen opgegeven, waardoor het totaal aantal gegeven antwoorden boven de 100% ligt.

Reden	Totaal n=2691	Senioren- orkesten n=595	Andere orkesten n=2096
1. Gelijkgestemden/leeftijdsgenoten	16,6%	20,3%	15,6%
2. Sociale contacten/gezelligheid	16,4%	19,7%	15,6%
3. Actief blijven	16,2%	13,6%	16,9%
4. Aangepast niveau	16,2%	11,9%	17,4%
5. Andere aanpassingen	12,0%	14,8%	17,4%
6. Hobby/tijdsbesteding	9,9%	10,9%	9,6%
7. Ontspanning	4,9%	9,6%	3,6%
8. Overige redenen	1,3%	0,8%	1,4%
Totaal	109,1%	101,6%	97,5%
<i>Geen antwoord</i>	15,6%	8,4%	17,8%

In de tabel is te zien dat de respondenten die in seniorenorkesten zitten/zaten vaker gelijkgestemden/leeftijdsgenoten en sociale contacten/gezelligheid hebben genoemd ten opzichte van de andere respondenten. De andere respondenten noemen relatief vaker de aanpassingen die worden gedaan en associëren het seniorenorkest minder vaak met ontspanning.

7.3.3 Redenen om niet in een Seniorenorkest te spelen

Aan de andere kant zijn respondenten ook gevraagd wat hun redenen kunnen zijn om niet in een seniorenorkest te willen spelen. Hierbij wordt vooral genoemd:

1. Het niveau en/of het gebrek aan uitdaging. Zeker wanneer muzikanten grote ambities hebben en graag op concours willen wordt het seniorenorkest niet gezien als de juiste plek. Leden geven hier aan dat ze begrijpen dat het muzikale niveau niet bij iedereen past. Leden van overige orkesten verwachten soms dat de nadruk te veel ligt op de gezelligheid en kletsen en te weinig op de muziek.
2. Diversiteit binnen het orkest. Hier wordt in het bijzonder de afwezigheid van de jongere generaties benoemd, omdat dit aspect zeer gewaardeerd wordt bij muziekverenigingen.

3. Haalbaarheid: vooral wanneer het meespelen in het (senioren)orkest fysiek niet meer haalbaar is.
4. Spelen met ouderen: muzikanten vrezen om zich oud te voelen of als oud te worden gezien wanneer zij deelnemen aan een seniorenorkest. Daarnaast hebben sommigen te weinig affiniteit met ouderen om lid te worden van een seniorenorkest.
5. Het aanbod of de afstand wanneer er geen seniorenorkest in de buurt is of mensen minder mobiel zijn.
6. Het repertoire is voor sommige respondenten niet aansprekend genoeg.
7. Interesse: sommige muzikanten zijn er te jong voor of geven aan geen behoefte te hebben aan het meespelen in een seniorenorkest.
8. Geen tijd of teveel verplichtingen, zoals bereidheid om thuis te oefenen.
9. De eigen vereniging: vooral genoemd door leden van overige orkesten die niet graag afscheid van hun eigen vertrouwde vereniging nemen. Dit wordt nauwelijks benoemd door leden van seniorenorkesten omdat een groot deel van hen vaak ook nog bij een andere muziekvereniging lid is.

In totaal heeft 60,0% van de leden van seniorenorkesten en 30,9% van de leden van overige orkesten geen reden opgegeven waarom iemand niet in een seniorenorkest zou willen spelen.

In tabel 11 staan de percentages per reden beschreven en wordt er een onderscheid gemaakt tussen de antwoorden van respondenten die al in een seniorenorkest zitten/zaten en respondenten die niet in een seniorenorkest zitten. Sommige respondenten hebben meerdere redenen opgegeven, waardoor het totaal aantal gegeven antwoorden boven de 100% ligt.

Tabel 11

Redenen om niet in een Seniorenorkest te spelen

Reden	Totaal <i>n</i> =2691	Senioren- orkesten <i>n</i> =595	Andere orkesten <i>n</i> =2096
1. Niveau/uitdaging	17,7%	15,0%	18,5%
2. Diversiteit	14,8%	4,0%	17,8%
3. Haalbaarheid	6,0%	4,5%	6,4%
4. Oud voelen/imago/affiniteit	5,2%	4,0%	5,5%
5. Aanbod/afstand	4,7%	1,5%	5,6%
6. Repertoire	4,1%	3,0%	4,4%
7. Interesse	3,9%	4,7%	3,7%
8. Tijd/verplichting	2,9%	2,2%	3,1%
9. Eigen vereniging	2,5%	0,2%	3,2%
10. Overige redenen	2,6%	1,8%	2,9%
Totaal	64,4%	41,0%	71,0%
<i>Geen antwoord</i>	37,3%	60,0%	30,9%

Bijlage 4 – Presentatie Interviews

Tijdens het onderzoek vonden er twee groepsinterviews plaats. De respondenten werden tijdens deze interviews/workshops meegenomen in het onderzoek en de resultaten van de enquête aan de hand van de volgende PowerPoint, waarbij zij konden reageren op de informatie en met elkaar in gesprek gingen over de resultaten.

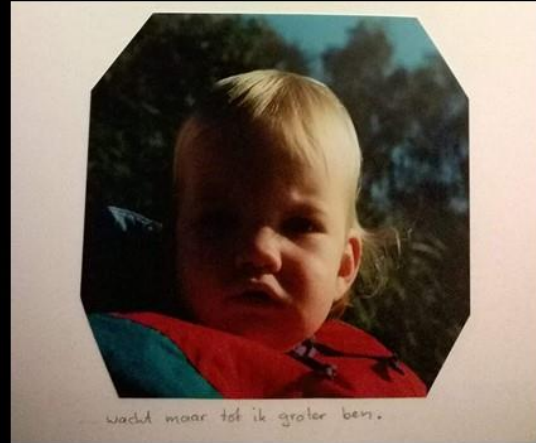
Verzilver de Muziekvereniging

Workshop maart 2021

hogeschool
W
Windesheim
Dichter bij jou

KNMO
KONINKLIJKE NEDERLANDSE
MUZIEK ORGANISATIE

Over mij

Over mij

28 jaar, Hattem GLD

Voorzitter Ontwaakt Hattem

Saxofoon, bariton, trombone (en
trompet, bugel, bastuba...)

4^e jaar Toegepaste Gerontologie

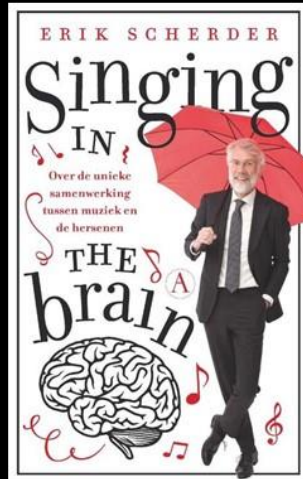
Muziek en ouder worden

Sociaal netwerk
onderhouden

Actief blijven

Zinnvolle
tijdsbesteding

Eenzaamheid

Dubbele vergrijzing

Babyboom

Toename (gezonde)
levensverwachting

Sinds de jaren 60

Velpse fanfare gaat ten onder aan vergrijzing én corona

VELP - De Velpse drum- en showfanfare Mr. H. M. van der Zandt, een begrip sinds 1952, houdt op te bestaan. Het aantal leden was de laatste jaren al sterk teruggelopen. Maar de coronacrisis heeft de vereniging de das omgedaan, vertelt voorzitter Nick Reuter.

De Gelderlander, 17 december 2020

Meer ouderen = minder leden?

Diversiteit van bevolking en vrijetijdsbestedingen neemt toe

Van lid naar consument

Wat doe je als je muziek gaat luisteren?

Een advies schrijven

Wat kan **een muziekvereniging** in Nederland het best doen om oudere leden **actief betrokken** te houden bij de vereniging en daarmee zowel het **welzijn van de oudere leden** als de **vitaliteit van de muziekvereniging** te bevorderen?

Muziekverenigingen in Nederland HaFaBra als uitgangspunt

Betrokken houden van oudere leden

Welzijn van oudere leden bevorderen

Vitaliteit van de muziekvereniging

1. Het imago van de muziekvereniging
2. Het werven van (jeugd)leden
3. De doorstroming van leden
4. Muzikale wensen en behoeften (ambitie)

Jong geleerd is oud gedaan

Muziekeducatie blijft enorm belangrijk!

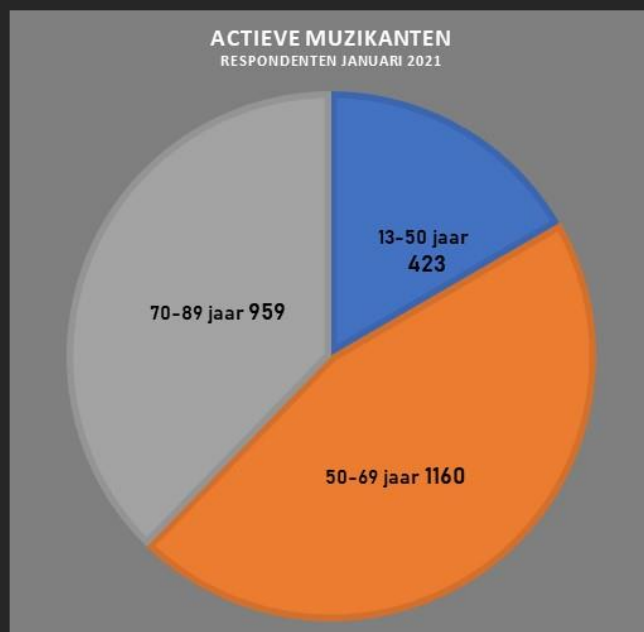
Zilveren economie

Maatschappelijke functie van de vereniging

2701
respondenten
met een
gemiddelde
leeftijd van 62 jaar

ACTIEVE MUZIKANTEN
RESPONDENTEN JANUARI 2021

2622 leden

waarvan 2542 actieve leden

69 oud-leden

10 niet-leden

69 Oud-leden:

- muziekprofessionals
- fysieke klachten/leeftijd
- tijdsgebrek (studie/gezin)
- vereniging (bestuur/muziekkeuze, dirigent, verplichtingen)
- vereniging opgeheven

69 Oud-leden:

70+: meer dan de helft leeftijdsgerelateerd, ruim 60% wordt niet meer opnieuw lid.

Meer dan 80% van de oud-leden jonger dan 70 jaar sluit niet uit dat zij in de toekomst weer lid worden.

Geen volledig beeld!

80 Passieve leden:

72 personen zijn 50 jaar of ouder

41 personen zijn nooit muzikaal actief geweest

39 personen zijn inmiddels gestopt

66,7%: gezondheid, leeftijd, te hoog niveau

19,2% niet leeftijdsgerelateerd

(te weinig tijd, bestuurstaak)

1. Welke rol speelt de muziekvereniging in het leven van de oudere leden?

1. Gezelligheid	714	11. Samenspel	154
2. Ontspanning	547	12. Muziek maken	147
3. Plezier	439	13. Vriendschap	138
4. Sociale contacten	337	14. Emotie	115
5. Samen	248	15. Muziek	110
6. Verbinding	223	16. Genieten	106
7. Sociaal	211	17. Passie	98
8. Uitdaging	191	18. Leerzaam	59
9. Hobby	158	19. Leven	59
10. Saamhorigheid	155	20. Ontmoeting	57

Volgens de 70-plussers:

1. Sociale aspecten en/of gezelligheid
2. Plezier bij het uitoefenen van hun hobby
3. Actief en fit blijven

96% voelt zich nog altijd prettig in het orkest

Wat verandert er als je ouder wordt?

29%: Niets/verbetering (meer tijd)

26%: Moeilijker (meer oefenen, verminderde techniek/embouchure)

28%: Fysieke aspecten (verminderd zicht, gehoorverlies, artrose, gebitsproblemen, minder lucht, minder concentratie, minder uithoudingsvermogen)

Overig: verandering van repertoire, contact met medemuzikanten, gesjouw

Blijft u tot uw tachtigste?

Respondenten jonger dan 70 jaar

Ja: 64,0% Nee: 36,0%

Respondenten van 70 jaar of ouder

Ja: 65,4% Nee: 34,6%

2. Wat is de rol van oudere leden binnen een muziekvereniging?

“Enerzijds vind ik het tof dat ze nog meedoen en ervan genieten. Anderzijds merk ik dat de oudere generatie de groei van het orkest wat tegenhoudt. Met alle respect, de kwaliteit wordt minder. Ook is er bij ons veel weerstand tegen modernere stukken bij de oudere generatie, dat vind ik wel eens jammer. Maar de mensen die nu onder ouderen vallen, zijn wel de mensen die de vereniging hebben opgebouwd. Die zet je niet zomaar opzij.”

Danique (23)

De oudere muzikant

Loyaal

Veel kennis, ervaring en tijd

Meedoen en gewaardeerd worden

Bereid om een stapje opzij te doen
in het belang van de vereniging

Ouderdom is geen ziekte

Het beste moment om te stoppen:

1. Wanneer de muzikant zelf vindt dat hij/zij het muzikale niveau niet meer aan kan: 58,3%
2. Nooit: 29,4%
3. Wanneer de vereniging/muzikaal leider vindt dat de muzikant het niveau niet meer aan kan: 12,3%

Ga je je grenzen verleggen?

3. Op welke manier willen en kunnen de oudere leden betrokken blijven bij de muziekvereniging?

De ideale muzikale toekomst

50-69 jaar

- Respect en open staan (49%)
- Betrekken en verbinden (25%)
- Senioren/dagorkesten en ensembles (13%)
- Aanpassen, ondersteunen, partijen, lessen (13%)
- Repertoire, ambitie (12%)
- Optredens verzorgen (5%)

70 jaar en ouder

- Respect en waardering (23%)
- Repertoire (18%)
- Betrekken en verbinden (13%)
- Ondersteunen en aanpassen (9%)
- Seniorenorkesten en ensembles (8%)
- Optredens verzorgen (5%)

Het voortbestaan van de muziekverenigingen

- Maar liefst 11% van de vijftigers en zestigers benoemt geen ideale toekomst voor zichzelf, maar legt de nadruk op het behouden van de vereniging en/of (jeugd)ledenwerving
- Onder de zeventigplussers is dit percentage zelfs 33%!

4. Op welke manier verschilt de rol van seniorenorkesten ten opzichte van reguliere orkesten?

Voordelen

- Gelijkgestemden
- Sociale contacten
- Actief blijven
- Aanpassingen (niveau, repertoire, tijdstip)
- Tijdsbesteding
- Ontspanning

Nadelen

- Niveau
- Te weinig diversiteit
- Imago: oud voelen/zeuren
- Aanbod en afstand
- Repertoire
- Tijd/interesse
- Eigen vereniging eerst

Een (gedwongen) keuze maken

Hoe ziet de (ideale) toekomst van de vereniging eruit? Waar liggen kansen?

Wat zijn de wensen/behoefte van de leden?

Zou u (later) bij een seniorenorkest willen spelen?

	Totaal	<50 jaar	50-69 jaar	>70 jaar
	n=2691	n=449	n=1223	n=1019
1. Ik zit/zat al in een seniorenorkest	22,1%	1,6%	12,5%	42,7%
2. Ja	20%	25,1%	26,3%	10,0%
3. Misschien / Dat weet ik niet	42,6%	61,4%	50,8%	24,4%
4. Nee	15,3%	11,8%	10,3%	22,9%

Wat nu?

Ideeën bedenken
Goed idee uitwerken

www.facebook.com/verzilverdemuziekvereniging

Bijlage 5 – Project Minor Non-Profit Business

Op welke manier kunnen muziekverenigingen in Nederland het best de benodigde middelen verkrijgen om een overdagorkest op te zetten?

Instelling: Hogeschool Windesheim Zwolle
Opleiding: Minor Non-Profit Business 1
Onderwijseenheid: Project Non-Profit Business 1
Vakcode: COMmNPB1.PJ.2021

Inleiding

Dit project/onderzoek is een vervolg op mijn adviesrapport: Verzilver de Muziekvereniging. De opdracht is uitgevoerd vanuit de Koninklijke Nederlandse Muziek Organisatie (KNMO), waarbij 2.500 muziekverenigingen uit heel Nederland zijn aangesloten.

Vanuit de opleiding Toegepaste Gerontologie heb ik het advies geschreven op basis van de wensen en behoeften van de oudere amateurmuzikanten. Muziekverenigingen bieden plaats voor jong en oud, maar meer dan de helft van de amateurkunstverenigingen heeft te maken met vergrijzing van het ledenbestand (Neele, Zernitz & IJdens, 2018). Dit en andere maatschappelijke veranderingen vragen om een vernieuwende aanpak.

Een voorbeeld van zo'n nieuwe aanpak is het overdagorkest. De meeste reguliere muziekverenigingen repeteren op doordeweekse avonden. Het overdagorkest – de naam zegt het al – repeteert overdag, bijvoorbeeld op een woensdagochtend of zaterdagmiddag. Dat wordt vaak als prettig ervaren door ouderen, maar biedt ook extra mogelijkheden voor amateurmuzikanten met onregelmatige werktijden of schoolgaande kinderen. De overdagorkesten hebben dus veel potentie omdat zij mogelijk een breder publiek aanspreken.

In dit project onderzoek ik wat er allemaal bij komt kijken om een overdagorkest op te richten en hoe daar sponsoring, fondsenwerving en andere (financiële) ondersteuning bij gebruikt kan worden.

Ik had dit in m'n eentje niet kunnen doen. Ik wil een aantal mensen bedanken voor hun ondersteuning, te beginnen met de docenten van de minor Non-Profit Business Ab Steunenbergh, Bert Sleijster & Emiel Kamman. Zij hebben niet alleen erg inspirerende lessen en gastcolleges georganiseerd, maar mij ook de ruimte gegeven om het project op mijn eigen wijze invulling te kunnen geven. Daarnaast wil ik ook Toon Peerboom (KNMO), Rebecca van Ree & Dick Kers (Lekstadorkest Culemborg) en Tjeerd de Groot (Dagorkest Voorne Putten Rozenburg) bedanken voor de waardevolle en praktische informatie die zij tijdens interviews met mij hebben gedeeld. Uiteraard wil ik ook Petra van Aart (KNMO) bedanken voor haar begeleiding en feedback.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	83
Inhoudsopgave	84
1. Onderzoeksopzet.....	85
1.1 Probleemdefinitie.....	85
1.2 Adviesvraag	85
1.3 Onderzoeksmethoden.....	85
2. Onderzoeksresultaten	85
2.1 Achtergrond.....	85
2.2 Wat is er nodig om een overdagorkest op te zetten?.....	89
2.3 Op welke manieren kunnen organiserende muziekverenigingen hier zelf in bijdragen?.....	91
2.4 Welke andere partijen kunnen overdagorkesten benaderen voor een bijdrage en op welke manier?.....	92
2.5 Conclusie	101
3. Aanbevelingen	102
3.1 Inventariseer behoeften en aanbod.....	102
3.2 Warme benadering en aandacht.....	102
3.3 Stapelfinanciering.....	102
Literatuurlijst	104

1. Onderzoeksopzet

1.1 Probleemdefinitie

Voor het organiseren van nieuwe projecten is er van alles nodig. Soms zijn de middelen makkelijk bereikbaar of zelfs al op voorraad, zoals muziekinstrumenten die ongebruikt in de voorraadkast liggen en beschikbaar zijn voor nieuwe deelnemers aan het project. Voor andere middelen zullen de verenigingen zelf in de buidel moeten tasten. De meeste muziekverenigingen hebben beperkte inkomsten. Er zijn dus aanvullende inkomstenbronnen nodig. Dit leidt tot de volgende adviesvraag:

1.2 Adviesvraag

Op welke manier kunnen muziekverenigingen in Nederland het best de benodigde middelen verkrijgen om een overdagorkest op te zetten?

Deelvragen

1. Wat is er nodig om een overdagorkest op projectbasis op te zetten?
2. Op welke manieren kunnen de organiserende muziekverenigingen hier zelf in bijdragen?
3. Wie kunnen overdagorkesten benaderen voor een bijdrage voor het overdagorkest?
4. Hoe kunnen overdagorkesten deze partijen het best benaderen?

1.3 Onderzoeksmethoden

1. Literatuuronderzoek naar de algemene financiële gang van zaken bij muziekverenigingen en projectorkesten.
2. Interview met Toon Peerboom (KNMO) en twee bestaande overdagorkesten (Lekstadorkest Culemborg; Dagorkest Voorne Putten Rozenburg): waar lopen muziekverenigingen tegenaan bij het opzetten van projectorkesten?
3. Literatuuronderzoek (inclusief gebruik van lesmateriaal minor Non-Profit Business) naar welke partijen mogelijk kunnen bijdragen aan een overdagorkest.

2. Onderzoeksresultaten

2.1 Achtergrond

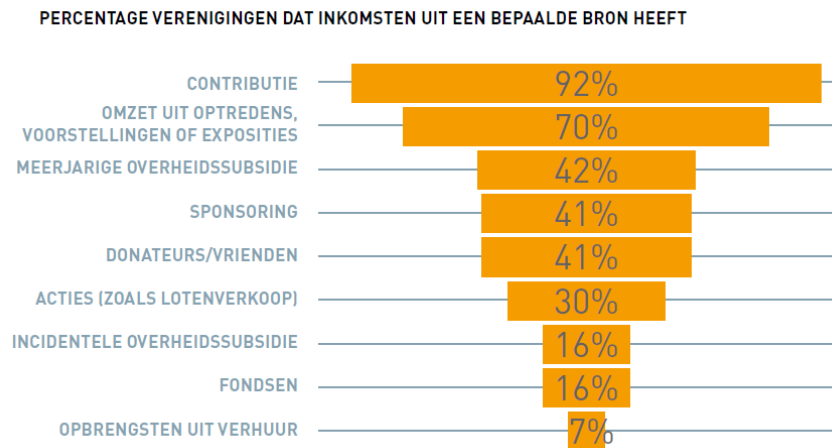
2.1.1 De muziekvereniging

Een vereniging is een organisatie zonder winstoogmerk en bestaat uit een groep mensen (leden) dat samen een doel wil bereiken. Op de ledenvergadering worden beslissingen genomen over de organisatie en wordt een bestuur benoemd, dat vaak ook uit leden bestaat (KVK & CBS, z.d.). Verenigingen met als doel het beoefenen van podiumkunst, in het bijzonder instrumentale muziekbeoefening, zijn muziekverenigingen. De verenigingen bestaan uit één of meerdere orkesten. Muziekverenigingen zijn geen eendagsvliegers: de meesten bestaan al tientallen jaren en sommigen bestaan zelfs al meer dan 200 jaar (Van den Broek, 2010). Dat betekent dat zij stevig geworteld zijn in de lokale samenleving en hebben tijdens hun bestaan al heel wat opgebouwd. Denk bijvoorbeeld aan een degelijk instrumentarium en een muziekbibliotheek, soms zelfs een eigen verenigingsgebouw, maar vooral een rijk en divers ledenbestand.

De verenigingen hebben doorgaans volledige rechtsbevoegdheid en worden geleid door een vrijwillig bestuur. De leden betalen contributie en de verenigingen komen in aanmerking voor subsidie van de overheid en van fondsen mits de inkomsten ten goede komen aan de vereniging. Eventuele winst mag niet onder de leden verdeeld worden (KVK & CBS, z.d.).

Muziekverenigingen zijn wel aan verandering onderhevig. Zo is er vanaf 2011 flink bezuinigd op cultuur, waardoor subsidies van veel gemeenten is gekort of zelfs verdwenen (Witte, 2016). En

terwijl de contributie vroeger veruit de belangrijkste bron van inkomsten was, is dat tegenwoordig meestal nog maar de helft van de inkomsten. In de praktijk moeten muziekverenigingen gebruik maken van andere inkomstenbronnen, zoals sponsoring, acties en donaties (zie figuur 1) (LKCA, 2019; Rubingh, 2018).

Figuur 1 Percentage verenigingen dat inkomsten uit een bepaalde bron heeft. Overgenomen uit *Verenigingsmonitor 2018* van LKCA, 2019 (<https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01/verenigingsmonitor-2018.pdf>). Copyright 2019, LKCA.

Tijdens de overgang van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving wordt de betrokkenheid van de burgers zelf steeds belangrijker. Daardoor ontstaat er een toenemende behoefte van maatschappelijke betrokkenheid en een projectgerichte aanpak om als vereniging in aanmerking te komen voor subsidies van fondsen en overheden. Er wordt daarnaast ook steeds vaker gezocht naar alternatieve financieringsbronnen en samenwerkingen met onder andere bonden, sponsors en andere verenigingen (Ravenhorst, Ernst & Noijens, 2019; Rubingh, 2018). Het is in dit opzicht zeker een uitdagende tijd voor de muziekverenigingen.

2.1.2 De (oudere) leden

Muziek maken in een orkest is een hobby dat tot op hoge leeftijd beoefend kan worden. De jongste leden beginnen rond hun achtste levensjaar en veel leden zijn decennia lang lid van 'hun' vereniging (Bomhof, De Bonth, Van den Eijnen, & Smit, 2016). De meeste orkesten hebben leden van alle leeftijden, maar er zijn ook jeugdorkesten en seniorenorkesten (Van den Broek, 2010).

Als gevolg van vergrijzing neemt het percentage oudere leden bij veel muziekverenigingen toe (LKCA, 2019). De groep oudere amateurmuzikanten is erg divers: 'de oudere' bestaat niet. En ondanks dat ouderdom vaak met gebreken komt, verschilt het heel erg per persoon wanneer iemand kwetsbaarder wordt (Van Campen, 2011). Uit eigen onderzoek blijkt dat leeftijdsgerelateerde klachten bij het muziek maken, zoals gebitsproblemen of verminderd zicht of gehoor, meestal pas tot uiting komt bij de oudste leeftijdsgroep vanaf 70 jaar. Toch merkt een deel van de 70-plussers vooral vooruitgang op in hun muzikale vaardigheden, simpelweg omdat ze er vanaf hun pensioengerechtigde leeftijd meer tijd aan kunnen besteden.

2.1.3 Het overdagorkest

Het oprichten van een overdagorkest is één van de mogelijkheden om de leeftijdsvriendelijkheid van muziekverenigingen te verbeteren en de maatschappelijke waarde te vergroten. Hierbij ligt de nadruk op de actieve participatie en betrokkenheid van de oudere leden. Zij geven aan dat zij het

prettig vinden om overdag muziek te maken. De redenen verschillen per persoon: sommigen gaan 's avonds liever niet weg, anderen hebben dan minder energie of hebben simpelweg genoeg tijd om overdag muziek te maken. Toch komen niet alleen ouderen in aanmerking voor een overdagorkest, maar bijvoorbeeld ook mensen die 's avonds of in het weekend werken.

Ondanks dat een overdagorkest veel mensen vanaf een pensioengerechtigde leeftijd kan trekken is het aanbevolen om geen seniorenorkest maar een overdagorkest te starten. Zo wordt leeftijdsdiscriminatie en stereotypering voorkomen. Bovendien vergroot een breder publiek de kans op een geslaagd project en leidt het stimuleren van intergenerationele contacten binnen het orkest tot vermindering van de kans op eenzaamheid bij ouderen (LKCA, Coalitie Erbij & Cultuurconnectie, 2020).

Een overdagorkest springt op deze manier vooral in op de behoefte om maatschappelijk betrokken te zijn, op projectbasis te werken en om de toegankelijkheid van actieve muziekparticipatie voor volwassenen te vergroten (Van Raalte, 2021).

Figuur 2. Overgenomen uit *Woman, 96, still swings on Trumpet band founded in 1951* van AP News, 2019 (<https://apnews.com/article/784e31c996cf46aba219823a2bb6acd0?>). Copyright 2019, Phil Masturzo/Akron Beacon Journal via AP.

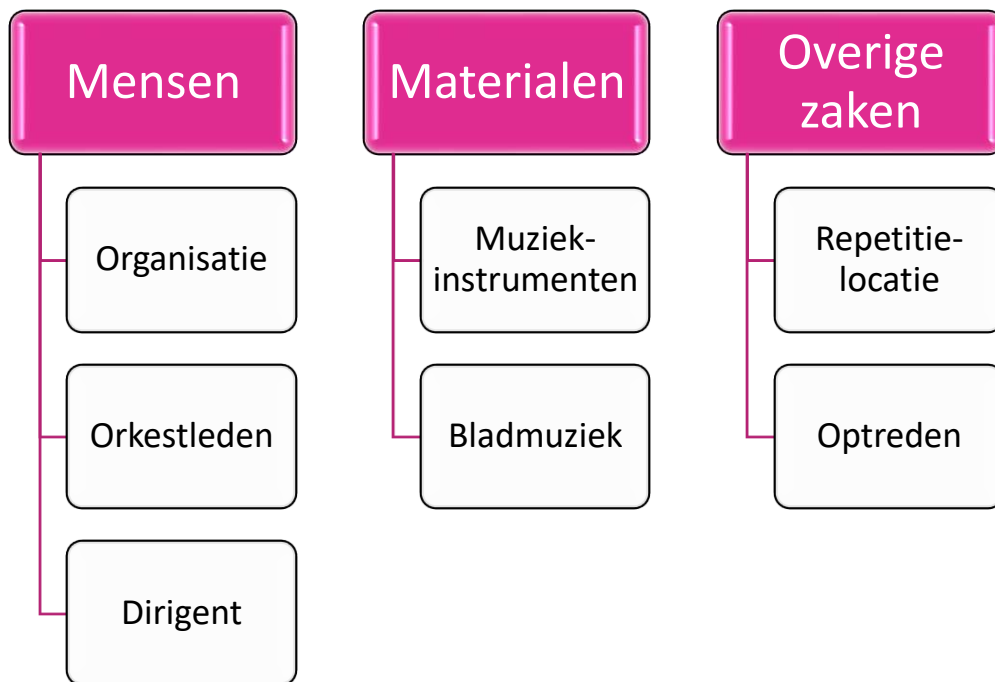
2.1.4 Business Model Canvas

<p>Strategische partners</p> <p>Lokale muziekverenigingen Regionale bond Koepelorganisatie KNMO Lokale overheid Lokale ondernemers Donateurs</p>	<p>Kernactiviteiten</p> <p>Aanbieden van repetities. Organiseren van afsluitende concerten.</p>	<p>Waardepropositie</p> <p>Goede toegankelijkheid van actieve muziekparticipatie door ouderen. Repetities vinden overdag plaats.</p>	<p>Klantrelaties</p> <p>Wekelijks meedoen Meedenken en meebeslissen Persoonlijke aandacht (bijv. formele/informele gesprekken).</p>	<p>Klantsegmenten</p> <p>Mensen die overdag tijd hebben, vaak vanaf pensioengerechtigde leeftijd of met een baan 's avonds/in de weekenden.</p>
	<p>Mensen en middelen</p> <p>Bestuur/vrijwilligers Dirigent</p>	<p>Samen muziek maken op een ontspannen, plezierige manier. (De muzikanten kunnen zich voor beperkte tijd aanmelden indien gewenst.)</p>	<p>Kanalen</p> <p>Wekelijks fysiek samenzijn Nieuwsbrief Social media</p>	<p>Huidige leden van muziekverenigingen in de buurt (= skelet!) Aangevuld door nieuwe muzikanten die in het verleden muziekles hebben gehad.</p>
<p>Kostenstructuur</p> <p>Salaris dirigent Zaalhuur Instrumenten aanschaf & onderhoud Bladmuziek aanschaf & licenties Lief & Leed (bloemen, kaartjes etc.) Optredens</p>		<p>Inkomstenstromen</p> <p>Contributie (Stimulerings)subsidie Fondsen (Prins Bernhard Cultuurfonds, Lang Leve Kunst Fonds etc.) (Lokale) sponsors Acties (Verkoopacties, oud papieracties) Donaties Crowdfunding</p>		

2.2 Wat is er nodig om een overdagorkest op te zetten?

Om een goed antwoord te krijgen op deze en de volgende deelvraag zijn er drie interviews uitgevoerd: één met de vicevoorzitter/adviseur van de Koninklijke Nederlandse Muziek Organisatie en twee met mensen die in de organisatie van een bestaand overdagorkest zitten.

Hieruit komen de aspecten zoals weergegeven in figuur 3. Deze worden vervolgens toegelicht in dit hoofdstuk.

Figuur 3. Benodigdheden voor een overdagorkest op projectbasis

2.2.1 Mensen

Organisatie

Een klein team van ± 3 personen vormen het startpunt van het overdagorkest. Samen nemen zij het initiatief: ze ontwikkelen een visie en een missie voor het overdagorkest en inventariseren of er genoeg animo voor een overdagorkest is in hun directe omgeving.

Een driekoppig organisatieteam kan fungeren als een zelfstandig bestuur met een voorzitter, een penningmeester en een secretaris, maar het oprichten van het overdagorkest als zelfstandige vereniging is geen vereiste wanneer er nauwe samenwerking met een bestaande muziekvereniging in stand wordt gehouden.

Orkestleden

Zonder leden is er geen orkest. De leden van een aantal reeds bestaande muziekverenigingen zijn makkelijk te benaderen voor inventarisatie en als (potentieel) leden van het overdagorkest. De meeste overdagorkesten hebben in de praktijk dan ook leden van diverse lokale muziekverenigingen.

Daarnaast kunnen mensen die nog niet bij een muziekvereniging spelen, maar wel een muziekinstrument beheersen worden overgehaald om mee te doen. Hiervoor kan er een campagne

worden uitgevoerd. Een voorbeeld van de campagne staat uitgewerkt in het verslag over charity marketing.

Dirigent

Ondanks dat overdagorkesten doorgaans geen hoge muzikale ambities hebben is een goede dirigent ontzettend belangrijk. Muzikale uitdaging en artistieke begeleiding op een niveau dat bij de muzikanten past en een goed klinkend resultaat tijdens een optreden zijn altijd van belang, ook wanneer er eenvoudiger muziek gespeeld wordt. Daarnaast worden goede sociale vaardigheden van de dirigent genoemd, zeker omdat de nadruk ligt op het plezier en meedoen. De dirigent moet alle leden van het overdagorkest in hun waarde laten en op passende wijze aanspreken.

De dirigent is dus erg waardevol maar is ook een van de grootste uitgaven voor een overdagorkest. Een dirigent is meestal HBO-geschoold. De Bond van Orkestdirigenten en Instructeurs (BvOI) heeft richtlijnen gepubliceerd voor de tarieven van dirigent, afgestemd op opleiding en ervaring van de dirigent en niveau van het orkest (Bond van Orkestdirigenten en Instructeurs, 2020).

2.2.2 Materialen

Muziekinstrumenten

Een muziekvereniging kan uiteraard niet zonder muziekinstrumenten. Welke instrumenten er precies nodig zijn, is afhankelijk van de bezetting en het type orkest en de vaardigheden/voorkeuren van de leden. Muziekinstrumenten bestaan in alle soorten en maten en kunnen erg verschillen in prijs. Een tweedehands koperen instrument hoeft 'slechts' enkele honderden euro's te kosten, terwijl de nieuwprijs van de blaas- en slagwerkinstrumenten van gerenommeerde merken op kan lopen tot meer dan 10.000 euro.

Er moet ook rekening worden gehouden met het onderhoud van de instrumenten. Om de instrumenten speelbaar te houden wordt er altijd wel gebruik gemaakt van bijvoorbeeld rieten en ventielolie. De instrumenten moeten gepoetst worden en eens in de zoveel tijd hebben ze een onderhoudsbeurt nodig. En een ongelukje zit natuurlijk in een klein hoekje: er zijn af en toe ook reparaties nodig. Hiervoor kan een verzekering worden afgesloten.

Bladmuziek

Bladmuziek wordt gebruikt zodat iedere muzikant weet wat er gespeeld moet worden. De bladmuziek kan aangeschaft worden via bijvoorbeeld een uitgeverij of door te lenen bij een muziekbibliotheek. Dat kan echter niet zomaar. Om bladmuziek te mogen gebruiken en reproduceren hebben verenigingen licenties nodig van Buma|Stemra voor auteursrechten en van de Federatie Muzikauteurs en Uitgevers (FEMU) voor het additioneel kopiëren en digitaal beheer van bladmuziek. De verenigingen kunnen deze licenties zelfstandig of via de KNMO aanvragen (KNMO, z.d.).

2.2.3 Overige zaken

Locatie

Voor de repetities is een geschikte (binnen)locatie nodig. Er moet voldoende ruimte zijn voor alle muzikanten. Bij voorkeur is er ook een bergingsruimte om onder andere slagwerkinstrumenten veilig op te bergen.

Optreden

Een project krijgt een duidelijk einde door af te sluiten met een optreden. Het meest voor de hand liggend is een concert op een aansprekende locatie. Afhankelijk van de wensen van het orkest kan het optreden eenvoudig gehouden worden of juist neergezet worden als groots evenement. Voor de afsluiting kan tevens extra publiciteit worden gemaakt.

2.3 Op welke manieren kunnen organiserende muziekverenigingen hier zelf in bijdragen?

Er wordt in deze situatie uit gegaan van een overdagorkest dat wordt opgericht vanuit een (of meerdere) bestaande muziekvereniging(en). Op basis van de interviews met respondenten namens overdagorkesten wordt ingegaan op wat organiserende muziekverenigingen zelf kunnen bijdragen bij het opzetten van een overdagorkest.

2.3.1 Mensen

De organisatie van een overdagorkest kan met een team van enthousiaste (oud)(bestuurs)leden vanuit een of meerdere bestaande muziekverenigingen. Vooral wanneer zij al ervaring hebben met het organiseren van een orkest bevordert het een vliegende start.

De leden van huidige muziekverenigingen kunnen ook een stevig skelet vormen voor de bezetting van het overdagorkest. Zoals aangegeven in §2.1.2 vormen ouderen een belangrijke potentiële doelgroep.

2.3.2 Materialen

Doordat het overdagorkest vaak als aanvulling wordt gezien op de reguliere orkesten trekt het veel mensen die al een muziekinstrument hebben. Sommigen zijn in het bezit van hun eigen instrument, anderen hebben een instrument in bruikleen van een vereniging en zullen daarvoor in de meeste gevallen eerst toestemming voor gebruik van het instrument moeten vragen bij het bestuur. Daarnaast hebben veel verenigingen nog extra instrumenten op voorraad. Mochten er niet voldoende instrumenten zijn, dan kan het lonen om rond te vragen bij zusterverenigingen om een instrument voor beperkte tijd te huren. Door in de opstartfase 'onder de vleugels' van een bestaande vereniging is er vaak goede toegang tot instrumenten.

Datzelfde geldt overigens voor bladmuziek. Muziekverenigingen hebben vaak al een uitgebreide muziekbibliotheek. Door hier gebruik van te maken hoeft een projectorkest nauwelijks te investeren in de bladmuziek.

2.3.3 Overige zaken

Bestaande muziekverenigingen kunnen ook zorg dragen voor een goede locatie voor het overdagorkest. Een muziekvereniging heeft immers al toegang tot een geschikte repetitielocatie of zelfs een eigen verenigingsgebouw. In dat laatste geval kan een projectorkest vaak wel voor weinig geld het gebouw huren, vooral wanneer het extra inkomsten aan de bar opbrengt voor de muziekvereniging. Bij een locatie dat niet van de muziekvereniging zelf is (zoals een dorps huis of Kulturhus) ligt de huur vaak wat hoger.

Het overdagorkest kan zelfstandig een afsluitend optreden organiseren. Door het samen te laten vallen met een concert van de muziekvereniging kunnen de orkesten samen één optreden organiseren, waardoor er de totaliteit minder organisatiekracht en middelen nodig zijn.

Figuur 4. Overgenomen uit *Woman, 96, still swings on Trumpet band founded in 1951* van AP News, 2019 (<https://apnews.com/article/784e31c996cf46aba219823a2bb6acd0?>). Copyright 2019, Phil Masturzo/Akron Beacon Journal via AP.

2.4 Welke andere partijen kunnen overdagorkesten benaderen voor een bijdrage en op welke manier?

Het kan per situatie erg verschillen wat er beschikbaar is voor het overdagorkest vanuit de bestaande muziekvereniging(en). Daarom kunnen partijen buiten de vereniging betrokken worden. Dit hoofdstuk geeft antwoord op twee deelvragen:

3. Wie kunnen overdagorkesten benaderen voor een bijdrage voor het overdagorkest?

4. Hoe kunnen overdagorkesten deze partijen het best benaderen?

Deze deelvragen worden beantwoord op basis van de interviews, literatuuronderzoek, informatie uit de lessen van de minor Non Profit Business (persoonlijke communicatie) en praktische voorbeelden.

2.4.1 De leden

2.4.1.1 Contributie

Ondanks dat tijden veranderen is contributie nog altijd een belangrijke inkomstenbron voor muziekverenigingen. CMV Crescendo Drachten laat tijdens een webinar van Sport Fryslan (2021) zien dat ongeveer dan de helft van de inkomsten uit de contributies van de leden komt. Het is dan ook zeker niet gek om een eigen bijdrage te vragen van de leden. De hoogte van de bijdrage kan afhangen van of de orkestleden tevens lid zijn van de organiserende muziekvereniging en of zij een eigen instrument gebruiken of niet.

In dit opzicht kan het gunstig zijn om oudere leden te betrekken. Over het algemeen is de huidige generatie ouderen, de babyboomers, relatief welgesteld. Zij geven graag geld uit aan vrijetijdsbestedingen die zij waardevol achten (The Gerontological Society of America, 2018). Dit kan door ledenwervingscampagnes actief op (oudere) volwassenen te richten en een passende manier van communicatie te hanteren. Wanneer mensen zich aangesproken voelen en zich kunnen identificeren met het project raken zij sneller betrokken. Denk daarbij aan het laten van volwassenen op posters en flyers zoals in figuur 5. Bepaal ook een juiste strategie voor social mediagebruik. Volgens de Masterclass van SOSOCIAL the Academy (persoonlijke communicatie, 28 januari 2021) is het verstandig om niet op elk platform een beetje te posten, maar je juist te richten op één of twee platformen waar de doelgroep actief is. Zo zijn jongeren goed te bereiken via Instagram en TikTok, terwijl (oudere) volwassenen vaker gebruik maken van Facebook.

Figuur 5. Flyers van het Nij Talint Orkest. Overgenomen uit *Bij Nij Talint Orkest kijken we altijd hoe het beter en mooier kan* [Facebook] door Nij Talint Orkest, 2021 (<https://www.facebook.com/nijtalintorkest>).

2.4.1.2 Acties

Sinds jaar en dag worden er al acties georganiseerd door leden van muziekverenigingen. Dat is niet altijd even makkelijk, want individualisering leidt tegenwoordig tot verminderde animo van de leden voor randactiviteiten zoals het voeren van acties (Den Hartog, 2006). Desondanks zijn er nog altijd acties die goed lopen. Het Lekstadorkest Culemborg organiseert een 'ouderwetse' oud papieractie, maar er zijn ook diverse andere vormen, zoals:

Loterijen

De Grote Clubactie (www.clubactie.nl) en de Nationale Muziekloterij (www.muziekloterij.nl) zijn voorbeelden van loterijen.

De Grote Clubactie is een jaarlijks terugkerende actie. Leden verkopen zoveel mogelijk loten van €3,00 per stuk waarmee de kopers prijzen kunnen winnen. 80% van de opbrengst van de loten is voor de verenigingen.

De Nationale Muziekloterij is een nieuwe speler en richt zich specifiek op muziekverenigingen. De loten waarmee de koper kans maakt op verschillende prijzen kosten €5,00 per stuk, waarvan 50% naar de gekozen (aangesloten) muziekvereniging gaat. De Nationale Muziekloterij heeft maandelijks trekkingen.

Verkoopacties

Bij een verkoopactie gaan leden producten namens de vereniging verkopen. Er zijn verschillende manieren waarop een verkoopactie georganiseerd kan worden. Zo kan de muziekvereniging voor een gunstige prijs een grote partij producten kopen zodat de leden deze vervolgens kunnen verkopen. Andersom kunnen de producten op voorhand besteld worden zodat de muziekvereniging op maat kan inkopen.

Een verkoopactie is een uitgelezen kans voor samenwerking met een lokale ondernemer, zoals het verkopen van potgrond van het tuincentrum of kaas van de kaasboer. De lokale ondernemer kan ook heel dichtbij zijn: zo is één van de leden van Muziekvereniging Kunst Na Arbeid Hierden tevens eigenaar van een bakkerij en hebben de bakkerij en de muziekvereniging samen een verkoopactie georganiseerd zoals weergegeven in figuur 6.

The image shows a Facebook post from the organization 'Muziekvereniging Kunst Na Arbeid Hierden'. The post features a promotional graphic for an 'Oranje Tompoucen Actie'. The graphic is divided into blue and orange sections. The blue section contains the following text: 'KNA BOUWEN VOOR MUZIEK', 'ORANJE TOMPOUCEN ACTIE', 'U kunt uw bestelling doorgeven voor woensdag 21 april via acties@kunst-na-arbeid.nl', 'Wij sturen u dan de gegevens om de betaling te kunnen voldoen', '5 stuks €10,00', 'Op dinsdag 27 april worden alle bestellingen in Hierden, Harderwijk en Hulshorst gratis thuisbezorgd'. The orange section shows three 'Oranje Tompoucen' cakes. The Facebook post text includes: 'Muziekvereniging Kunst Na Arbeid Hierden', '13 april · 🌐', '👍 ORANJE TOMPOUCEN! 🍷', 'Wilt u dit jaar op Koningsdag genieten van een lekkernij uit de bakkerij? Bestel dan nu de oranje tompoucen van Hop Taartenshop!', 'Via de mail, maar ook via een Facebook bericht is het mogelijk de bestelling te doen. Gratis thuisbezorgd op 27 april 2021!', 'Delen is van harte welkom! 🇳🇱', and the hashtags '#oranjetompoucen #oranje #knahierden #hierden #gemeenteharderwijk Minder weergeven'.

Figuur 6. Oranje Tompoucen Actie. Overgenomen uit *ORANJE TOMPOUCEN!* [Facebook] van Muziekvereniging Kunst Na Arbeid Hierden, 2021 (<https://www.facebook.com/KunstNaArbeidHierden>).

Er zijn ook organisaties die verkoopacties van muziekverenigingen faciliteren. Clubplan Nederland (www.clubplan.nl) heeft diverse kant-en-klare acties, waaronder Biertje van je Club (www.biertjevanjeclub.nl), waarbij er voor elk verkocht bierpakket €5,00 naar de vereniging gaat. Baltus Holland is een bloembollenbedrijf dat ook verkoopacties van onder andere bloembollen of chocolade voor scholen en verenigingen organiseert (baltusfundraising.nl). Afhankelijk van de omzet is 30% tot 40% van de omzet winst voor de vereniging.

Instrumentenactie

In het geval dat een overdagorkest instrumenten nodig kan er een instrumentenactie in de buurt georganiseerd worden. De muziekvereniging roept buurtbewoners op om te vragen wie er nog muziekinstrumenten thuis heeft en beschikbaar kan stellen voor het overdagorkest. Als extraatje kunnen technisch onderlegde leden vrijwillig kleine onderhoudsbeurten/reparaties uitvoeren. Een dergelijke actie kan bovendien lokale publiciteit opleveren en zelfs instrumenteneigenaren over om lid te worden van het overdagorkest.

Sponsorkliks

Sponsorkliks (www.sponsorkliks.com), de naam zegt het al, is eigenlijk een vorm van sponsoring. Sponsorkliks verwijst naar een breed scala aan webshops, waaronder grote namen zoals Bol.com, Thuisbezorgd en Booking.com, maar kleinere webshops. Verenigingen kunnen zich aansluiten bij Sponsorkliks. Een koper kiest vervolgens op Sponsorkliks een aangesloten vereniging en de webshop waar hij/zij aankopen wil doen. De webshop betaalt een kleine commissie over het aankoopbedrag aan de vereniging via Sponsorkliks zonder dat de koper extra hoeft te betalen.

In principe kan iedereen binnen en buiten een muziekvereniging hieraan meedoen, maar omdat de leden vaak het meest betrokken zijn dragen zij in de praktijk naar alle waarschijnlijkheid het meest bij via Sponsorkliks.

De uitvoering

Bij alle acties is vormt het sociale netwerk de sleutel tot succes: niet alleen bij het organiseren maar ook zeker bij het uitvoeren. Plaats interne oproepen om mee te doen, vraag aan leden om hun familie en vrienden aan te spreken en maak gebruik van social media om zoveel mogelijk mensen te bereiken.

2.4.2 Het publiek

2.4.2.1 Optredens

Uit de Verenigingsmonitor 2018 blijkt dat veel kunstverenigingen omzet genereren uit optredens (LKCA, 2019). Het is de vraag of dit haalbaar is voor een overdagorkest op projectbasis, omdat het optreden pas ter afsluiting wordt gehouden en daarom voorafgaand aan het project niet kan bijdragen aan de organisatie. Het orkest kan bovendien de toegankelijkheid van muziekbeoefening het best benadrukken door het optreden gratis toegankelijk te maken voor publiek en hen eventueel om een (vrijwillige) bijdrage te vragen voor een volgend project.

2.4.2.2 Crowdfunding

Uit de Verenigingsmonitor 2018 van het LKCA (2019) blijkt dat er bijna geen verenigingen in de kunst- en cultuursector inkomsten genereert uit crowdfunding vanuit het grote publiek, de crowd. Toch is hier letterlijk en figuurlijk veel winst te behalen. Crowdfunding leent zich namelijk uitstekend voor het inzamelen van een bepaald bedrag om een doel op de korte termijn met een maatschappelijke waarde, zoals het realiseren van een overdagorkest (Raad voor Cultuur, 2014).

Omdat crowdfunding voor veel muziekverenigingen nieuw is en om de kans op een geslaagde campagne te verhogen kan er gebruik gemaakt worden van een bestaand platform. Voordekunst (www.voordekunst.nl) is een platform dat zich richt op crowdfunding in de creatieve sector. Het biedt tips, feedback, coaching en alle benodigde middelen om een crowdfundingscampagne te organiseren. Een mooi voorbeeld van een geslaagd project is Mundo Sonora, een intergenerationeel en internationaal samenwerkingsproject van muzikanten uit het Midden-Oosten en Afrika en Brassband Amor Musae uit Swifterbant (Figuur 7). Zij hebben door 124 donaties maar liefst €8.035 opgehaald voor de ontwikkeling van hun online familieconcert.

Figuur 7. Mundo Sonora. Overgenomen uit Hoera!! Orchestre Partout – MUNDO SONORA: online familieconcert is geslaagd! door voordekunst, 2021 (<https://www.voordekunst.nl/projecten/11482-mundo-sonora-online-familieconcert>).

Ook hier zijn geefmotieven zoals beschreven in §2.4.3 te herleiden, zoals de het maken van publiciteit (behoefte), de vraag om te geven (verzoeken) en doordat mensen op het platform een berichtje kunnen achterlaten heeft het ook invloed op iemands reputatie. Door een concreet doel te beschrijven en zoveel mogelijk rekening te houden met mogelijke geefmotieven kan crowdfunding veel opleveren. Op de lange termijn kan een geslaagde crowdfundingscampagne zelfs leiden tot meer naamsbekendheid en langdurige binding en betrokkenheid van het publiek (Loos & Koren, 2011).

2.4.3 Donateurs

Donateurs zijn geen onbekend fenomeen in de muzieksector. Veel muziekverenigingen hebben donateurs die structureel met een bepaald bedrag per maand of per jaar de vereniging financieel ondersteunen. In de praktijk bestaat de groep donateurs voornamelijk uit muzikliefhebbers van hoge leeftijd, lijkt het werven van nieuwe donateurs weinig rendement op te leveren en niet meer van deze tijd te zijn (Den Hartog, 2006).

Zowel een tijdelijk overdagorkest als de muziekvereniging kunnen toch veel inkomsten genereren vanuit de donateurs. Daarbij is het goed om een link te leggen met de filantropische sector en te

verdiepen in het geefgedrag van mensen. Pamala Wiepking van de Erasmus Universiteit Rotterdam en René Bekkers van de Vrije Universiteit Amsterdam beschrijven acht motieven voor geefgedrag welke goed toepasbaar zijn bij muziekverenigingen/overdagorkesten:

1. Behoeften	Het bestedingsdoel moet 'leven' bij de mensen: ze moeten weten dat het bestaat (dus publiciteit maken!). Bij voorkeur heeft het bestedingsdoel nieuwsaarde en komen de mensen er persoonlijk mee in aanraking. Dit kan bijvoorbeeld door met enkele (potentiële) orkestleden in de krant een interview te doen, zodat anderen mensen die zij kennen in de krant zien en over het overdagorkest lezen.
2. Verzoeken	Mensen moeten gevraagd worden om geld te geven, bij voorkeur op een persoonlijke wijze. Bij een lokaal bestedingsdoel zoals de muziekvereniging/het overdagorkest is de kans op reeds bestaande (warme) contacten tussen donateur en ontvanger waarschijnlijk en is er sprake van sociale druk, waardoor mensen eerder geneigd zijn om geld te geven.
3. Kosten en opbrengsten	Mensen geven sneller wanneer de gift goedkoper lijkt, bijvoorbeeld in ruil voor een klein cadeautje of een gratis kopje koffie bij het optreden. Omdat het zo op een transactie lijkt bestaat wel de kans dat donateurs in de toekomst ook alleen willen geven als er iets tegenover staat.
4. Altruïsme	Het geven om de ontvanger te helpen, vaak als (nobele) morele opdracht. Iemand heeft bijvoorbeeld hart voor de muziek en wil graag helpen om het overdagorkest te realiseren.
5. Reputatie	Wanneer iemand openlijk een donatie doet en hierover communiceert met anderen heeft het invloed op de reputatie: de donateur laat sociale betrokkenheid en verbinding met het bestedingsdoel zien. Een muziekvereniging kan mensen via social media verzoeken om te doneren en een reactie achter te laten, zodat donateurs van elkaar kunnen zien dat ze hebben gedoneerd.
6. Psychologische voordelen	Mensen voelen zich er vaak prettig bij als zij geloven dat zij een ander helpen. Ook hier komt de maatschappelijke waarde van het overdagorkest om de hoek kijken: mensen kunnen bijvoorbeeld helpen om muziek maken voor ouderen toegankelijk te maken.
7. Waarden	Mensen willen met hun gift meehelpen aan het veranderen van de wereld op het gebied dat zij belangrijk vinden. Als mensen veel waarde hechten aan cultuurparticipatie zullen zij sneller geven aan voor de muziekvereniging dan wanneer zij sport veel belangrijker vinden.
8. Effectiviteit	Hebben mensen vertrouwen in het bestedingsdoel en zijn ze ervan overtuigd dat hun gift goed gebruikt wordt, dan stijgt de bereidheid om te geven. Hierbij is ook een zekere transparantie gewenst. Een muziekvereniging kan bijvoorbeeld vragen om een bijdrage voor een nieuw instrument en achteraf laten zien dat het instrument ook daadwerkelijk met behulp van de donaties is aangeschaft.

(Wiepking & Bekker, 2014).

Terwijl overdagorkesten zeker in aanmerking komen om succesvolle doneeracties te organiseren kan een muziekvereniging hier potentieel grotere stappen in zetten door de donateurs betrokken te houden en zo te verleiden tot structurele ondersteuning (P. de Vries, persoonlijke communicatie, 18 september 2020). Bovendien is het betrokken houden van donateurs vaak goedkoper en effectiever

dan het constant werven van nieuwe donateurs, want ondanks dat de meeste donateurs vaak maar eenmalig doneren, leveren de structurele, betrokken donateurs per saldo veel meer op. Om te investeren in de loyaliteit van donateurs is het belangrijk om donateurs op de hoogte te houden van wat er speelt, of er vooruitgang zit in het project en wat hun donatie toevoegt (I. van Noppen, persoonlijke communicatie, 25 november 2020).

2.4.4 De overheid

De Nederlandse overheid zoekt in het cultuurbeleid naar een balans tussen het waarborgen van voorwaarden in kwaliteit en het versterken van maatschappelijk draagvlak. Sinds de overgang van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving is er behoorlijk bezuinigd op cultuur. Gemeentelijke subsidie is voor veel muziekverenigingen geen vanzelfsprekendheid meer en de (lokale) overheid neemt steeds meer de rol in van samenwerkingspartner (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2014; Van Campen, Rosenboom, Van Grinsven & Smits, 2017).

De overheid stuurt muziekverenigingen naar de situatie vergelijkbaar met zoals het rond de wisseling van de 19^e naar de 20^e eeuw was, waarbij er nauwelijks of niet gebruik werd gemaakt van overheidsmiddelen en betrokken leden van muziekverenigingen zelf zorg droegen voor de benodigde middelen (T. Schuyt, persoonlijke communicatie, 7 januari 2021).

Desondanks zijn er wel ingangen om gebruik te maken van overheidsmiddelen. Denk daarbij aan bijvoorbeeld impulsmiddelen en stimuleringsubsidies (voor projecten waarbij nieuwe samenwerkingen worden opgezet) of middelen voor landelijke thema's als preventie of eenzaamheid. Bij een structurele aanpak kan de muziekvereniging ook opgenomen worden in de reguliere cultuur-, Wmo-, of participatiebudgetten (DE KOM/LKCA, 2019).

Een overdagorkest kan in aanmerking komen voor een incidentele subsidie indien er genoeg draagvlak is en de maatschappelijke waarde van het project duidelijk aangetoond wordt. Of dat ook daadwerkelijk lukt is afhankelijk van of de doelstellingen van het overdagorkest bij de doelstellingen en binnen het budget van het gemeentelijke cultuurbeleid past. Dit kan per gemeente verschillen.

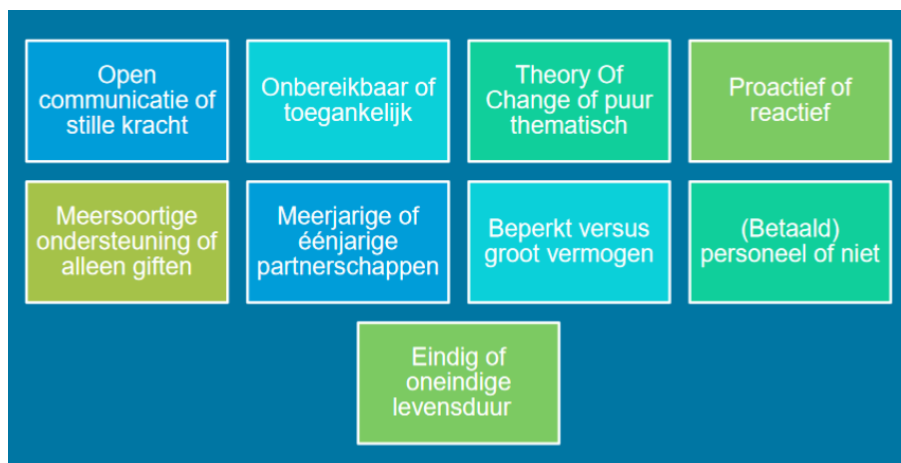
2.4.5 Vermogensfondsen

2.4.5.1 Geschikte fondsen vinden

Vermogensfondsen zijn de muziekverenigingen niet onbekend. Er zijn tal van fondsen waar verenigingen een aanvraag kunnen indienen voor financiële ondersteuning. Anne van Beuningen, adviseur filantropische fondsen, vertelt dat vermogensfondsen veel meer zijn dan 'een zak geld'. De fondsen hebben allemaal een eigen karakter dat mede wordt bepaald door de reden en de manier waarop zij zijn opgericht, zie figuur 8 (A. van Beuningen, persoonlijke communicatie, 11 september 2020). Het is daarom verstandig om een duidelijk profiel te schetsen van het project en op basis daarvan goed te onderzoeken welke fondsen er het best bij passen.

Nationale Fondsen waar mogelijk aanspraak op kan worden gedaan bij het opzetten van een overdagorkest zijn:

- [Het Lang Leve Kunst Fonds](#)
- [Stichting RCOAK](#)
- [Het Nationaal Ouderenfonds](#)
- [Het Oranjefonds](#)
- [Het VSBfonds](#)
- [Het Prins Bernhard Cultuurfonds](#)

Figuur 8. Verschillen in karakter. Overgenomen uit *Vermogensfondsen in Nederland. Een dynamische rol door de eeuwen heen* [gastcollege] van A. van Beuningen, 2020.

Er zijn veel fondsen op het gebied van Kunst en Cultuur en het is niet ongebruikelijk dat deze raakvlakken hebben met Gezond en Welzijn en/of het sociaal-maatschappelijke vlak. Sommige vermogensfondsen zijn erg toegankelijk en laten stap voor stap op hun website zien hoe een subsidie aangevraagd kan worden. Andere fondsen zijn bijna onbereikbaar. Om er het beste uit te kunnen halen kan de Absorptive Capacity theorie toegepast worden, waarbij iemand van de vereniging zich verdiept in succesvolle fondsenwerving om dit vervolgens toe te passen en te verspreiden binnen de vereniging (Apperloo, 2014). In de praktijk zal niet iedere vereniging hierin kunnen investeren. Er kan altijd nog hulp van externe partijen ingeschakeld worden om de juiste fondsen te vinden, zoals:

Fondsen in Nederland (FIN)

www.fondseninnederland.nl

De FIN is de branchevereniging van fondsen en foundations. Hier is een overzicht te vinden van de aangesloten fondsen, die onder te verdelen zijn in sectoren.

Startpagina Vermogensfondsen

vermogensfondsen.startpagina.nl

Deze startpagina biedt verwijzingen naar Nederlandse vermogensfondsen en sponsors voor organisaties die op zoek zijn naar financiering voor een project.

Provinciale instellingen voor cultuureducatie en cultuurparticipatie

Deze instellingen worden gesubsidieerd door de provincie en bieden advies en ondersteuning voor lokale verenigingen en stichtingen, onder andere op gebied van financiering (LKCA, 2020). Zo bieden de Friese organisatie Keunstwurk (www.keunstwurk.nl/fonds), de Drentse/Groningse organisatie Kunst&Cultuur (www.kunstencultuur.nl/fondsen) en zelfs een duidelijk overzicht van fondsen waar kunstverenigingen terecht kunnen voor een aanvraag.

Gemeenten

De gemeente functioneert in de huidige maatschappij steeds vaker als samenwerkingspartner dan als geldschieter, zoals eerder vermeld in §2.4.5. Ook wanneer een gemeente niet per se bij kan dragen door middel van subsidie kan de gemeente een goede partner zijn om mee te sparren over welke lokale fondsen en andere partijen aangesproken kunnen worden voor ondersteuning.

2.4.5.2 Fondsen aanschrijven

Alvorens een fondsaanvraag in te dienen, is het noodzakelijk om eerst verder te verdiepen in de doelstellingen en beoordelingscriteria van de fondsen en of deze overeenkomen met de projectdoelstellingen. Sommige fondsen hebben 'quickscans' op hun website waardoor er snel

beoordeeld kan worden of het project in de basis aansluit bij het fonds. Daarnaast geeft het VSBfonds (2016) nog enkele algemene aspecten om rekening mee te houden:

1. Financiering voor het project

Fondsen werken sneller mee als zij er meerdere partijen betrokken zijn (dus het project niet geheel afhankelijk is van het fonds) en er een eigen bijdrage vanuit de organiserende organisatie beschikbaar is.

2. Case for support

Geef in de aanvraag een korte maar goede eerste indruk door de organisatie, de uitdaging, de oplossing en de financiën op een aansprekende manier neer te zetten.

3. Projectplan

Het projectplan bevat onder meer een globale planning en beschrijving van financiën en SMART doelen.

4. Doelgroepen

Wees concreet over de doelgroep: niet alleen wie het zijn, maar ook om hoeveel personen het gaat en of er draagvlak en inspraak vanuit de doelgroep is.

5. Begroting

Een begroting is nagenoeg altijd vereist bij een fondsaanvraag. Wees transparant en doe een aanvraag voor een reëel bedrag.

6. Evaluatie

Geef aan hoe de evaluatie van het project verloopt en wanneer het project geslaagd is.

2.4.6 Sponsoren

Bij sponsoring stellen organisaties financiële en niet-financiële middelen beschikbaar aan andere organisaties die als tegenprestatie reclame of publiciteit voor de sponsor te verzorgt. Het kan door de sponsor als een subtiele, voordelige vorm van marketingcommunicatie worden gezien. Het sponsoren van maatschappelijke doelen versterkt bovendien het imago en de goodwill van de sponsor (Çelik, 2006). In die zin kan cultuurparticipatie bij het overdagorkest sponsoren beter aanspreken dan een regulier concert van de muziekvereniging.

Veel muziekverenigingen doen alleen beroep op sponsoren uit het lokale bedrijfsleven, maar merken tegenwoordig op dat bedrijven niet altijd even snel sponsorgelden beschikbaar stellen. Dat heeft meerdere oorzaken: soms komt het door een economisch minder goede periode voor het bedrijf, maar soms worden bedrijven ook overvraagd door alle lokale verenigingen. Bovendien biedt een muziekvereniging minder exposure dan veel sportverenigingen, omdat de sponsor niet elke week wordt gezien maar vaak alleen tijdens de optredens (Den Hartog, 2006). Simpelweg op een bedrijf afstappen voor een sponsorcontract is daardoor vaak niet meer voldoende.

Ook hier worden daarom nieuwe oplossingen gevonden. Zo organiseert Clubplan een actie met sponsorboekjes (www.sponsoractie.nl): de vereniging zoekt sponsoren die mee willen doen door kortingsbonnen aan te bieden, Clubplan verzorgt de administratie en het drukken van de boekjes en de leden van de vereniging verkoopt de sponsorboekjes voor €5,00 per stuk.

Behalve het creëren van goodwill zoals hierboven benoemd, zijn er nog meer motieven voor een sponsor om bij te dragen aan de muziekvereniging, zoals netwerken. Ondernemers hebben belang bij een goed en groot netwerk, dus een vereniging kan sponsoren aanspreken en een waardevolle tegenprestatie leveren door gelegenheden voor onderlinge ontmoeting te organiseren (M. Odding,

persoonlijke communicatie, 1 december 2020). Bied de sponsoren bijvoorbeeld gezamenlijk voor of na een concert (gesponsorde) koffie met taart of een biertje met bitterballen aan. De vereniging laat zo zien dat ze iets extra's organiseren en stimuleert ontmoeting voor de ondernemers zelf.

Bovendien betekent sponsoring niet per definitie dat een organisatie een financiële bijdrage moet doen. Door bedrijven te benaderen die in natura kunnen sponsoren omdat zij relevante producten en diensten kunnen leveren wordt zowel de drempel om te sponsoren verlaagd als de waarde van de sponsor benadrukt. De bijdrage kan erg variëren, van het sponsoren van een muziekinstrument door een muziekhandel tot de het verzorgen van programmaboekjes door de drukkerij.

2.5 Conclusie

In de conclusie wordt kort antwoord gegeven op alle deelvragen. Vervolgens wordt de hoofdvraag beantwoord: *Op welke manier kunnen muziekverenigingen in Nederland het best de benodigde middelen verkrijgen om een overdagorkest op te zetten?*

2.5.1 Deelvragen

1. Wat is er nodig om een overdagorkest op projectbasis op te zetten?
2. Op welke manieren kunnen de organiserende muziekverenigingen hier zelf in bijdragen?
3. Wie kunnen overdagorkesten benaderen voor een bijdrage voor het overdagorkest?
4. Hoe kunnen overdagorkesten deze partijen het best benaderen?

Om een overdagorkest op projectbasis op te zetten zijn er verschillende mensen en middelen nodig. Het gaat hierbij om de organisatie, orkestleden, een dirigent, muziekinstrumenten, bladmuziek, een geschikte repetitielocatie en eventueel aanvullende middelen om een afsluitend optreden te organiseren.

Door het overdagorkest als project op te zetten vanuit een bestaande muziekvereniging wordt nauwe samenwerking met de muziekvereniging behouden. Door gebruik te maken van bestaande organisatiekracht en goede afspraken te maken over gebruik van onder andere muziekinstrumenten, bladmuziek en een repetitielocatie kunnen overdagorkesten een vliegende start maken zonder grote investeringen te doen.

Er zijn veel partijen die muziekverenigingen kunnen benaderen voor een bijdrage voor het overdagorkest als kortdurend project waaronder de eigen leden, publiek, donateurs, de 'crowd' door middel van crowdfunding, de overheid, vermogensfondsen en sponsors.

De muziekvereniging kan deze partijen op talloze manieren benaderen. Het loont om eerst te verdiepen in de situatie van de andere partij en wat mogelijke motieven zijn om bij te dragen. Bij de lokale overheid en vermogensfondsen volstaat meestal een aanvraag met financiële verantwoording waarin de muziekvereniging aantoont waarom het overdagorkest in aanmerking komt voor een bijdrage. Bij de andere partijen komen verschillende geefmotieven aan bod, die soms heel persoonlijk kunnen zijn en een warme benadering met persoonlijke aandacht vereisen.

2.5.2 Conclusie

Het opzetten van een overdagorkest vanuit een muziekvereniging is in essentie vrij eenvoudig. Dat komt doordat het overdagorkest qua opzet niet veel verschilt van reguliere orkesten. Muziekverenigingen beschikken al over veel mensen en middelen die nodig zijn om het muziek maken in een overdagorkest mogelijk te maken.

Het overdagorkest onderscheidt zich wel door de projectmatige opzet en toegevoegde maatschappelijke waarde. Door deze eigenschappen te benadrukken komt het heel goed in aanmerking voor bijdragen van externe partijen, zowel financieel als in natura. Muziekverenigingen kunnen deze partijen met een creatieve, vernieuwende aanpak hanteren. Daarbij kunnen eerst de geefmotieven van de verschillende partijen geanalyseerd worden om hen vervolgens op een passende wijze te benaderen voor een bijdrage waar in veel gevallen beide partijen hun voordeel mee kunnen doen. Met name door een warme, persoonlijke benadering ontstaat betrokkenheid waar de muziekvereniging op de lange termijn voordeel van heeft.

3. Aanbevelingen

Deze aanbevelingen geven muziekverenigingen concrete tips voor muziekverenigingen om een overdagorkest te organiseren en daarbij aanvullende middelen te verkrijgen via andere partijen en organisaties.

3.1 Inventariseer behoeften en aanbod

Start vanuit een bestaande muziekvereniging. Bepaal vooraf binnen een klein organisatieteam:

- Welke personen er nodig zijn (zoals organisatie, orkestleden, dirigent);
- Welke middelen er nodig zijn (zoals muziekinstrumenten, bladmuziek, repetitielocatie);
- Wat er al beschikbaar is vanuit de bestaande muziekvereniging.

Maak waar mogelijk gebruik van het bestaande netwerk van de vereniging/de leden. Door intensieve samenwerking met andere muziekverenigingen of het overdagorkest zelfs samen te organiseren wordt zowel het aanbod van beschikbare middelen vanuit de bestaande verenigingen als het netwerk sterk vergroot. Met name kleine lokale muziekverenigingen kunnen er veel profijt van hebben door met elkaar samen te werken.

Bepaal vooraf of er behoefte is aan middelen vanuit andere partijen op de lange termijn of op de korte termijn. Voor een projectmatig overdagorkest zijn vaak eenmalige bijdragen het voor de hand liggend, zoals een actie door de leden, crowdfunding of subsidie van een fonds. Structurele bijdragen zoals donateurschap of langdurige sponsorcontracten zijn beter geschikt voor de bestaande muziekvereniging of wanneer het overdagorkest wordt opgezet met de intentie een 'vast' onderdeel van de vereniging te worden.

3.2 Warme benadering en aandacht

Zorg dat mensen en organisaties die mogelijk bij kunnen dragen op een warme manier, en met passende aandacht benaderd worden. Bekijk aan de hand van wat er nodig is wie er mogelijk op maat kan leveren, waar mogelijk in natura, en wie er voordeel van kunnen hebben door bij te dragen. Denk na over de mogelijke geefmotieven van andere partijen en leg de nadruk op hun kwaliteiten en sterke punten zodat zij zich gewaardeerd voelen. Ga in gesprek, neem een open houding aan en wees transparant over het doel en hoe dit gerealiseerd gaat worden.

Maak de betrokken partijen bewust van de maatschappelijke waarde van het overdagorkest en wat de voordelen van het ondersteunen van het project voor hen zijn, zoals verbetering van hun reputatie of het vergroten van hun netwerk. Het gaat hierbij vooral om het stimuleren van betrokkenheid vanuit de andere partij zodat de bereidheid om te geven uiteindelijk wordt vergroot (T. Schuyt, persoonlijke communicatie, 7 januari 2021).

3.3 Stapelfinanciering

Maak gebruik van stapelfinanciering, oftewel een mix van verschillende inkomstenbronnen wanneer er een substantiële behoefte is aan financiële middelen. Veel fondsen zijn eerder geneigd om een bijdrage toe te kennen wanneer zij niet als enige worden aangeschreven en vragen doorgaans al naar additionele inkomstenbronnen zoals een eigen bijdrage in hun voorwaarden. Ook potentiële sponsors worden sneller over de streep getrokken wanneer zij weten dat anderen ook meedoen zodat zij er ook bij horen. Het versterkt het vertrouwen in de organisatie en maakt het project zelf minder afhankelijk van een beperkt aantal inkomstenbronnen. Probeer daarom zoveel mogelijk met

eigen middelen de basisbehoeften van het overdagorkest te dekken en vul aan met middelen van externe partijen waar nodig.

Literatuurlijst

- AP News. (2019, 12 april). *Woman, 96, still swings on Trumpet band founded in 1951*. Geraadpleegd op 12 mei 2021, van <https://apnews.com/article/784e31c996cf46aba219823a2bb6acd0?>
- Apperloo, M (2014). *Succesvolle Fondsenwerving in de Culturele Sector*. Geraadpleegd op 12 juni 2021, van <https://adoc.pub/succesvolle-fondsenwerving-in-de-culturele-sector.html>
- Bomhof, G., De Bonth, C., Van den Eijnen, J., & Smit, H. (2016). Raamleerplan Blaasinstrumenten [LKCA]. Geraadpleegd op 30 april 2021, van https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/09/interactieve-versie_raamleerplan_blaasinstrument2020_def2.pdf
- Bond van Orkest-dirigenten en Instructeurs (2020) *Adviestarieven BvOI 2021 (pdf)*. Geraadpleegd op 1 juni 2021, van <http://www.bvodi.nl/pictures/pdf//Adviestarieven-BvOI-2021.pdf>
- Çelik, Y. (2006). *Sponsoring en de "goede wil" van sport en recreatie in Rotterdam*. Geraadpleegd op 12 juni 2021, van <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=56166>
- Den Hartog, W. (2006). *HaFaBra in transitie?* (master thesis). Geraadpleegd op 30 april 2021, van <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/12340/master%20thesis%.doc?sequence=1&isAllowed=y>
- DE KOM/LKCA. (2019). *Handreiking Kunst op Recept* [LKCA]. Geraadpleegd op 11 juni 2021, van https://www.kunstoprecept.nl/site/assets/files/1104/handreiking_kunst_op_recept.pdf
- KNMO (z.d.). BUMA|Stemra. Geraadpleegd op 21 mei 2021, van <https://www.knmo.nl/diensten/bumastemra/>
- KVK & CBS (z.d.). De vereniging. Geraadpleegd op 17 mei 2021, van <https://ondernemersplein.kvk.nl/de-vereniging/>
- LKCA, Coalitie Erbij & Cultuurconnectie. (2020). *Kom erbij! Met Kunst en Cultuur*. Geraadpleegd op 4 juni 2021, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01/def-lkcahandreiking-kom-erbij.pdf>
- LKCA (2019). *Verenigingsmonitor 2018* [LKCA]. Geraadpleegd op 9 juni 2021, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01e/verenigingsmonitor-2018.pdf>
- LKCA. (2020, 10 november). *Provinciale instellingen voor cultuureducatie en cultuurparticipatie*. Geraadpleegd op 11 juni 2021, van <https://www.lkca.nl/artikel/provinciale-instellingen-voor-cultuureducatie-en-cultuurparticipatie/>
- Loos, I. & Koren, G. (2011). Crowdfunding als kans voor de creatieve industrie. *Boekman, 2011*(87) 28-33. Geraadpleegd op 4 juni 2021, van https://www.boekman.nl/wp-content/uploads/2012/01/bm87_loos_koren_crowdfunding.pdf
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2014). *Cultuur in beeld*. Geraadpleegd op 8 juni 2021, van <http://staatvanhetnederlands.nl/cms/wp-content/uploads/2017/05/Cultuur-in-beeld.pdf>
- Muziekvereniging Kunst Na Arbeid Hierden. (2021, 13 april). *ORANJE TOMPOUCEN!* [Facebook]. Geraadpleegd op 11 juni 2021, van <https://www.facebook.com/KunstNaArbeidHierden>

- Neele, A., Zernitz, Z., & IJdens, T. (2018). *Monitor Amateurkunst 2017* [LKCA]. Geraadpleegd op 17 mei 2021, van <https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/02/Monitorrapport-NMAK-2017-DEF29032018.pdf>
- Nij Talint Orkest. (2021, 12 januari). *Bij Nij Talint Orkest kijken we altijd hoe het beter en mooier kan* [Facebook]. Geraadpleegd op 11 juni 2021, van <https://www.facebook.com/nijtalintorkest>
- Raad voor Cultuur (2014). *Meedoen is de kunst* (adviesrapport). Den Haag: Raad voor Cultuur. Geraadpleegd op 8 juni 2021, van https://www.raadvoorcultuur.nl/binaries/raadvoorcultuur/documenten/adviezen/2014/03/06/advies-meedoen-is-de-kunst/Advies_Meedoen_is_de_kunst.pdf
- Ravenhorst, C., Ernst, J. & Noijens, H. (2019). *Vereniging in Verandering* [LKCA]. Geraadpleegd op 30 april 2021, van https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/2020/01/vereniging-in-verandering_def_spread-1.pdf
- Rubingh, B. (2018). *Back2Basics. De kracht van verenigen*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Sport Fryslan. (2021, 29 april). *Webinar financiën 29 april 2021* [Videobestand]. Geraadpleegd op 17 mei 2021, van <https://www.youtube.com/watch?v=tKKJIVZpsMI>
- The Gerontological Society of America (2018). *Longevity Economics: Leveraging the Advantages of an Aging Society*. Geraadpleegd op 30 april 2021, van <https://www.geron.org/images/gsa/documents/gsa-longevity-economics-2018.pdf>
- Van Campen (2011). *Kwetsbare ouderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Campen, C., Rosenboom, W., Van Grinsven, S., & Smits, C. (2017). *Kunst en Positieve Gezondheid. Een overzichtsstudie van culturele interventies met mensen die langdurig zorg en ondersteuning ontvangen*. Geraadpleegd op 8 juni 2021, van https://publicaties.zonmw.nl/fileadmin/zonmw/documenten/GGz/Cultuur/2017_09_Kennissynt_hese_Kunst_en_Positieve_Gezondheid.pdf
- Van Den Broek, A. (2010). *Mogelijkheden tot Kunstbeoefening in de Vrije Tijd*. Geraadpleegd op 21 mei 2021, van <https://catalogus.boekman.nl/pub/P10-0114.pdf>
- Van Raalte, M. (2021). *Verzilver de Muziekvereniging* [adviesrapport]. Zwolle: Hogeschool Windesheim.
- Voordekunst. (2021). *Hoera!! Orchestre Partout – MUNDO SONORA: online familieconcert is geslaagd!* Geraadpleegd op 11 juni 2021, van <https://www.voordekunst.nl/projecten/11482-mundo-sonora-online-familieconcert>
- VSBfonds (2016, 20 januari). *Fondsenwervingscursus* [Youtube]. Geraadpleegd op 3 mei 2021, van <https://www.youtube.com/watch?v=BfY7xA2ia48&list=PLTXvfmDAM3Gi2xWSAo7CaHM2KQGY54s5-&index=2>
- Wiepking, P., & Bekkers, R. (2014). *De acht motieven voor geefgedrag: Waarom geven mensen geld aan goede doelen?* Geraadpleegd op 11 juni 2021, van https://renebekkers.files.wordpress.com/2014/06/wiepking_bekkers_14.pdf
- Witte, T. (2016). *Sociale dynamiek van de gemeentelijke politiek*. Bussum: Uitgeverij Coutinho